

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS  
DE BELGIQUE

19 février 2007

**PROJET DE LOI**

**modifiant la loi du 4 mai 1999  
instaurant la responsabilité pénale  
des personnes morales**

SOMMAIRE

|                                             |    |
|---------------------------------------------|----|
| 1. Résumé .....                             | 3  |
| 2. Exposé des motifs .....                  | 5  |
| 3. Commentaire des articles .....           | 27 |
| 4. Avant-projet I .....                     | 31 |
| 5. Avis du Conseil d'État n° 40.319/2 ..... | 35 |
| 6. Avant-projet II .....                    | 47 |
| 7. Avis du Conseil d'État n° 40.597/2 ..... | 51 |
| 8. Projet de loi .....                      | 55 |

BELGISCHE KAMER VAN  
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

19 februari 2007

**WETSONTWERP**

**tot wijziging van de wet van 4 mei 1999  
tot invoering van de strafrechtelijke  
verantwoordelijkheid van rechtspersonen**

INHOUD

|                                                    |    |
|----------------------------------------------------|----|
| 1. Samenvatting .....                              | 3  |
| 2. Memorie van toelichting .....                   | 5  |
| 3. Artikelsgewijze bespreking .....                | 27 |
| 4. Voorontwerp I .....                             | 31 |
| 5. Advies van de Raad van State nr. 40.319/2 ..... | 35 |
| 6. Voorontwerp II .....                            | 47 |
| 7. Advies van de Raad van State nr. 40.597/2 ..... | 51 |
| 8. Wetsontwerp .....                               | 55 |

*Le Gouvernement a déposé ce projet de loi le 19 février 2007.*

*Le «bon à tirer» a été reçu à la Chambre le 26 avril 2007.*

*De Regering heeft dit wetsontwerp op 19 februari 2007 ingediend.*

*De «goedkeuring tot drukken» werd op 26 april 2007 door de Kamer ontvangen.*

|                      |                                                                                                                              |
|----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>cdH</i>           | : Centre démocrate Humaniste                                                                                                 |
| <i>CD&amp;V</i>      | : Christen-Democratisch en Vlaams                                                                                            |
| <i>ECOLO</i>         | : Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales                                                            |
| <i>FN</i>            | : Front National                                                                                                             |
| <i>MR</i>            | : Mouvement Réformateur                                                                                                      |
| <i>N-VA</i>          | : Nieuw - Vlaamse Alliantie                                                                                                  |
| <i>PS</i>            | : Parti socialiste                                                                                                           |
| <i>sp.a - spirit</i> | : Socialistische Partij Anders - Sociaal progressief internationaal, regionalistisch integraal democratisch toekomstgericht. |
| <i>Vlaams Belang</i> | : Vlaams Belang                                                                                                              |
| <i>VLD</i>           | : Vlaamse Liberalen en Democraten                                                                                            |

*Abréviations dans la numérotation des publications :*

|                          |                                                                                                                                                                                                                 |
|--------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>DOC 51 0000/000 :</i> | <i>Document parlementaire de la 51e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif</i>                                                                                                                    |
| <i>QRVA :</i>            | <i>Questions et Réponses écrites</i>                                                                                                                                                                            |
| <i>CRIV :</i>            | <i>Version Provisoire du Compte Rendu intégral (couverture verte)</i>                                                                                                                                           |
| <i>CRABV :</i>           | <i>Compte Rendu Analytique (couverture bleue)</i>                                                                                                                                                               |
| <i>CRIV :</i>            | <i>Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes) (PLEN: couverture blanche; COM: couverture saumon)</i> |
| <i>PLEN :</i>            | <i>Séance plénière</i>                                                                                                                                                                                          |
| <i>COM :</i>             | <i>Réunion de commission</i>                                                                                                                                                                                    |
| <i>MOT :</i>             | <i>Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)</i>                                                                                                                                          |

*Afkortingen bij de nummering van de publicaties :*

|                          |                                                                                                                                                                                             |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>DOC 51 0000/000 :</i> | <i>Parlementair document van de 51e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer</i>                                                                                                         |
| <i>QRVA :</i>            | <i>Schriftelijke Vragen en Antwoorden</i>                                                                                                                                                   |
| <i>CRIV :</i>            | <i>Voorlopige versie van het Integraal Verslag (groene kaft)</i>                                                                                                                            |
| <i>CRABV :</i>           | <i>Beknopt Verslag (blauwe kaft)</i>                                                                                                                                                        |
| <i>CRIV :</i>            | <i>Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen) (PLEN: witte kaft; COM: zalmkleurige kaft)</i> |
| <i>PLEN :</i>            | <i>Plenum</i>                                                                                                                                                                               |
| <i>COM :</i>             | <i>Commissievergadering</i>                                                                                                                                                                 |
| <i>MOT :</i>             | <i>moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)</i>                                                                                                                          |

*Publications officielles éditées par la Chambre des représentants*

*Commandes :  
Place de la Nation 2  
1008 Bruxelles  
Tél. : 02/ 549 81 60  
Fax : 02/549 82 74  
www.laChambre.be*

*Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers*

*Bestellingen :  
Natieplein 2  
1008 Brussel  
Tel. : 02/ 549 81 60  
Fax : 02/549 82 74  
www.deKamer.be  
e-mail : publicaties@deKamer.be*

## RÉSUMÉ

*Le projet de loi soumis à l'approbation du Conseil des ministres vise à remédier aux difficultés découlant de l'application de la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales.*

*Il prévoit tout d'abord l'abrogation de l'alinéa 2 de l'article 5 du Code pénal portant la réglementation complexe du cumul de la responsabilité pénale de la personne morale et de la personne physique.*

*Le projet prévoit ensuite une adaptation de l'arsenal répressif à l'égard des personnes morales en introduisant une nouvelle peine à l'article 36bis du Code pénal, à savoir l'interdiction de participer aux marchés publics. Les autres peines déjà prévues aux articles 36, 37 et 37bis du Code pénal, sont maintenues.*

*Le nouvel article 56ter du Code pénal prévoit que, dans le cas de récidive, le juge pourra interdire à la personne morale condamnée, l'exercice d'une activité relevant de l'objet social de la personne morale ou ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements de la personne morale pour un délai d'un an à dix ans.*

*Le mécanisme de conversion, établi à l'article 41bis, § 1<sup>er</sup>, du Code pénal afin de prévoir des équivalents à la peine privative de liberté applicable aux personnes physiques, est aussi adapté. Le nouvel article 56bis du Code pénal établit expressément le système de conversion en cas de récidive.*

*Le projet de loi prévoit en outre une adaptation de l'article 18bis de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation.*

*Enfin, l'article 2bis du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale est aussi adapté en profondeur. Cet article prévoit la désignation d'un mandataire ad hoc lorsque tant la personne morale que la personne physique habilitée à la représenter sont poursuivies. Le mandataire ad hoc est désigné par le président du tribunal de première instance ou par le président du tribunal de commerce lorsque la personne mo-*

## SAMENVATTING

*Het wetsontwerp beoogt tegemoet te komen aan de moeilijkheden die voortvloeien uit de toepassing van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen.*

*Het voorziet vooreerst de opheffing van het tweede lid van artikel 5 van het Strafwetboek houdende de complexe regeling met betrekking tot de cumulatie van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon en de natuurlijke persoon.*

*Daarnaast wordt een aanpassing van het straffenarsenaal van rechtspersonen doorgevoerd door de invoering van een nieuwe straf in artikel 36bis van het Strafwetboek, met name het verbod van deelname aan overheidsopdrachten. De andere straffen, die thans reeds voorzien zijn in de artikelen 36, 37 en 37bis van het Strafwetboek, worden behouden.*

*Het nieuwe artikel 56ter van het Strafwetboek voorziet dat de rechter, in geval van herhaling, tegen de rechtspersoon die wordt veroordeeld, het verbod kan uitspreken om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon of de sluiting kan bevelen van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon voor een termijn van een jaar tot tien jaar.*

*Ook het conversiemechanisme, zoals vastgelegd in artikel 41bis, § 1 van het Strafwetboek teneinde in equivalenten te voorzien voor de vrijheidsstraf die toepasselijk is op natuurlijke personen, wordt aangepast. Het nieuwe artikel 56bis van het Strafwetboek legt het conversiesysteem uitdrukkelijk vast in het geval van herhaling.*

*Het wetsontwerp voorziet daarenboven een aanpassing van artikel 18bis van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie.*

*Tenslotte wordt ook artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering grondig aangepast. Dit artikel voorziet de aanstelling van een lasthebber ad hoc ingeval zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon, die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, samen vervolgd worden. De lasthebber ad hoc wordt aangewezen door de voorzitter van de rechtbank van*

*rale a la qualité de commerçant. Celui-ci reste compétent pour tous les incidents de procédure relatifs à cette désignation. Le projet de loi accorde la préférence à une désignation sur demande plutôt qu'à une désignation d'office. L'initiative de la désignation du mandataire ad hoc est laissée à la société. A défaut, le juge désignera le mandataire ad hoc à la demande du ministère public, du co-inculpé ou de la partie civile, si cela s'avère nécessaire pour la défense de la personne morale. Le mandataire ad hoc représente la personne morale dans les actes de procédure et veille à ce que la personne morale puisse assurer sa défense en toute indépendance par rapport à la personne habilitée à la représenter et également poursuivie.*

*eerste aanleg of door de voorzitter van de rechtbank van koophandel, ingeval de rechtspersoon de hoedanigheid van handelaar heeft. Deze blijft bevoegd voor alle procedure-incidenten met betrekking tot zijn aanwijzing. Het wetsontwerp geeft de voorkeur aan een aanwijzing op verzoek in plaats van een ambts-halve aanwijzing. Het initiatief voor de aanwijzing van de lasthebber ad hoc wordt overgelaten aan de vennootschap. Wanneer dit niet gebeurt dan zal de rechter de lasthebber ad hoc op verzoek van het openbaar ministerie, van de medebeklaagde of van de burgerlijke partij aanwijzen, indien dit nodig lijkt voor de verdediging van de rechtspersoon. De lasthebber ad hoc vertegenwoordigt de rechtspersoon bij proceshandelingen en zorgt ervoor dat de rechtspersoon in alle onafhankelijkheid haar verdediging kan voeren ten aanzien van diegene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen en die eveneens wordt vervolgd.*

## EXPOSE DES MOTIFS

MESDAMES, MESSIEURS,

### 1. Introduction

Depuis le 2 juillet 1999, date de l'entrée en vigueur de la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales (*Moniteur belge* du 22 juin 1999), les personnes morales peuvent faire l'objet de poursuites pénales en vertu du droit belge.

L'introduction de la responsabilité pénale des personnes morales s'inscrit dans la lignée d'une série d'autres innovations législatives inspirées par les recommandations des commissions d'enquête parlementaire, à savoir la loi du 10 janvier 1999 relative aux organisations criminelles (*Moniteur belge* du 26 février 1999) et la loi du 10 février 1999 relative à la répression de la corruption (*Moniteur belge* du 23 mars 1999).

Le plan d'action du gouvernement de juin 1996 contre la criminalité organisée signalait déjà que l'introduction de la responsabilité pénale des personnes morales était indispensable dans la lutte contre la criminalité organisée. L'impossibilité d'engager des poursuites pénales contre des personnes morales nous a trop souvent empêchés de lutter efficacement contre certaines formes de criminalité organisée.

L'introduction de la responsabilité pénale des personnes morales était également réclamée dans les recommandations n° R(81)12 et R(88)18 du Comité des ministres du Conseil de l'Europe concernant la criminalité dans le monde des affaires et la responsabilité des entreprises personnes morales pour les infractions commises dans l'exercice de leurs activités, ainsi que dans la recommandation n° 18b du programme d'action s'inscrivant dans la lutte contre la criminalité organisée, approuvé en juin 1997 par le Conseil européen d'Amsterdam.

Avant l'entrée en vigueur de la loi du 4 mai 1999, l'absence d'un système de responsabilité pénale des personnes morales était ressentie comme un manque important, certainement dans le cadre du droit pénal des sociétés et particulièrement en ce qui concerne la poursuite et le jugement des infractions en matière d'environnement.

Nombre de praticiens nourrissaient, dès lors, de grandes espérances lors de l'introduction de la loi du 4 mai 1999. La loi était perçue comme un moyen de

## MEMORIE VAN TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

### 1. Inleiding

Sinds 2 juli 1999, datum van de inwerkingtreding van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen (*Belgisch Staatsblad*, 22 juni 1999), kunnen rechtspersonen naar Belgisch recht strafrechtelijk vervolgd worden.

De invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen sloot aan bij een aantal andere wetgevende innovaties, met name de wet van 10 januari 1999 op de criminele organisaties (*Belgisch Staatsblad*, 26 februari 1999) en de wet van 10 februari 1999 betreffende de bestrafing van corruptie (*Belgisch Staatsblad*, 23 maart 1999), die ingegeven waren door de aanbevelingen van parlementaire onderzoekscommissies.

Reeds in het actieplan van de regering tegen de georganiseerde criminaliteit van juni 1996 werd aangegeven dat de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen onontbeerlijk was in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit. Al te vaak konden bepaalde vormen van georganiseerde criminaliteit niet grondig worden aangepakt door het ontbreken van de mogelijkheid om strafrechtelijke vervolgingen in te stellen tegen rechtspersonen.

Ook in de aanbevelingen nrs. R(81)12 en R(88)18 van het Comité van ministers van de Raad van Europa over de criminaliteit in de zakenwereld en de verantwoordelijkheid van ondernemingen-rechtspersonen voor strafbare feiten die ze in de uitoefening van hun activiteiten plegen en in de aanbeveling nr. 18b van het door de Europese Raad van Amsterdam in juni 1997 goedgekeurde Actieprogramma in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit werd opgeroepen tot de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen.

Voor de inwerkingtreding van de wet van 4 mei 1999 werd de afwezigheid van een systeem van strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen als een groot gemis ervaren, zeker in het kader van het ondernemingsstrafrecht, in het bijzonder ook wat de vervolging en berechting van milieumisdrijven betreft.

De verwachtingen bij veel rechtspractici waren bij de invoering van de wet van 4 mei 1999 dan ook hooggespannen. De wet werd gezien als een middel om te

remédier aux problèmes existants d'incrimination des infractions commises au sein des entreprises. On guettait la mesure dans laquelle et la manière dont la jurisprudence appliquerait dans la pratique la nouvelle réglementation légale.

Une première évaluation de la loi du 4 mai 1999, réalisée au sein du Service de la politique criminelle, à la demande du ministre de la Justice, date du 3 août 2001. La plupart des difficultés observées à l'époque se rencontrent toujours à l'heure actuelle, en dépit de l'évolution de la jurisprudence depuis l'entrée en vigueur de la loi.

Pour cette raison, le groupe de travail, composé de magistrats et de fonctionnaires du Service Public Fédéral de la Justice, crée au cours de l'année 2000 en vue d'évaluer la loi, a été réinstauré sous l'actuelle législature et a été chargé d'étudier les aspects les plus problématiques de la loi et de formuler des propositions pour remédier aux problèmes existants.

Les conclusions finales de ce groupe de travail ont mené à l'élaboration du présent projet de loi.

En réponse à la remarque formulée par le Conseil d'État dans son avis n° 40.597/2 du 6 juin 2006, il convient de préciser que dans le cadre de l'élaboration du projet de loi, il a été tenu compte des recommandations du rapport de l'Organisation de coopération et de développement économiques (OCDE) en matière de lutte contre la corruption d'agents publics étrangers dans les transactions commerciales internationales qui se rapportent à la responsabilité pénale des personnes morales.

## 2. Lignes de force

### 2.1. L'abrogation de l'article 5, alinéa 2, du Code pénal.

Dans le projet de loi, il a été décidé d'abroger l'alinéa 2 de l'article 5 du Code pénal. Les adaptations du projet de loi en ce sens ont été soumises à titre complémentaire à l'avis du Conseil d'État, après que ce dernier avait déjà rendu son avis n° 40.319/2 du 17 mai 2006. Il ressort de l'avis du Conseil d'État n° 40.597/2 du 6 juin 2006, émis sur cette question, que l'abrogation de l'alinéa 2 ne donne plus lieu à des remarques du Conseil d'État.

verhelpen aan de bestaande toerekeningsproblemen van misdrijven gepleegd in het kader van ondernemingen. Er werd uitgekeken naar de mate waarin en hoe de rechtspraak de nieuwe wettelijke regeling in de praktijk zou toepassen.

Een eerste evaluatie van de wet van 4 mei 1999, die in opdracht van de minister van Justitie, in de schoot van de Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, is tot stand gebracht dateert van 3 augustus 2001. Het merendeel van de moeilijkheden, die toendertijd werden vastgesteld, zijn thans nog steeds geldend, ondanks de vooruitgang in de rechtspraak sedert de inwerkingtreding van de wet.

Om deze reden werd de werkgroep, bestaande uit magistraten en ambtenaren van de federale Overheidsdienst Justitie, die in de loop van 2000 werd opgericht met het oog op de wetsevaluatie, onder de huidige legislatuur opnieuw geïnstalleerd en belast met het onderzoek van de meest problematische aspecten van de wet en het formuleren van voorstellen om aan de bestaande problemen te verhelpen.

De eindconclusies van deze werkgroep zijn geresulteerd in de uitwerking van het voorliggend wetsontwerp.

In antwoord op de opmerking van de Raad van State in haar advies nr. 40.597/2 van 6 juni 2006 moet worden gepreciseerd dat bij het uitwerken van het wetsontwerp rekening werd gehouden met de aanbevelingen van het rapport van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) inzake de bestrijding van corruptie van buitenlandse ambtenaren in internationale zakelijke transacties, die betrekking hebben op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen.

## 2. Krachtlijnen

### 2.1 De opheffing van artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek.

In het wetsontwerp wordt geopteerd voor de opheffing van het tweede lid van artikel 5 van het Strafwetboek. De aanpassingen van het wetsontwerp in die zin zijn bijkomend aan het advies van de Raad van State voorgelegd, nadat de Raad van State al haar advies nr. 40.319/2 van 17 mei 2006 had verleend. Uit het advies van de Raad van State nr. 40.597/2 van 6 juni 2006, dat hierover werd uitgebracht, blijkt dat de opheffing van het tweede lid geen aanleiding meer geeft tot opmerkingen van de Raad van State.

Le texte de la loi du 4 mai 1999 est difficilement conciliable avec le choix de principe du législateur en faveur d'une responsabilité pénale autonome de la personne morale.

Le législateur conçoit la personne morale comme une réalité sociale susceptible de commettre une faute pénale propre et qui, par conséquent, doit pouvoir être tenue responsable pour cette faute sur le plan pénal. En d'autres termes, la responsabilité pénale de la personne morale n'est pas considérée comme une responsabilité dérivée qui ne pourrait donner lieu à des poursuites et à une condamnation qu'en cas de preuve de la commission d'une infraction par une personne physique individualisée au sein de la personne morale, dont le comportement peut être imputé à la personne morale (Doc.parl, Sénat, 1998-99, n° 1271/1, p. 2 et n° 1271/6).

Par conséquent, une personne morale peut également commettre une infraction. Elle est responsable sur le plan pénal de ses propres actes ou négligences. Comme c'est le cas pour les personnes physiques, la condamnation pénale de la personne morale devra toujours être fondée sur la présence simultanée des éléments matériel et moral de l'infraction.

L'introduction à l'article 5, alinéa 2, du Code pénal, de la réglementation complexe sur le cumul de la responsabilité pénale de la personne morale avec celle de la personne physique pour les mêmes faits, ne correspond pas à ce principe de départ.

Ci-dessous sont mentionnés les facteurs de difficultés rencontrés lors de l'application pratique de la présente disposition et qui ont, par conséquent, fait l'objet de nombreuses critiques dans la doctrine.

L'article 5, alinéa 2, du Code pénal prévoit que:

*«Lorsque la responsabilité de la personne morale est engagée exclusivement en raison de l'intervention d'une personne physique identifiée, seule la personne qui a commis la faute la plus grave peut être condamnée. Si la personne physique identifiée a commis la faute sciemment et volontairement, elle peut être condamnée en même temps que la personne morale responsable.».*

L'application de la disposition susmentionnée requiert l'intervention d'une personne physique identifiée.

De tekst van de wet van 4 mei 1999 is moeilijk te verzoenen met de principiële keuze van de wetgever voor een autonome strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon.

De wetgever is uitgegaan van de rechtspersoon als maatschappelijke realiteit die een eigen strafrechtelijke fout kan begaan en hier dan ook op strafrechtelijk vlak voor aansprakelijk moet kunnen worden gesteld. De strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen wordt m.a.w. niet als een afgeleide aansprakelijkheid beschouwd, die enkel tot vervolging en veroordeling aanleiding zou kunnen geven wanneer het bewijs geleverd wordt van het plegen van een misdrijf door een geïndividualiseerde natuurlijke persoon binnen de rechtspersoon, wiens gedrag toegerekend kan worden aan de rechtspersoon (Parl.St., Senaat, 1998-99, nr. 1271/1, p. 2 en nr. 1271/6).

Ook de rechtspersoon kan derhalve een misdrijf plegen. Hij is strafrechtelijk verantwoordelijk ingevolge zijn eigen handelen of nalatigheid. Net zoals voor de natuurlijke persoon zal de strafrechtelijke veroordeling van de rechtspersoon altijd gegrond moeten zijn op de gelijktijdige aanwezigheid van het materiële en het morele element van het misdrijf.

De invoering van de complexe regeling met betrekking tot de cumulatie van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon met die van de natuurlijke persoon voor dezelfde feiten in artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek, is niet in overeenstemming met dit principiële uitgangspunt.

Hieronder worden de elementen aangegeven die in de praktijk moeilijkheden veroorzaken bij de toepassing van deze bepaling en die als dusdanig in de rechtsleer het voorwerp hebben uitgemaakt van veelvuldige kritiek.

Artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek bepaalt:

*«Wanneer de rechtspersoon verantwoordelijk gesteld wordt uitsluitend wegens het optreden van een geïdentificeerde natuurlijke persoon, kan enkel diegene die de zwaarste fout heeft begaan worden veroordeeld. Indien de geïdentificeerde natuurlijke persoon de fout wetens en willens heeft gepleegd kan hij samen met de verantwoordelijke rechtspersoon worden veroordeeld».*

De toepassing van de voormelde bepaling vereist het optreden van een geïdentificeerde natuurlijke persoon.

Ensuite, la loi distingue les infractions commises sciemment et volontairement ou non par la personne physique identifiée. Si l'infraction est commise sciemment et volontairement, la personne physique peut être condamnée en même temps que la personne morale responsable et il est question de concours des responsabilités. Dans le cas contraire, seule la personne qui a commis la faute la plus grave peut être condamnée, qu'il s'agisse de la personne morale ou de la personne physique.

Il ressort de la formulation de la disposition même que le législateur a élaboré une réglementation contraire à la philosophie fondamentale qui se trouve à la base de la loi du 4 mai 1999, à savoir que les personnes morales ont une responsabilité pénale propre, en prévoyant notamment à l'article 5, alinéa 2, du Code pénal que la responsabilité pénale de la personne morale est engagée exclusivement en raison de l'intervention d'une personne physique identifiée. L'insécurité juridique est encore accrue par les règles du cumul qui y sont liées. En prévoyant que la qualité d'auteur de la personne physique se trouve à la base de la qualité d'auteur de la personne morale, le législateur va tout à fait à l'encontre de cette philosophie. Si l'on part du principe que la personne morale a une responsabilité pénale autonome, indépendante de la responsabilité pénale de la personne physique, la responsabilité pénale de la personne morale ne peut logiquement jamais être engagée en raison de l'intervention exclusive d'une personne physique.

Les règles du décumul pour cause d'imputation à la personne qui a commis la faute la plus grave placent le juge devant une mission quasi impossible. Le juge doit à la fois juger que l'infraction est exclusivement due à une personne physique et constater et mettre en balance le comportement fautif de la personne morale dans le cadre de la perpétration de l'infraction.

Ni la loi même, ni les travaux préparatoires ne précisent ce qu'il convient d'entendre par la notion de «faute la plus grave». Il appartient au juge du fond de donner un contenu à cette notion.

Le critère de faute la plus grave a manifestement été instauré comme une sorte de directive pour le juge, qui devra l'appliquer concrètement en tenant compte des circonstances spécifiques du cas d'espèce.

L'exemple de l'entreprise qui déverse des eaux usées dans une rivière peut être tiré des travaux préparatoires parlementaires de la loi. Afin d'apprécier la responsabilité de la personne morale, le juge prendra en

De wet maakt vervolgens een onderscheid tussen de gevallen waarin de geïdentificeerde natuurlijke persoon het misdrijf wetens en willens heeft gepleegd en deze waarin dit niet het geval is. Indien het misdrijf wetens en willens wordt gepleegd kan de natuurlijke persoon samen met de verantwoordelijke rechtspersoon veroordeeld worden en is er sprake van samenloop van de verantwoordelijkheden. Indien dit niet het geval is kan enkel diegene die de zwaarste fout heeft begaan worden veroordeeld, hetzij de rechtspersoon, hetzij de natuurlijke persoon.

Uit de bewoordingen van de bepaling zelf blijkt dat de wetgever hiermee een regeling heeft uitgewerkt in strijd met de basisfilosofie die ten grondslag ligt aan de wet van 4 mei 1999, met name dat rechtspersonen een eigen strafrechtelijke verantwoordelijkheid hebben, door met name in artikel 5, tweede lid, van het Strafwetboek te voorzien dat de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon uitsluitend in het gedrag komt door het handelen van een geïdentificeerde natuurlijke persoon. De rechtsonzekerheid wordt nog groter door de hieraan gekoppelde cumulregeling. Door te bepalen dat het daderschap van de natuurlijke persoon de grondslag vormt van het daderschap van de rechtspersoon, gaat de wetgever hier lijnrecht tegen in. Als men ervan uitgaat dat de rechtspersoon een autonome strafrechtelijke verantwoordelijkheid heeft, los van die van de natuurlijke persoon, dan kan de rechtspersoon logischerwijze nooit strafrechtelijk verantwoordelijk worden gesteld wegens het uitsluitende optreden van een natuurlijke persoon.

De regeling van de decumul wegens toerekening aan diegene die de zwaarste fout beging, plaatst de rechter voor een haast onmogelijke opdracht. De rechter dient tegelijk te oordelen dat het misdrijf uitsluitend te wijten is aan een natuurlijke persoon en toch de foutieve gedraging van de rechtspersoon bij de realisering van het misdrijf vast te stellen en af te wegen.

Noch de wet zelf, noch de voorbereidende werkzaamheden bepalen wat dient te worden verstaan onder het begrip «zwaarste fout». Het wordt aan de feitenrechter overgelaten dit begrip in te vullen.

Het criterium van de zwaarste fout werd klaarblijkelijk ingevoerd als een soort richtlijn voor de rechter, die het *in concreto* zal moeten toepassen, rekening houdend met de specifieke omstandigheden van het geval.

Uit de parlementaire voorbereidingen van de wet kan het voorbeeld worden gehaald van het bedrijf dat afvalwater loost in een rivier. Om de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon te beoordelen, zal de rechter

considération les choix fondamentaux qui ont été à la base des faits. On peut penser ici aux décisions prises au cours de réunions successives du conseil d'administration ou du comité de direction de réaliser des économies et de ne pas investir ou d'investir insuffisamment dans des installations respectueuses de l'environnement. Le juge doit mettre en balance la négligence de l'entreprise qui n'a pas pris et n'a pas fait appliquer les décisions qui s'imposaient avec le comportement de la personne physique qui a effectivement déversé les eaux usées dans la rivière (Doc., Chambre, 1998-99, n° 2093/5, p. 15).

L'exemple d'un accident impliquant un ouvrier d'une entreprise de bâtiment sur un chantier d'une personne morale (maître d'ouvrage) illustre bien qu'il est particulièrement difficile pour le juge de se prononcer. L'employeur peut avoir commis une faute en formant insuffisamment le personnel ou en mettant un matériel insuffisant à disposition. Le maître d'ouvrage peut avoir commis une faute en dispensant des informations insuffisantes sur les dangers particuliers de l'état des lieux, ... Les ouvriers peuvent également avoir commis des fautes. Le cumul de différentes fautes commises par différentes personnes morales pose problème en la matière. Le juge doit-il mettre en balance toutes ces fautes pour déterminer la faute la plus grave ou doit-il apprécier les fautes séparément au niveau de chaque acteur-personne morale? (C. VANDEWAL, «*De wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen en het milieuhandhavingsrecht. Ervaringen van een parketmagistraat betreffende één jaar toepassing van de nieuwe wet bij de afhandeling van milieustrafrechtzaken*»; Contribution à la journée d'études pour les magistrats du 8 décembre 2000 du Service de la Politique criminelle, p. 13).

Le critère des règles du cumul – «sciemment et volontairement» – prévu à l'article 5, alinéa 2, du Code pénal a déjà soulevé plusieurs discussions.

La Cour de cassation a entre-temps fait la clarté en la matière. Les termes «sciemment et volontairement» n'impliquent pas qu'un dol général ou qu'un dol spécial soit exigé. La question de savoir si l'infraction a été commise «sciemment et volontairement» doit être appréciée en fonction de l'existence d'une intention dans l'état d'esprit concret de la personne physique et non pas de la qualification légale de l'infraction.

Il est donc également possible d'agir sciemment et volontairement en cas d'infractions qui ne requièrent pas de dol (général) et qui sont commises par négligence (Cass., 4 mars 2003, P.02.1246.N).

rekening houden met de beleidsbeslissingen die hebben geresulteerd in de feiten. Hierbij kan gedacht worden aan de beslissingen van de opeenvolgende raden van bestuur of directiecomités om te bezuinigen en om niet of in onvoldoende mate te investeren in milieuvriendelijke installaties. Het verzuim van het bedrijf om de noodzakelijke beslissingen te nemen en te laten uitvoeren moet door de rechter worden afgewogen tegen het gedrag van de natuurlijke persoon, die daadwerkelijk het vervuilde water in de rivier heeft geloosd (Parl. St., Kamer, 1998-99, nr. 2093/5, p.15).

Dat deze beoordeling bijzonder moeilijk kan zijn, kan aangetoond worden met het voorbeeld van een ongeval waarbij een werknemer van een aannemersbedrijf betrokken is op een werf van een rechtspersoon, de opdrachtgever. De werkgever kan een fout gemaakt hebben door een onvoldoende opleiding van het personeel of door onvoldoende materieel ter beschikking te stellen. De bouwheer kan een fout gemaakt hebben door onvoldoende informatie te geven over de bijzondere gevaren van de plaatsgesteldheid, ... De werknemers kunnen eveneens fouten gemaakt hebben. Terzake stelt zich een probleem van cumulatie van verschillende fouten die zich op het niveau van diverse rechtspersonen hebben voorgedaan. Moet de afweging gebeuren tussen al deze fouten om de zwaarste fout te achterhalen of moeten de fouten op het niveau van elke actor-rechtspersoon afzonderlijk worden afgewogen? (VANDEWAL, C., «*De wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen en het milieuhandhavingsrecht. Ervaringen van een parketmagistraat betreffende één jaar toepassing van de nieuwe wet bij de afhandeling van milieustrafrechtzaken*»; Bijdrage aan de studiedag voor magistraten van 8 december 2000 van de Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, p. 13).

Ook het in artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek opgenomen criterium voor de cumulregeling – «wetens en willens» – heeft al menig dispuut uitgelokt.

Het Hof van Cassatie heeft hieromtrent ondertussen duidelijkheid gebracht. «Wetens en willens» betekent niet dat een algemeen of bijzonder opzet vereist is. Het wetens en willens plegen van het misdrijf moet worden beoordeeld op basis van de aanwezigheid van opzet in de concrete geestesgesteldheid van de natuurlijke persoon en niet in de wettelijk kwalificatie van het misdrijf.

Het wetens en willens handelen is dus ook mogelijk bij misdrijven die geen (algemeen) opzet vereisen en uit onachtzaamheid zijn gepleegd (Cass., 4 maart 2003, P.02.1246.N).

Dans ses conclusions préalables à l'arrêt précité, Monsieur DE SWAEF, avocat général, a ajouté à juste titre que *«si seul l'élément moral requis par la loi est déterminant pour que la personne physique puisse être condamnée en même temps que la personne morale, la responsabilité pénale soit de la personne physique soit de la personne morale, serait limitée dans une mesure importante et pas souhaitable. De nombreuses infractions qui sont prévues par les lois pénales spéciales ne requièrent en effet pas le dol en tant qu'élément de la faute»*.

A la suite d'une question préjudicielle (Corr. Gand, 26 juin 2003, inédit), la Cour d'arbitrage a dû se prononcer sur la question de savoir si l'introduction du motif d'exclusion pénale prévu à l'article 5, alinéa 2, du Code pénal n'a pas donné lieu à l'introduction d'un traitement inégal discriminatoire.

En effet, le prévenu, personne physique, poursuivi pour une infraction qui n'a pas été commise dans le cadre de l'activité d'une personne morale sera responsable sur le plan pénal et puni si sa faute a été établie.

Par contre, le prévenu, personne physique, poursuivi pour la même infraction commise dans le cadre d'une activité d'une personne morale s'en tirera impunément si sa faute est réputée moins grave que celle de la personne morale, qui sera alors punie.

La question a été posée de savoir s'il existait une justification objective et raisonnable de cette situation et donc si cette différence ne violait pas le principe d'égalité prévu par la Constitution.

Dans son arrêt antérieur du 10 juillet 2002, la Cour d'arbitrage avait déjà souligné explicitement qu'il y avait en effet un traitement inégal entre ces situations. A l'époque, la Cour ne devait toutefois pas répondre à la question de savoir si cette différence de traitement était contraire aux dispositions constitutionnelles (Cour d'arbitrage, 10 juillet 2002, arrêt n° 128/2002, p. 12, considération sous B.6.4.2.).

Le 5 mai 2004 (Cour d'arbitrage, 5 mai 2004, arrêt n° 75/2004), la Cour d'arbitrage a confirmé que les règles du décumul à l'égard de personnes qui ont commis une infraction par négligence en même temps qu'une personne morale fait naître une différence de traitement à l'égard des personnes qui ont commis une infraction par négligence en même temps qu'une personne autre qu'une personne morale.

In zijn conclusie voorafgaand aan voormeld arrest voegde advocaat-generaal M. DE SWAEF er terecht aan toe *«dat wanneer alleen de door de wet vereiste schuldvorm bepalend zou zijn voor de mogelijkheid van samenlopende strafrechtelijke verantwoordelijkheid van natuurlijke persoon en rechtspersoon, de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van hetzij de natuurlijke persoon, hetzij de rechtspersoon, in een grote, en niet wenselijke mate zou worden beperkt. Vele misdrijven die in bijzondere strafwetten zijn omschreven, vereisen immers geen opzet als schuldelement»*.

Naar aanleiding van een prejudiciële vraag (Corr. Gent, 26 juni 2003, onuitgegeven), diende het Arbitragehof zich uit te spreken over de vraag of door het invoeren van de strafuitsluitingsgrond van artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek niet tevens een discriminerende ongelijke behandeling werd ingevoerd.

Immers de beklaagde, natuurlijke persoon, die vervolgd wordt wegens een misdrijf dat niet gepleegd werd in het kader van de activiteit van een rechtspersoon zal strafrechtelijk verantwoordelijk zijn en gestraft worden wanneer zijn fout bewezen is.

De beklaagde, natuurlijke persoon, die vervolgd wordt wegens hetzelfde misdrijf dat hij wel pleegde in het kader van een activiteit van een rechtspersoon zal daarentegen vrijuit gaan als zijn fout minder zwaar geacht wordt dan die van de rechtspersoon, die dan zal gestraft worden.

De vraag rees of daar een objectieve en redelijke verantwoording voor bestaat en dus of dit onderscheid geen schending uitmaakte van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel.

Het Arbitragehof had reeds in zijn eerder arrest van 10 juli 2002 met zoveel woorden gezegd dat er inderdaad een ongelijke behandeling bestaat tussen deze situaties. Toen diende het hof evenwel de vraag niet te beantwoorden of deze verschillende behandeling strijdig was met de grondwettelijke bepalingen (Arbitragehof, 10 juli 2002, arrest nr. 128/2002, p. 12, overweging sub B.6.4.2.).

Het Arbitragehof heeft op 5 mei 2004 (Arbitragehof, 5 mei 2004, arrest nr. 75/2004) bevestigd dat de decumulregeling ten aanzien van personen die samen met een rechtspersoon een misdrijf uit onachtzaamheid hebben begaan, een verschil in behandeling doet ontstaan ten aanzien van de personen die samen met een andere persoon dan een rechtspersoon een misdrijf uit onachtzaamheid hebben begaan.

Mais la Cour estime que cette différence de traitement n'est pas dénuée de justification raisonnable compte tenu des différences qui existent entre les situations précitées.

Lorsque deux personnes physiques sont poursuivies simultanément en raison d'un même fait, le juge doit, selon la Cour d'arbitrage, examiner, à la lumière des circonstances de chaque cause, si elles sont toutes deux coupables.

En revanche, la Cour d'arbitrage est d'avis que l'article 5, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code pénal rend la personne morale automatiquement responsable de la négligence imputable à la personne physique qui a agi pour son compte. Tenant compte de ce qu'une personne morale n'agit jamais que par l'intervention d'une personne physique, le législateur a pu estimer qu'il convenait, lorsque la personne physique est identifiée, afin d'éviter la condamnation systématique de la personne morale et de la personne physique, d'inciter le juge à mettre en balance la faute dans le chef d'une personne physique d'une part et la responsabilité de la personne morale d'autre part et de lui permettre de vérifier cas par cas si le comportement déterminant a été celui de la personne morale ou celui de la personne physique.

Des questions surgiront peut-être concernant les motifs de l'arrêt. Celui-ci semble se fonder sur des renvois assez sélectifs issus des discussions parlementaires préparatoires alors que des questions avaient également été soulevées sur la justification de la différence précitée lors des discussions au Sénat (Doc., Sénat, 1998-1999, n° 1-1217/6, p.35, 36 en 37).

Des observations avaient également été formulées antérieurement en France sur la violation du principe d'égalité par les règles du décumul. Aucun décumul n'a été prévu en France en faveur des personnes physiques.

La Cour d'arbitrage part manifestement du principe d'une responsabilité pénale objective de la personne morale et va peut-être de ce fait à l'encontre du principe de la responsabilité pénale autonome qui ne requiert pas l'intervention d'une personne physique.

La Cour d'arbitrage admet apparemment que le cumul de la responsabilité pénale ne peut s'appliquer qu'aux infractions intentionnelles en s'appuyant sur la qualification légale de l'infraction. Elle s'oppose ainsi à

Maar het hof is van oordeel dat dit verschil niet zonder redelijke verantwoording is gelet op de verschillen in voormelde situaties.

Wanneer, volgens het Arbitragehof, twee natuurlijke personen tegelijkertijd worden vervolgd wegens eenzelfde feit, moet de rechter in het licht van de omstandigheden van elke zaak onderzoeken of zij beide schuldig zijn.

Artikel 5, eerste lid, van het Strafwetboek stelt, opnieuw volgens het Arbitragehof, daarentegen automatisch de rechtspersoon aansprakelijk voor de nalatigheid die toe te schrijven is aan de natuurlijke persoon die voor zijn rekening heeft gehandeld. Rekening houdend met het feit dat een rechtspersoon uitsluitend handelt door het optreden van een natuurlijk persoon, vermocht de wetgever te oordelen dat, wanneer de natuurlijke persoon wordt geïdentificeerd en teneinde te vermijden dat de rechtspersoon en de natuurlijke persoon systematisch samen veroordeeld worden, de rechter ertoe diende aangezet een afweging te maken tussen, enerzijds het aspect fout van een natuurlijke persoon en, anderzijds de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon en hem de mogelijkheid moest geboden worden geval per geval na te gaan welk gedrag bepalend was, dat van de rechtspersoon, dan wel dat van de natuurlijke persoon.

Wellicht zullen over de motieven van het arrest vragen rijzen. Het lijkt gesteund op nogal selectieve verwijzingen uit de voorbereidende parlementaire bespreking terwijl juist ook bij de behandeling in de Senaat vragen gerezen waren naar de verantwoording van voormeld onderscheid (Parl. St., Senaat, 1998-1999, nr. 1-1217/6, p.35, 36 en 37).

Eerder waren ook in Frankrijk bedenkingen gemaakt over de schending van het gelijkheidsbeginsel door een decumulregeling. In Frankrijk werd geen decumul ingevoerd ten gunste van natuurlijke personen.

Kennelijk gaat het Arbitragehof uit van een objectieve strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon en gaat daarmee wellicht ook in tegen het principe van de autonome strafrechtelijke verantwoordelijkheid die niet de tussenkomst van een natuurlijke persoon vereist.

Het Arbitragehof neemt blijkbaar aan dat de cumulatie van strafrechtelijke verantwoordelijkheid slechts kan voor opzettelijk gepleegde misdrijven en steunend op de wettelijke kwalificatie van het misdrijf en staat

la jurisprudence précitée de la Cour de cassation selon laquelle des infractions involontaires peuvent également être commises sciemment et volontairement.

Enfin, l'interprétation de la Cour d'arbitrage ne s'inscrit pas dans la ligne des recommandations du Conseil de l'Europe en la matière.

La nécessité d'adapter l'article 5 du Code pénal ressort déjà suffisamment de ce qui précède.

Le projet de loi opte pour l'abrogation de l'alinéa 2.

Les règles de droit commun relatives à la participation criminelle doivent être suffisantes pour rencontrer les objectifs fixés par le législateur d'éviter, d'une part, une responsabilité pénale objective de la personne morale et, d'autre part, une évaluation *a priori* du risque pénal soit par la personne morale, soit par la personne physique (Doc., Sénat, 1217/1, pp. 6-7).

Les arguments suivants soulignent une fois de plus la pertinence de la modification de loi proposée dans le projet de loi:

– Les règles du décumul prévues à l'article 5, alinéa 2, du Code pénal ont un effet inverse et contre-productif. La réglementation a en outre un effet déresponsabilisant.

Les travaux préparatoires concernant la loi du 4 mai 1999 montrent que la règle du décumul visait à éviter que la nouvelle catégorie de personnes pénalement responsables soit toujours condamnée en même temps que les personnes physiques. On a craint, en effet, que le juge condamne trop facilement ces deux catégories de personnes. Le décumul a été instauré pour protéger les travailleurs et pour obliger le juge à opérer un choix (Doc., Chambre, 1998-99, 2093/5, p. 25).

En introduisant cette réglementation, le législateur n'a toutefois pas atteint le résultat visé, à savoir éviter une cascade de poursuites et de condamnations.

Vu la possibilité créée par les règles du cumul et du décumul de déplacer la faute, les parquets ne prendront logiquement pas de risques et engageront systématiquement des poursuites tant à l'encontre de la personne physique que de la personne morale. Dans le

daarmee ook tegenover de bovenvermelde rechtspraak van het Hof van Cassatie volgens dewelke ook onopzettelijke misdrijven wetens en willens kunnen gepleegd worden.

Tenslotte ligt de interpretatie van het Arbitragehof niet in de lijn van de aanbevelingen van de Raad van Europa terzake.

Uit hetgeen voorafgaat blijkt reeds afdoende de noodzaak om artikel 5 van het Strafwetboek aan te passen.

In het wetsontwerp wordt geopteerd voor het opheffen van het tweede lid.

De gemeenrechtelijke regels betreffende de strafbare deelneming moeten volstaan om tegemoet te komen aan de door de wetgever vooropgestelde doelstellingen om enerzijds een objectieve strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon te vermijden en anderzijds een *a priori* inschatting van het strafrechtelijk risico door hetzij de rechtspersoon, hetzij de natuurlijke persoon, uit te sluiten (Parl.St., Senaat, 1217/1, 6-7).

De hiernavolgende argumenten benadrukken eens te meer de relevantie van de in het wetsontwerp vooropgestelde wetswijziging:

– De decumulregel van artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek heeft zonder meer een omgekeerd en contraproductief effect. Bovendien werkt de regeling deresponsabiliserend.

De voorbereidende werkzaamheden bij de wet van 4 mei 1999 geven aan dat de regel van de decumul beoogde te vermijden dat de nieuwe categorie van strafrechtelijk verantwoordelijke personen steeds samen met de natuurlijke personen zouden worden veroordeeld. Men vreesde dat de rechter al te gemakkelijk beiden zou veroordelen. De decumul werd ingevoerd om de werknemers te beschermen en om de rechter tot een keuze te verplichten (Parl.St., Kamer, 1998-99, 2093/5, 25).

De wetgever heeft door het invoeren van deze regeling evenwel het beoogde resultaat, met name het vermijden van een cascade van vervolgingen en veroordelingen, niet bereikt.

Gelet op de mogelijkheid die door de cumul-decumulregeling gecreëerd werd om de schuld te verschuiven, zullen de parketten logischerwijze geen risico's nemen en systematisch overgaan tot de vervolging van zowel de natuurlijke persoon als de rechtspersoon.

cas contraire, il n'est pas impensable que le juge estime que la personne citée n'a pas commis la faute la plus grave, ce qui empêchera toute répression ultérieure. Dans la pratique, la personne physique et la personne morale sont donc généralement poursuivies en même temps. Tout le poids de l'évaluation de la faute la plus grave repose de ce fait sur les épaules du juge répressif. Le décumul des condamnations conduira dès lors au cumul des poursuites. Les informations, les instructions et l'examen des affaires pénales à l'audience en seront considérablement alourdis. La pratique montre que la défense invoque presque toujours l'article 5, alinéa 2, du Code pénal, même lorsque ce n'est pas approprié. Le juge décide généralement de cumuler les responsabilités pénales. Alors qu'auparavant on ne traduisait en justice qu'un seul inculpé, ils sont aujourd'hui presque toujours plusieurs et la plupart du temps, ils sont également plusieurs à être condamnés. En tant que tel, on peut constater un retard sur le plan du règlement des dossiers répressifs et un alourdissement de la procédure, ce qui a pour conséquence une augmentation de la charge de travail.

Compte tenu de ces arguments, il paraît une fois de plus indiqué que le législateur supprime l'alinéa 2 de l'article 5. Ainsi, les personnes physiques pourront toujours être placées devant leur responsabilité et le ministère public pourra déterminer une politique à suivre quant à la question de savoir s'il convient ou non de les poursuivre toutes les deux, en fonction de la nature des dossiers.

Une partie de tous les problèmes de procédure et contestations qui découlent des intérêts contradictoires à l'audience disparaîtrait donc également.

– La loi du 4 mai 1999, qui visait à introduire dans notre législation le principe de la responsabilité pénale des personnes morales afin notamment de répondre à la recommandation R(88)18 du Comité des ministres du Conseil de l'Europe concernant la responsabilité pénale des entreprises personnes morales pour des infractions commises dans l'exercice de leurs activités s'oppose diamétralement au principe établi dans cette recommandation du cumul de la responsabilité pénale de personnes morales et de personnes physiques.

Cette recommandation ne prévoit pas de système de décumul comme celui inscrit dans la loi du 4 mai 1999.

La même remarque peut être formulée si l'on compare la réglementation belge avec les règlements en

Zoniet is het gevaar niet denkbeeldig dat de rechter zou oordelen dat niet de gedagvaarde persoon de zwaarste fout heeft begaan waarna geen bestraffing meer kan volgen. In de praktijk worden dus meestal de natuurlijke persoon en de rechtspersoon samen vervolgd. Het volle gewicht van het afwegen van de zwaarste fout komt hierdoor op de schouders van de strafrechter terecht. De decumulatie van veroordelingen zal derhalve leiden tot een cumulatatie van vervolgingen. De opsporingsonderzoeken, de gerechtelijke onderzoeken en de behandeling van de strafzaken ter terechtzitting zijn hierdoor aanzienlijk verzaamd. De praktijk toont aan dat de verdediging bijna altijd artikel 5, tweede lid van het Strafwetboek inroept, zelfs wanneer dat niet terzake dienend is. De rechter besluit meestal tot cumulatatie van strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Daar waar vroeger dus één verdachte terecht stond zijn dat er nu bijna altijd meerdere en zijn er meestal ook meerdere veroordeelden. Alsdusdanig kan een vertraging in de afhandeling van strafdossiers en een verzwaring van de procedure worden vastgesteld, hetgeen resulteert in een verhoging van de werklast.

Met deze argumenten voor ogen lijkt het eens te meer aangewezen dat de wetgever het tweede lid van artikel 5 schrapt. Aldus zullen de natuurlijke personen nog steeds voor hun verantwoordelijkheid kunnen geplaatst worden en zal het openbaar ministerie een beleidslijn kunnen bepalen om naar gelang de aard der zaken al dan niet beide te vervolgen.

Een deel van alle procedureproblemen en betwistingen die het gevolg zijn van de tegenstrijdige belangen ter zitting zouden aldus ook verdwijnen.

– De wet van 4 mei 1999, die beoogde het principe van strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen in onze wetgeving in te voeren teneinde onder meer te beantwoorden aan de aanbeveling nr. R(88) 18 van het Comité van ministers van de Raad van Europa over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen voor misdrijven begaan in de uitoefening van hun activiteiten, gaat lijnrecht in tegen het principe van de cumulatatie van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen en natuurlijke personen dat in deze aanbeveling is vastgelegd.

Deze aanbeveling voorziet niet in een decumulsysteem, zoals dat in de wet van 4 mei 1999 is opgenomen.

Dezelfde opmerking kan gemaakt worden als de Belgische regelgeving vergeleken wordt met de

vigueur dans les pays limitrophes, notamment en France et aux Pays-Bas.

Comme l'instauration de la responsabilité pénale des personnes morales vise notamment une approche plus efficace de la criminalité internationale, l'incompatibilité des différents systèmes engendre des problèmes, suscités par la non-conformité des réglementations entre elles.

Ainsi, dans le système français, la personne morale est uniquement qualifiée de participant, ce qui implique que le juge doit formuler les modalités de l'implication de cette dernière dans la perpétration de l'infraction. Par contre, la législation néerlandaise fait de la personne morale l'auteur de l'infraction et confirme la compétence du ministère public de se prononcer sur l'opportunité des poursuites pénales.

– Le législateur n'a pas suffisamment tenu compte des implications du régime de décumul pour les victimes. En principe, une constitution de partie civile ne pourra être déclarée fondée qu'à l'égard du prévenu qui a commis la faute la plus grave.

Cela peut éventuellement conduire à des aberrations ainsi qu'à une méconnaissance des principes généraux du droit, qui établissent que la victime d'un dommage occasionné par une infraction a droit à des dommages-intérêts sur la base des articles 1382 et suivants du Code civil et que pour évaluer la faute, la règle est que la faute la plus légère doit être prise en considération (*culpa levissima*).

Comme déjà dit, compte tenu des arguments qui précèdent, on opte dans le projet de loi pour une adaptation du règlement existant, à savoir la suppression de l'article 5, alinéa 2, du Code pénal.

A cet égard, on part du principe que poursuivre une personne morale ne peut en aucun cas exclure la possibilité de poursuivre la personne physique comme auteur, coauteur ou complice. L'appréciation de la responsabilité pénale de chacun est laissée au parquet et aux tribunaux. Le ministère public doit pouvoir décider en toute indépendance s'il convient de poursuivre la personne morale ou la personne physique, voire les deux. Le règlement en vigueur actuellement n'accorde pas cette indépendance étant donné que les parquets doivent essayer d'estimer si la personne physique a commis l'infraction sciemment et délibérément et, si tel n'est pas le cas, si c'est la personne physique ou la

regelingen in de ons omringende landen, zoals o.m. Frankrijk en Nederland.

Aangezien de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen onder meer een efficiëntere aanpak van de internationale criminaliteit beoogt, geeft de incompatibiliteit van de onderscheiden systemen aanleiding tot problemen, doordat de regelgevingen niet met elkaar in overeenstemming te brengen zijn.

Zo onder meer wordt in het Franse systeem de rechtspersoon slechts gekwalificeerd als deelnemer, waardoor de rechter de modaliteiten moet verwoorden van zijn inmenging bij het plegen van het misdrijf. De Nederlandse wetgeving daarentegen maakt de rechtspersoon tot dader van het misdrijf en bevestigt de bevoegdheid van het openbaar ministerie om te oordelen over de opportuniteit van de strafvervolgning.

– De wetgever heeft onvoldoende rekening gehouden met de implicaties van de decumulregeling voor de slachtoffers. Een burgerlijke partijstelling zal in principe enkel ten aanzien van de beklagde die de zwaarste fout heeft gepleegd gegrond kunnen worden verklaard.

Dit kan mogelijks leiden tot aberraties evenals een miskennen van de algemene rechtsprincipes, die bepalen dat het slachtoffer van de schade veroorzaakt door een misdrijf recht heeft op een schadevergoeding op grond van artikel 1382 e.v. van het Burgerlijk Wetboek en dat voor het beoordelen van de fout als regel geldt dat de lichtste fout in aanmerking moet worden genomen (*culpa levissima*).

Zoals hiervoren reeds is aangegeven wordt, rekening houdend met de voormelde argumenten, in het wetsontwerp geopteerd voor een aanpassing van de bestaande regeling, met name het schrappen van het tweede lid van artikel 5 van het Strafwetboek.

Hierbij is als uitgangspunt genomen dat de vervolging van de rechtspersoon geenszins de vervolging van de natuurlijke persoon mag uitsluiten als dader, mededader of medeplichtige. De beoordeling van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van eenieder wordt overgelaten aan het parket en de rechtbanken. Het openbaar ministerie moet in volle onafhankelijkheid de keuze kunnen maken of de rechtspersoon, dan wel de natuurlijke persoon of beiden samen moeten worden vervolgd. De thans geldende regeling verleent deze onafhankelijkheid niet aangezien de parketten moeten proberen in te schatten of de natuurlijke persoon het misdrijf wetens en willens heeft gepleegd en, indien dit

personne morale qui a commis la faute la plus grave. A l'heure actuelle, afin d'exclure tout risque, le ministère public poursuit généralement les deux parties.

Il ne faut pas toucher aux principes existants du droit pénal. La responsabilité pénale de la personne physique doit rester possible outre la responsabilité pénale de la personne morale. Tout le monde peut avoir commis une faute dans sa propre sphère de responsabilité.

Les principes en vigueur du droit pénal, notamment en matière de participation, sont efficaces pour permettre au ministère public d'engager des poursuites de manière optimale. Il faut pouvoir examiner séparément pour chacun des inculpés, tant personnes physiques que personnes morales, s'ils ont commis une faute qui présente un lien de causalité avec les suites occasionnées.

## 2.2. Adaptation de l'article 2bis du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale

L'article 2bis du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale prévoit ce qui suit: «*Lorsque les poursuites contre une personne morale et contre la personne habilitée à la représenter sont engagées pour des mêmes faits ou des faits connexes, le tribunal compétent pour connaître de l'action publique contre la personne morale désigne, d'office ou sur requête, un mandataire ad hoc pour la représenter.*»

Cette disposition tend à offrir une solution aux conflits d'intérêts qui surgissent lorsque la personne morale et la personne physique habilitée à la représenter font conjointement l'objet de poursuites.

Certes, l'abrogation de l'article 5, alinéa 2, du Code pénal va faire diminuer sensiblement le nombre de conflits d'intérêts mais dans la pratique il n'est pas possible d'exclure totalement les conflits d'intérêts opposant la personne morale et son représentant légal. La désignation d'un mandataire *ad hoc* garde donc toute sa raison d'être.

Depuis son entrée en vigueur, l'article 2bis du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale suscite bien des questions et des problèmes de procédure. En voici quelques uns.

niet het geval zou zijn, of het de natuurlijke persoon, dan wel de rechtspersoon is die de zwaarste fout heeft begaan. Teneinde elk risico uit te sluiten vervolgt het openbaar ministerie thans meestal de beide partijen.

Alsdusdanig moet niet geraakt worden aan de bestaande beginselen van het strafrecht. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de natuurlijke persoon moet naast die van de rechtspersoon mogelijk blijven. Elkeen kan een fout hebben begaan binnen zijn eigen verantwoordelijkheidssfeer.

De geldende beginselen van het strafrecht, onder meer inzake deelneming, zijn afdoende om het openbaar ministerie toe te laten efficiënt te vervolgen. Er moet voor elk van de verdachten, zowel natuurlijke personen als rechtspersonen, afzonderlijk kunnen worden nagegaan of zij een fout hebben begaan die in oorzakelijk verband staat met de veroorzaakte gevolgen.

## 2.2. De aanpassing van artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering

Artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering bepaalt: «*Ingeval de strafvordering tegen een rechtspersoon en tegen degene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, wordt ingesteld wegens dezelfde of samenhangende feiten, wijst de rechtbank die bevoegd is om kennis te nemen van de strafvordering tegen de rechtspersoon, ambtshalve of op verzoekschrift, een lasthebber ad hoc aan om deze te vertegenwoordigen.*»

Deze bepaling beoogt een oplossing te bieden voor de belangenconflicten die zich voordoen ingeval zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon, die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, samen vervolgd worden.

De opheffing van het tweede lid van artikel 5 van het Strafwetboek zal het aantal belangentegenstellingen weliswaar gevoelig doen afnemen, doch in de praktijk is het niet mogelijk om belangenconflicten tussen de rechtspersoon en zijn wettelijke vertegenwoordiger volledig uit te sluiten. De bestaansreden voor de aanstelling van de lasthebber ad hoc blijft derhalve bestaan.

Artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering roept sedert de inwerkingtreding talrijke vragen en procedurele problemen op. Hierna worden een aantal van deze knelpunten aangegeven.

– Conformément à cette disposition, le mandataire *ad hoc* est désigné lorsque des poursuites sont engagées contre une personne morale et contre la personne qui est habilitée à la représenter. En ce sens, on peut considérer que la désignation doit intervenir au moment où l'action publique est engagée contre les deux.

Par contre, le texte ne détermine pas clairement à partir de quel moment la désignation d'un mandataire *ad hoc* peut être demandée ni quel juge est compétent en la matière. Si la juridiction de jugement a déjà été saisie de l'affaire, elle pourra désigner un tel mandataire. La question se pose de savoir si cette désignation peut également intervenir plus tôt lorsque le conflit d'intérêts se manifeste pendant l'information ou l'instruction. Dans les travaux préparatoires relatifs à la loi du 4 mai 1999, il est précisé que l'article 2bis n'exclut pas que le tribunal compétent désigne un mandataire *ad hoc* avant l'audience, c'est-à-dire au cours de l'information ou de l'instruction, si cela s'avère nécessaire (Doc., Chambre, 1998-99, n° 2093/5, 37-38). Pendant l'instruction, il semble logique de conférer cette compétence au juge d'instruction saisi. La réponse à la question de savoir comment et à qui revient cette compétence de désignation pendant l'information est moins évidente étant donné qu'à ce stade aucune action publique n'est encore engagée et que le texte de l'article 2bis du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale pose cette condition.

– La loi n'impose aucune restriction concernant la personne du mandataire. Par conséquent, le tribunal peut désigner aussi bien des personnes liées d'une quelconque manière à la personne morale (notamment des travailleurs) que des personnes externes (notamment des avocats). Jusqu'à présent, par crainte d'une confusion d'intérêts, la préférence est généralement donnée à un mandataire *ad hoc* indépendant désigné par le tribunal plutôt qu'à un mandataire *ad hoc* proposé par les parties litigantes. A ce propos, il ne faut toutefois pas perdre de vue que le mandataire *ad hoc* doit obtenir la collaboration de la société concernée et que cette collaboration peut se révéler problématique avec un mandataire *ad hoc* qui a été imposé. Par ailleurs, les personnes externes sont d'office moins au fait du fonctionnement de la personne morale, ce qui peut mettre sa défense en péril. En effet, le mandataire *ad hoc* désigné doit avoir les compétences et/ou le niveau de connaissances requis pour pouvoir représenter correctement la personne morale. Il paraît dès lors plus indiqué de désigner le mandataire *ad hoc* proposé par la personne morale citée, dès l'instant où il offre les garanties d'indépendance requises. Cette option paraît s'inscrire davantage dans l'orientation

– Volgens de voorliggende bepaling wordt de lasthebber *ad hoc* aangesteld ingeval de strafvordering tegen een rechtspersoon en tegen diegene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, wordt ingesteld. In die zin kan worden aangenomen dat de aanstelling dient te gebeuren op het ogenblik dat de strafvordering tegen beiden wordt ingesteld.

De tekst bepaalt evenwel niet duidelijk vanaf welk ogenblik de aanstelling van een lasthebber *ad hoc* kan worden gevraagd en welke rechter terzake bevoegd is. Indien de zaak reeds aanhangig is gemaakt bij het vonnisgerecht zal deze instantie een dergelijke lasthebber kunnen aanstellen. De vraag stelt zich of deze aanwijzing ook vroeger kan wanneer het belangenconflict optreedt tijdens het opsporings- of gerechtelijk onderzoek. In de voorbereidende werkzaamheden bij de wet van 4 mei 1999 wordt voorzien dat dit artikel niet uitsluit dat de bevoegde rechtbank reeds voor de terechtzitting, met name tijdens het opsporings- of gerechtelijk onderzoek, een lasthebber *ad hoc* aanstelt mocht dit noodzakelijk blijken (Parl.St., Kamer, 1998-99, nr. 2093/5, 37-38). Het lijkt logisch deze bevoegdheid tijdens het gerechtelijk onderzoek aan de geadieerde onderzoeksrechter te verlenen. Hoe en aan wie de aanwijzingsbevoegdheid toekomt tijdens het opsporingsonderzoek is minder duidelijk, aangezien op dat ogenblik nog geen strafvordering is ingesteld en de tekst van artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering deze voorwaarde stelt.

– De wet legt geen beperkingen op inzake de persoon van de lasthebber. De rechtbank kan dus zowel personen aanstellen die op enige wijze verbonden zijn met de rechtspersoon (oa. werknemers) als externen (oa. advocaten). Uit vrees voor belangenvermenging wordt tot hertoe veelal de voorkeur gegeven aan een onafhankelijke lasthebber *ad hoc* die door de rechtbank wordt aangeduid boven een lasthebber *ad hoc* voorgesteld door de partijen in het strafgeding. Hierbij mag evenwel niet uit het oog worden verloren dat de lasthebber *ad hoc* de medewerking moet bekomen van de betrokken vennootschap en dat deze medewerking problematisch kan zijn bij een opgedrongen lasthebber *ad hoc*. Buitenstaanders zijn sowieso minder goed op de hoogte van het functioneren van de rechtspersoon, waardoor de verdediging van de rechtspersoon in het gedrang kan komen. De aangestelde lasthebber *ad hoc* moet immers het vereiste competentie en/of kennisniveau halen om de rechtspersoon adequaat te kunnen vertegenwoordigen. Het lijkt derhalve veeleer aangezien dat de door de gedagvaarde rechtspersoon voorgestelde lasthebber *ad hoc* zou worden aangeduid, zoudra deze de noodzakelijke waarborgen van onafhankelijkheid biedt. Deze optie lijkt meer in de lijn te liggen

voulue par le législateur, qui semble placer le choix du mandataire *ad hoc* entre les mains de la société (Doc., Sénat, 1998-99, n°1217/6, pp. 83 et 88).

– La désignation d'un mandataire *ad hoc* peut intervenir d'office ou à la demande de la personne morale. Dans les travaux parlementaires, on considère clairement que la demande de désignation d'un mandataire *ad hoc* ne peut émaner que de la personne morale elle-même parce qu'elle seule peut justifier d'un intérêt (Doc., Sénat, 1998-99, n° 1217/6, p. 75). Cependant, dans la mesure où la disposition vise à éviter les conflits d'intérêts, le procureur du Roi, le co-inculpé et la partie civile pourraient également justifier d'un intérêt à formuler une telle demande dans l'optique du bon déroulement de la procédure.

Compte tenu notamment des différents points qui posent problème comme expliqué ci-avant, une nouvelle réglementation a été élaborée dans le projet de loi. Les lignes de force de la disposition en projet sont exposées ci-après.

#### a. Désignation du mandataire *ad hoc*

Comme indiqué ci-dessus, l'actuel article 2bis du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale manque de clarté concernant l'autorité judiciaire habilitée à désigner le mandataire *ad hoc*. Il y a donc lieu d'élaborer une réglementation claire, qui détermine de manière uniforme les modalités de cette désignation.

La disposition en projet prévoit que le mandataire *ad hoc* sera désigné par le président du tribunal de première instance ou le président du tribunal de commerce, l'un ou l'autre restant compétent pour tout incident de procédure concernant cette désignation. Le président du tribunal de commerce est compétent si la personne morale a la qualité de commerçant. Cette option a pour avantage que le mandataire *ad hoc* peut être désigné dès le stade de l'information. De manière générale, la personne morale doit pouvoir proposer un nom, étant entendu que l'indépendance formelle du candidat proposé est soumise à l'appréciation du juge. Rien n'empêche a priori l'application des règles ordinaires du droit des sociétés, qui permettent la poursuite de l'exercice des fonctions de contrôle, même en cas de risque pénal pour l'entreprise. Le choix du représentant de la personne morale est soumis à un contrôle judiciaire qui n'est pas effectué par le juge du fond. En effet, cela risquerait de compromettre l'impartialité du juge. Le président du tribunal de première instance ou le président du tribunal de commerce devient le magistrat

van de bedoeling van de wetgever, die de keuze van de lasthebber *ad hoc* in handen van de vennootschap lijkt te leggen (Parl.St., Senaat, 1998-99, nr. 1217/6, p. 83 en 88).

– De aanwijzing van een lasthebber *ad hoc* kan ambtshalve of op verzoek van de rechtspersoon gebeuren. In de parlementaire werkzaamheden wordt er duidelijk van uit gegaan dat het verzoek om een lasthebber *ad hoc* aan te wijzen enkel kan uitgaan van de rechtspersoon zelf, omdat hij alleen er belang zou bij hebben (Parl.St., Senaat, 1998-99, nr. 1217/6, p. 75). Aangezien de bepaling beoogt belangenconflicten te vermijden lijken evenwel ook de procureur des Konings, de medebeklaagde en de burgerlijke partij van een belang te kunnen getuigen om een dergelijk verzoek te formuleren in het belang van de goede rechtspleging.

Rekening houdend onder meer met de hiervoren aangehaalde pijnpunten heeft het wetsontwerp een nieuwe regeling uitgewerkt. Hierna worden de krachtlijnen van de ontworpen bepaling aangeduid.

#### a. De aanwijzing van de lasthebber *ad hoc*

Zoals hiervoor is aangegeven is het huidige artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering onduidelijk omtrent de gerechtelijke autoriteit die bevoegd is om de lasthebber *ad hoc* aan te wijzen. Er is derhalve nood aan een duidelijke reglementering die, op uniforme wijze, de modaliteiten van deze aanwijzing bepaalt.

De ontworpen bepaling voorziet dat de lasthebber *ad hoc* wordt aangewezen door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of de voorzitter van de rechtbank van koophandel, die bevoegd blijft voor alle procedure-incidenten met betrekking tot deze aanwijzing. Ingeval de rechtspersoon de hoedanigheid van handelaar heeft, is de voorzitter van de rechtbank van koophandel bevoegd. Het voordeel van deze optie is dat de lasthebber *ad hoc* vanaf het stadium van het opsporingsonderzoek kan worden aangewezen. Algemeen gesteld moet de rechtspersoon een naam kunnen voorstellen, met dien verstande dat de formele onafhankelijkheid van de voorgestelde kandidaat aan de beoordeling van de rechter wordt onderworpen. Niets belet a priori de toepassing van de gewone regels van het vennootschapsrecht, waardoor de controlefuncties verder kunnen worden uitgeoefend, zelfs ingeval van een strafrechtelijk risico voor de onderneming. De keuze van de vertegenwoordiger van de rechtspersoon wordt onderworpen aan een gerechtelijke controle, die niet gevoerd wordt door de rechter ten gronde. Dit zou

compétent pour désigner le mandataire *ad hoc* et arbitrer tous les incidents susceptibles de se produire pendant la procédure, ce à la demande du ministère public, du co-inculpé ou de la partie civile. Le juge a pour mission de veiller à l'indépendance de la défense de la personne morale par rapport à la personne physique poursuivie dans la même affaire. Le contrôle qu'il effectue est une vérification marginale qui en principe ne remet pas en question les décisions de la personne morale. Cette façon de procéder présente l'avantage de proposer une solution rapide et objective aux nombreuses difficultés auxquelles le mandataire *ad hoc* peut être confronté.

En vue de répondre à la remarque du Conseil d'État formulée dans son avis n° 40.319/2, les attributions transférées à l'article 2*bis* en projet du Titre préliminaire du Code de procédure pénale au président du tribunal de première instance et au président du tribunal de commerce sont inscrites dans le Code judiciaire.

La préférence est accordée à une désignation sur demande plutôt qu'à une désignation d'office. L'initiative de la désignation du mandataire *ad hoc* est laissée à la société. Lorsqu'elle n'en prend pas l'initiative, le juge désignera le mandataire *ad hoc* à la demande du ministère public, du co-inculpé ou de la partie civile, si cela s'avère nécessaire pour la défense de la personne morale.

Outre le ministère public et le co-inculpé seule la partie civile peut demander la désignation d'un mandataire *ad hoc*. A cet égard, il est tenu compte du fait que la poursuite d'une personne morale a souvent des répercussions commerciales (vengeance d'un actionnaire minoritaire ou d'un ancien concurrent, tentative de bloquer une procédure en cours ...), de sorte que la possibilité de demander la désignation d'un mandataire *ad hoc* est uniquement prévue pour les co-inculpés ou ceux qui se sont constitués parties civiles.

La disposition en projet est très proche de la législation française en la matière, où un «mandataire de justice» est désigné par le président du tribunal lorsque tant la personne morale que son représentant légal sont poursuivis (article 706-43 du CPP). En ce qui concerne la représentation, le législateur français laisse une

immers de onpartijdigheid van de rechter in het gevaar kunnen brengen. De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of de voorzitter van de rechtbank van koophandel wordt de bevoegde magistraat om, op vraag van het openbaar ministerie, de medebeklaagde of de burgerlijke partij, de lasthebber *ad hoc* aan te wijzen en alle incidenten te berechten die tijdens de procedure kunnen opduiken. De rechter heeft als opdracht toe te zien op de onafhankelijkheid van de verdediging van de rechtspersoon ten opzichte van de vervolgte natuurlijke persoon in dezelfde zaak. De door hem gevoerde controle is een marginale toetsing die de beslissingen van de rechtspersoon in principe niet in twijfel trekt. Deze werkwijze biedt het voordeel een snelle en objectieve oplossing te bieden aan de talrijke moeilijkheden waarmee de lasthebber *ad hoc* kan worden geconfronteerd.

Teneinde tegemoet te komen aan de opmerking van de Raad van State in haar advies nr. 40.319/2, worden de bevoegdheden, die in het ontworpen artikel 2*bis* van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering naar de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg en de voorzitter van de rechtbank van koophandel worden overgeheveld, ingeschreven in het Gerettelijk Wetboek.

Er wordt de voorkeur gegeven aan een aanwijzing op verzoek in plaats van een ambtshalve aanwijzing. Het initiatief voor de aanwijzing van de lasthebber *ad hoc* wordt overgelaten aan de vennootschap. Wanneer dit niet gebeurt dan zal de rechter de lasthebber *ad hoc* op verzoek van het openbaar ministerie, van de medebeklaagde of van de burgerlijke partij aanwijzen, indien dit nodig lijkt voor de verdediging van de rechtspersoon.

Naast het openbaar ministerie en de medebeklaagde kan enkel de burgerlijke partij om de aanstelling van een lasthebber *ad hoc* verzoeken. Hierbij is voor ogen gehouden dat de vervolging van een rechtspersoon vaak een commerciële weerslag heeft (wraak van een minderheidsaandeelhouder of een vroegere concurrent, poging om een lopende procedure te blokkeren,...), zodat de mogelijkheid om de aanstelling van een lasthebber *ad hoc* te vragen enkel in handen gegeven wordt van de medebeklaagden of van diegenen die zich burgerlijke partij hebben gesteld.

De ontworpen bepaling sluit nauw aan bij de Franse wetgeving terzake, waar een «*mandataire de justice*» wordt aangesteld door de voorzitter van de rechtbank ingeval zowel de rechtspersoon als zijn wettelijke vertegenwoordiger worden vervolgd (art. 706-43 CPP). De Franse wetgever laat inzake de vertegenwoordiging veel

grande part d'initiative à la personne morale elle-même, puisque celle-ci peut se faire représenter par n'importe quelle personne dûment mandatée à cette fin. La désignation d'un «mandataire de justice» n'est obligatoire que si aucune personne ne peut valablement représenter la personne morale. Il appartient en premier lieu à la personne morale elle-même de saisir ou non le président du «tribunal de grande instance» par requête en vue de la désignation d'un «mandataire de justice» chargé de représenter la personne morale dans les actes de procédure et d'agir pour elle. La personne morale proposera généralement elle-même la personne à laquelle elle souhaite voir cette mission confiée. Le «mandataire de justice» n'est cependant pas nécessairement le défenseur ou l'administrateur de la personne morale. Sa désignation est inspirée par la volonté du législateur d'assurer le caractère contradictoire de la procédure.

Une disposition analogue est insérée à l'article 2 du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale. En soi, aucune personne morale ne sera privée de la faculté de désigner une personne pour la représenter. En cas de confusion d'intérêts, le magistrat pourra continuer à exercer son rôle de contrôle et de désignation. Ces pratiques restent conformes aux principes du droit des personnes morales.

La procédure de désignation en projet a l'avantage d'être claire, uniforme et rapide. A l'instar de ce qui est prévu dans le droit français, le recours est exclu mais la tierce opposition reste possible.

#### b. Rôle du mandataire *ad hoc*

Le nouvel article 2*bis* en projet du Titre préliminaire du Code de Procédure pénale dispose que le mandataire *ad hoc* représente la personne morale dans les actes de procédure et veille à ce que la personne morale puisse assurer sa défense en toute indépendance par rapport à la personne habilitée à la représenter et également poursuivie.

Cela implique que le mandataire *ad hoc* remplisse une mission de représentation qui consiste à vérifier si la personne morale dispose de tous les éléments pour faire valoir ses droits, sans s'immiscer dans la défense. Le mandataire *ad hoc* ne peut pas se substituer à la personne morale pour prendre la décision relative à la défense que celle-ci choisit de mener. La mission du mandataire *ad hoc* n'est pas de défendre la société dans le cadre d'une procédure judiciaire mais de la représenter à l'audience ou devant le juge

ruimte voor initiatief van de rechtspersoon zelf die zich kan laten vertegenwoordigen door eender welke persoon die daartoe een geldig mandaat heeft. De aanduiding van een «*mandataire de justice*» is maar verplicht als er geen enkele andere persoon de rechtspersoon geldig kan vertegenwoordigen. Het behoort in de eerste plaats aan de rechtspersoon zelf om al dan niet de voorzitter van het «*tribunal de grande instance*» bij verzoekschrift te vatten om een «*mandataire de justice*» aan te stellen, die ermee belast is de rechtspersoon te vertegenwoordigen bij proceshandelingen en voor hem op te treden. De rechtspersoon zal meestal zelf de persoon voorstellen aan wie hij deze opdracht toevertrouwd wenst te zien. De «*mandataire de justice*» is daarom niet noodzakelijk de verdediger of de bewindvoerder van de rechtspersoon. Zijn aanwijzing vloeit voort uit de wil van de wetgever om het contradictoir karakter van de procedure te verzekeren.

Een gelijkaardige bepaling wordt ingevoegd in artikel 2 Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering. Alsdusdanig zal geen enkele rechtspersoon de mogelijkheid worden ontnomen om een persoon aan te duiden om haar te vertegenwoordigen. Bij belangenvermenging zal de magistraat zijn controle- en aanwijzingsrol kunnen blijven vervullen. Deze praktijken blijven in overeenstemming met de beginselen van het rechtspersonenrecht.

De ontworpen aanwijzingsprocedure heeft het voordeel duidelijk, uniform en snel te zijn. Zoals in het Franse recht wordt het hoger beroep uitgesloten, maar derdenverzet blijft mogelijk.

#### b. De rol van de lasthebber *ad hoc*

Het nieuw ontworpen artikel 2*bis* van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering voorziet dat de lasthebber *ad hoc* de rechtspersoon vertegenwoordigt bij proceshandelingen en ervoor zorgt dat de rechtspersoon in alle onafhankelijkheid haar verdediging kan voeren ten aanzien van diegene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen en die eveneens wordt vervolgd.

Dit impliceert dat de lasthebber *ad hoc* een vertegenwoordigingsopdracht vervult, die erin bestaat om na te gaan of de rechtspersoon over alle elementen beschikt om zijn rechten te doen gelden, zonder inmenging in de verdediging. De lasthebber *ad hoc* kan zich niet in de plaats stellen van de rechtspersoon voor het nemen van de beslissing inzake de verdediging die deze verkiest te voeren. De opdracht van de lasthebber *ad hoc* bestaat niet in de verdediging van de vennootschap in het kader van een gerechtelijke procedure, maar wel

d'instruction, à l'exemple du mandataire de justice prévu à l'article 706-43 du Code de procédure pénale français.

#### c. Rémunération du mandataire *ad hoc*

La personne morale prend les frais et les honoraires du mandataire *ad hoc* à sa charge. Le mandataire *ad hoc* peut s'adresser à la personne morale pour obtenir le paiement de ses honoraires. Ces frais et honoraires peuvent être taxés par le président du tribunal de première instance ou le président du tribunal de commerce.

#### 2.3. Peines et fixation de la peine applicables aux personnes morales

Les peines qui peuvent être infligées à une personne morale sont énumérées à l'article 7*bis* du Code pénal:

«Les peines applicables aux infractions commises par les personnes morales sont:

en matière criminelle, correctionnelle et de police:

1° l'amende;

2° la confiscation spéciale; la confiscation spéciale prévue à l'article 42, 1°, prononcée à l'égard des personnes morales de droit public, ne peut porter que sur des biens civilement saisissables;

en matière criminelle et correctionnelle:

1° la dissolution; celle-ci ne peut être prononcée à l'égard des personnes morales de droit public;

2° l'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social, à l'exception des activités qui relèvent d'une mission de service public;

3° la fermeture d'un ou plusieurs établissements, à l'exception d'établissements où sont exercées des activités qui relèvent d'une mission de service public;

4° la publication ou la diffusion de la décision.»

#### 2.3.1. Amende et système de conversion

L'amende est la peine principale commune pour toutes les infractions commises par des personnes morales. Afin de conserver le parallélisme avec les peines

uit haar vertegenwoordiging ter terechtzitting of voor de onderzoeksrechter, naar het voorbeeld van de mandataire de justice, zoals voorzien in artikel 706-43 van het Franse Wetboek van Strafvordering.

#### c. De vergoeding van de lasthebber *ad hoc*

De rechtspersoon neemt de kosten en de honoraria van de lasthebber *ad hoc* op zich. De lasthebber *ad hoc* kan zich tot de rechtspersoon richten om de betaling van zijn honoraria te verkrijgen. Deze kosten en honoraria kunnen worden getaxeerd door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of de voorzitter van de rechtbank van koophandel.

#### 2.3. De straffen en de straftoemeting toepasbaar op rechtspersonen

De straffen die aan een rechtspersoon kunnen worden opgelegd worden in artikel 7*bis* van het Strafwetboek opgesomd:

«De straffen toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen zijn:

in criminele zaken, in correctionele zaken en in politiezaken:

1° geldboete;

2° bijzondere verbeurdverklaring; de bijzondere verbeurdverklaring, bepaald in artikel 42, 1°, uitgesproken ten aanzien van publiekrechtelijke rechtspersonen kan enkel betrekking hebben op goederen die vatbaar zijn voor burgerlijk beslag;

in criminele en correctionele zaken:

1° ontbinding; deze kan niet worden uitgesproken ten aanzien van de publiekrechtelijke rechtspersoon;

2° verbod een werkzaamheid die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel te verrichten, met uitzondering van werkzaamheden die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening;

3° sluiting van een of meer inrichtingen, met uitzondering van de inrichtingen waar werkzaamheden worden verricht die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening;

4° bekendmaking of verspreiding van de beslissing.»

#### 2.3.1. De geldboete en het conversiesysteem

De geldboete is de gemeenschappelijke hoofdstraf voor alle misdrijven begaan door rechtspersonen. Om het parallélisme te bewaren met de straffen die

applicables aux personnes physiques, un mécanisme de conversion permettant de fixer des amendes équivalentes à la peine privative de liberté a été intégré dans l'article 41 *bis* du Code pénal:

«§ 1<sup>er</sup>. Les amendes applicables aux infractions commises par les personnes morales sont:

en matière criminelle et correctionnelle:

- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté à perpétuité: une amende de deux cent quarante mille euros à sept cent vingt mille euros;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté et une amende, ou l'une de ces peines seulement: une amende minimale de cinq cents euros multipliés par le nombre de mois correspondant au minimum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au minimum de l'amende prévue pour le fait; le maximum s'élève à deux mille euros multipliés par le nombre de mois correspondant au maximum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au double du maximum de l'amende prévue pour le fait;
- lorsque la loi ne prévoit pour le fait qu'une amende: le minimum et le maximum sont ceux prévus par la loi pour le fait;

en matière de police:

- une amende de vingt-cinq euros à deux cent cinquante euros.

§ 2. Pour la détermination de la peine prévue au § 1<sup>er</sup>, les dispositions du livre premier sont applicables.»

Le texte de loi actuel formule le minimum de la peine privative de liberté en mois et non en jours. L'étude de la jurisprudence et de la doctrine permet de dégager deux tendances pour calculer l'amende minimale applicable à la personne morale:

- soit la somme de 500,00 euros est retenue comme limite inférieure,
- soit le principe de la proportionnalité est appliqué et la somme de 500,00 euros est multipliée par une fraction dont le dénominateur est égal à 30 jours et le numérateur correspond au nombre de jours de peine d'emprisonnement prescrits par la loi (par exemple, 8 jours/30 jours ou 15 jours/30 jours). Conformément à l'article 25, alinéa 3, du Code pénal, la durée d'un mois d'emprisonnement est effectivement de 30 jours.

toepasselijk zijn op natuurlijke personen werd in artikel 41 *bis* van het Strafwetboek een conversiemechanisme ingevoerd, waardoor in equivalenten voor de vrijheidsstraf kan worden voorzien:

«§ 1. De geldboeten toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen, zijn:

in criminele en correctionele zaken:

- wanneer de wet op het feit levenslange vrijheidsstraf stelt: geldboete van tweehonderdveertig duizend euro tot zevenhonderdveertig duizend euro;
- wanneer de wet op het feit vrijheidsstraf en geldboete stelt, of een van de straffen alleen: geldboete van minimum vijfhonderd euro vermenigvuldigd met het getal van de maanden van de minimumvrijheidsstraf, doch niet lager dan de minimumgeldboete op het feit gesteld; met als maximum tweeduizend euro vermenigvuldigd met het getal van de maanden van de maximumvrijheidsstraf, doch niet lager dan het dubbele van de maximumgeldboete op het feit gesteld;
- wanneer de wet op het feit enkel geldboete stelt: geldboete met minimum en maximum als door de wet op het feit gesteld;

in politiezaken:

- geldboete van vijftientwintig euro tot tweehonderdvijftig euro.

§ 2. Voor het bepalen van de straf bedoeld in § 1 zijn de bepalingen van boek I van toepassing.»

De huidige wettekst formuleert het minimum van de vrijheidsstraf in maanden en niet in dagen. Uit de studie van de rechtspraak en de rechtsleer kunnen twee tendensen worden afgeleid om de minimumgeldboete, die toepasbaar is op de rechtspersoon, te berekenen:

- ofwel de som van 500,00 euro weerhouden als ondergrens,
- ofwel het proportionaliteitsbeginsel toepassen en de som van 500,00 euro vermenigvuldigen met een breuk, waarvan de noemer gelijk is aan 30 dagen en de teller overeenstemt met het aantal dagen gevangenisstraf dat bij wet is voorgeschreven (bijvoorbeeld 8 dagen/30 dagen of 15 dagen/30dagen) Krachtens artikel 25, lid 3 van het Strafwetboek bedraagt een maand gevangenisstraf immers 30 dagen.

Afin de simplifier les choses, le choix s'est porté dans le projet de loi pour la première solution, qui consiste à considérer la somme (ou le coefficient, à savoir le nombre de mois d'emprisonnement) de 500,00 euros comme le minimum absolu de l'amende applicable aux personnes morales.

Le même problème se pose pour déterminer le maximum de la peine privative de liberté étant donné que le maximum de cette peine est exprimé en mois et non en jours. Selon la jurisprudence de la Cour de cassation, la durée d'une année d'emprisonnement est de 365 jours tandis qu'une peine de 12 mois correspond à 12 x 1 mois, soit 360 jours (Cass., 19 décembre 1955, *Pas.*, 1956, I, 393; Cass., 22 octobre 1973, *Pas.*, 1974, I, 193; Cass. 5 octobre 1977, 1978, I, 146).

Dans le projet de loi, le choix s'est porté sur la solution qui consiste à considérer la somme (ou son coefficient, à savoir le nombre de mois ou d'années d'emprisonnement) de 2 000,00 euros par mois comme le maximum absolu de l'amende applicable aux personnes morales.

Conformément à l'article 41bis, § 2, du Code pénal, toutes les règles du livre premier du Code pénal qui entraînent une réduction de la peine (circonstances atténuantes, tentative, etc.) ou un alourdissement de la peine (concours, récidive, etc.) sont applicables aux amendes prononcées à l'égard de personnes morales. Toutefois, le législateur n'a pas spécifié à quel moment le juge devra effectuer une nouvelle conversion. La question se pose dès lors de savoir si cette conversion doit intervenir avant ou après l'application des principes généraux du livre premier du Code pénal.

L'option retenue dans le projet de loi consiste à fixer les peines applicables à une personne physique en application des règles relatives à la tentative, à la récidive, au concours, à la participation et aux circonstances atténuantes et à les convertir ensuite en amende applicable à la personne morale. Seul ce système permettra de déterminer l'amende d'un crime correctionnel commis par une personne morale.

En ce qui concerne la récidive, une autre difficulté pour la personne morale découle de l'absence de définition des expressions «*ayant été condamné à une peine criminelle*» et «*en cas de condamnation antérieure à un emprisonnement d'un an au moins*».

Teneinde de zaken te vereenvoudigen, wordt in het wetsontwerp geopteerd voor de eerste oplossing waarbij de som (of de coëfficiënt, namelijk het aantal maanden gevangenisstraf) van 500,00 euro het absolute minimum vormt van de geldboete die toepasbaar is op rechtspersonen.

Voor het bepalen van het maximum van de vrijheidsstraf stelt zich hetzelfde probleem, aangezien het maximum van de vrijheidsstraf uitgedrukt wordt in maanden en niet in dagen. Volgens de rechtspraak van het Hof van Cassatie bedraagt een gevangenisstraf van één jaar 365 dagen, terwijl een straf van 12 maanden overeenstemt met 12 x 1 maand, met andere woorden 360 dagen (Cass., 19 december 1955, *Pas.*, 1956, I, 393; Cass., 22 oktober 1973, *Pas.*, 1974, I, 193. Cass. 5 oktober 1977, 1978, I, 146).

In het wetsontwerp wordt geopteerd voor de oplossing waarbij de som (of zijn coëfficiënt, namelijk het aantal maanden of jaren gevangenisstraf) van 2.000,00 euro per maand het absolute maximum vormt van de geldboete die toepasbaar is op rechtspersonen.

Krachtens artikel 41bis, § 2 van het Strafwetboek, zijn alle regels van boek I van het Strafwetboek en die tot een strafvermindering (verzachtende omstandigheden, poging, enz.) of -verzwaring (samenloop, recidive, enz.) leiden, toepasbaar op geldboeten die worden uitgesproken ten aanzien van rechtspersonen. De wetgever heeft evenwel niet bepaald op welk ogenblik de rechter een nieuwe conversie zal moeten uitvoeren. De vraag stelt zich dan ook of dit dient te gebeuren voor of na de toepassing van de algemene principes van boek I van het Strafwetboek.

De optie die in het wetsontwerp wordt gevolgd bestaat erin door middel van de regels betreffende de poging, de herhaling, de samenloop, de deelneming en de verzachtende omstandigheden de op een natuurlijke persoon toe te passen straffen te bepalen en vervolgens de conversie naar een op de rechtspersoon toepasselijke geldboete uit te voeren. Slechts met dit systeem zal de geldboete voor een door een rechtspersoon gepleegde gecorrectionaliseerde misdaad kunnen worden bepaald.

Wat betreft de herhaling, vloeit een andere moeilijkheid voor de rechtspersoon voort uit het gebrek aan een definitie van de uitdrukkingen «*na tot een criminelle straf te zijn veroordeeld*» en «*in geval van een vroegere veroordeling tot gevangenisstraf van ten minste een jaar*».

Dans le projet de loi, les notions de «*peine criminelle*» et «*emprisonnement d'un an au moins*» sont converties au moyen d'un multiplicateur de 2 000,00 euros par mois d'emprisonnement. Il s'agit du multiplicateur qui est appliqué pour l'emprisonnement maximum (cf. supra). Cela signifie que la notion de «*peine criminelle*» au sens des articles 54, alinéa 1<sup>er</sup>, 55, alinéa 1<sup>er</sup>, et 56, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code pénal doit être convertie pour les personnes morales en une amende de plus de 2 000,00 euros x 12 x 5, soit 120 000,00 euros. La notion d'«*emprisonnement d'un an au moins*» doit être convertie en «une amende de plus de 24 000,00 euros».

Lorsqu'une loi particulière relie la récidive à une condamnation à une peine d'emprisonnement intervenue antérieurement, la conversion doit être appliquée selon le mécanisme précité.

Le projet de loi prévoit l'insertion dans le Code pénal d'un nouvel article 56*bis* qui établit expressément le système de conversion en ce qui concerne la récidive.

### 2.3.2. Suspension, sursis et probation

Tout comme c'est le cas à l'égard de la personne physique, les dispositions de la loi du 29 juin 1964 relative à la suspension, au sursis et à la probation s'appliquent également à la personne morale. L'article 21 de la loi du 4 mai 1999 introduit des modifications d'ordre textuel en vue de la conversion des peines d'emprisonnement de référence en amendes.

Il convient toutefois de signaler une anomalie, qui concerne la réglementation actuelle relative à la révocation de plein droit du sursis (article 14, § 1<sup>er</sup>) et la réglementation relative à la révocation facultative du sursis si une nouvelle infraction a été commise pendant le délai d'épreuve (article 14, § 1<sup>er</sup>*bis*). Ces deux mécanismes de révocation ont été instaurés par l'article 9 de la loi du 22 mars 1999 modifiant la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation, mais ne sont entrés en vigueur qu'après la loi du 4 mai 1999, si bien que le système de conversion de l'article 18*bis* de la loi du 29 juin 1964 n'était plus adapté à l'article 14, §§ 1<sup>er</sup> et 1<sup>er</sup>*bis* de ladite loi et ne pouvait donc être appliqué dans ces cas.

Le projet de loi vise à apporter une solution à ce manque de cohésion et à mettre les textes en conformité en adaptant l'article 18*bis* de la loi du 29 juin 1964 comme suit:

In het wetsontwerp worden de concepten «*criminele straf*» en «*gevangenisstraf van ten minste één jaar*» geconverteerd met een multiplicator van 2.000,00 euro per maand gevangenisstraf. Dit is de hierboven vermelde multiplicator die wordt gehanteerd voor de maximumgevangenisstraf. Dit betekent dat het begrip «*criminele straf*» voor rechtspersonen in de zin van artikel 54 al. 1, 55, al. 1 en 56 al. 1 van het Strafwetboek moet worden vertaald als een geldboete van meer dan 2.000,00 euro x 12 x 5 of 120.000,00 euro. Het begrip «*gevangenisstraf van ten minste één jaar*» moet worden vertaald als «een geldboete van meer dan 24.000,00 euro».

Wanneer een bijzondere wet het stelsel van herhaling voorziet dat gekoppeld is aan een voorafgaande veroordeling tot een gevangenisstraf, moet de conversie worden toegepast volgens het voornoemde mechanisme.

Het wetsontwerp voorziet de invoeging van een nieuw artikel 56*bis* in het Strafwetboek dat het conversiesysteem uitdrukkelijk vastlegt voor wat betreft de herhaling.

### 2.3.2. De opschorting, het uitstel en de probatie

Evenzeer als op de natuurlijke persoon zijn de bepalingen van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie ook op de rechtspersoon van toepassing. Artikel 21 van de wet van 4 mei 1999 gaat over tot tekstuele wijzigingen, ten einde de referentie gevangenisstraffen te converteren in geldboeten.

Er dient echter te worden gewezen op een anomalie, namelijk de actuele regeling van de herroeping van het uitstel van rechtswege (artikel 14, § 1) en de regeling van de facultatieve herroeping van het uitstel bij het plegen van een nieuw misdrijf tijdens de proeftijd (artikel 14, § 1*bis*). Deze twee mechanismen van de herroeping werden ingevoerd door artikel 9 van de wet van 22 maart 1999 tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, maar zijn slechts na de wet van 4 mei 1999 in werking getreden, waardoor het conversiesysteem van artikel 18*bis* van de wet van 29 juni 1964 niet langer was aangepast aan artikel 14 § 1 en § 1*bis* van deze wet en dan ook in die gevallen niet kon worden toegepast.

Het wetsontwerp beoogt het gebrek aan samenhang op te lossen en de teksten in overeenstemming te brengen, door de aanpassing van artikel 18*bis* van de wet van 29 juni 1964 als volgt:

– à l'article 14, § 1<sup>er</sup>, de la loi du 29 juin 1964, les mots «*emprisonnement principal de plus de six mois*» doivent se traduire pour les personnes morales par «*12 000, 00 euros*»;

– les mots «*emprisonnement principal effectif d'un mois au moins et de six mois au plus*» doivent se traduire pour les personnes morales par «*amende effective de 2 000,00 euros au moins et de 12 000,00 euros au plus*». *Mutatis mutandis*, on tend par conséquent vers ce que le législateur avait prévu aux tirets 2 et 3 de l'article 18*bis*.

La «*peine criminelle*» visée aux articles 3, alinéa 1<sup>er</sup>, 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, 13, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, et 14, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, de la loi du 29 juin 1964 est convertie pour les personnes morales en une amende de 120 000,00 euros.

### 2.3.3. Autres peines

L'arsenal des peines qui peuvent être prononcées à l'égard des personnes morales, c'est-à-dire les peines prévues aux articles 36, 37 et 37*bis* du Code pénal, à savoir l'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social, la fermeture d'un ou plusieurs établissements de la personne morale et la publication ou la diffusion de la décision, sont maintenues. Seul l'article 37*bis* du Code pénal est remplacé par une nouvelle disposition dans laquelle les modalités d'exécution de la peine sont détaillées.

L'article 36*bis* prévoit en outre une nouvelle peine, applicable aux personnes morales, à savoir l'interdiction de participer à des marchés publics. Il s'agit des marchés publics définis par la loi du 24 décembre 1993 relative aux marchés publics et à certains marchés de travaux, de fournitures et de services. Une adaptation de la définition est prévue dans le projet de loi relatif aux marchés publics et à certains marchés de travaux, de fournitures et de services, déposé par le gouvernement à la Chambre des représentants le 30 janvier 2006.

Concernant l'article 36*bis* en projet du Code pénal, le Conseil d'État demande, dans son avis n° 40.319/2 du 17 mai 2006, des précisions quant à la *ratio legis* de la nouvelle mesure, l'articulation de cette peine vis-à-vis des mesures existantes et la légitimation du taux de la peine par rapport à la gravité de l'infraction.

– de les mots «*hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden*» in artikel 14 § 1 van de wet van 29 juni 1964 dienen voor de rechtspersonen te worden vertaald naar «*12.000,00 euro*»;

– de woorden «*een effectieve hoofdgevangenisstraf van ten minste één maand en ten hoogste zes maanden*» dienen voor de rechtspersonen te worden vertaald als «*een effectieve geldboete van ten minste 2.000,00 euro en ten hoogste 12.000,00 euro*». *Mutatis mutandis* wordt er bijgevolg gestreefd naar hetgeen de wetgever had voorzien in het tweede en derde gedachte-streepje van artikel 18*bis*.

Het begrip «*criminele straf*» dat wordt gehanteerd in de artikelen 3, eerste lid, 8 § 1, eerste lid, 13, § 1, eerste lid en 14, § 1, eerste lid van de wet van 29 juni 1964, wordt voor rechtspersonen geconverteerd als 120.000,00 euro.

### 2.3.3 De overige straffen

Het arsenaal van straffen die ten aanzien van de rechtspersonen kunnen worden uitgesproken, met name de straffen voorzien in de artikelen 36, 37 en 37*bis* van het Strafwetboek, zijnde het verbod een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel, de sluiting van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon en de bekendmaking of verspreiding van de beslissing, worden behouden. Alleen artikel 37*bis* van het Strafwetboek wordt vervangen door een nieuwe bepaling waarin de uitvoeringsmodaliteiten van de straf nader worden uitgewerkt.

Daarnaast voorziet artikel 36*bis* een nieuwe straf, die toepasselijk is op rechtspersonen, met name het verbod van deelname aan overheidsopdrachten. Het betreft de overheidsopdrachten zoals gedefinieerd door de wet van 24 december 1993 betreffende de overheidsopdrachten en sommige opdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten. Een aanpassing van de definitie is voorzien in het wetsontwerp betreffende overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten, ingediend door de regering bij de Kamer van volksvertegenwoordigers op 30 januari 2006.

Met betrekking tot het nieuw ontworpen artikel 36*bis* van het Strafwetboek, vraagt de Raad van State in haar advies nr. 40.319/2 van 17 mei 2006 verduidelijking inzake de *ratio legis* van de nieuwe maatregel, de afstemming van die straf op reeds bestaande maatregelen en de wettiging van de strafmaat ten opzichte van de ernst van het strafbaar feit.

Il convient tout d'abord de souligner que la nouvelle mesure suit les tendances sur le plan international et répond notamment aux recommandations formulées dans le rapport de l'OCDE en matière de lutte contre la corruption d'agents publics étrangers dans les transactions commerciales internationales.

En outre, il y a lieu d'insister sur le fait que le nouvel article 36*bis* du Code pénal tient effectivement compte de la gravité d'une telle mesure pour une entreprise. La disposition prévoit que le juge *peut* prononcer une exclusion de participer à des marchés publics pour autant que la personne morale ait été condamnée à une amende de plus de 12 000 euros. Il s'agit donc d'une possibilité offerte au juge et non d'une sanction découlant automatiquement d'une condamnation. De plus, la personne morale doit avoir subi une condamnation de 12 000 euros avant que la nouvelle sanction puisse être imposée. La sanction peut varier d'un à dix ans.

Afin de répondre aux remarques formulées par le Conseil d'État dans son avis n° 40.319/2, l'alinéa 3 de l'article 36*bis* en projet du Code pénal est abrogé. De plus, la nouvelle peine que constitue l'exclusion de participer à des marchés publics, insérée dans l'énumération des peines visées à l'article 7*bis* du Code pénal, est applicable aux infractions commises par des personnes morales.

Dans ce contexte il faut également attirer l'attention sur le nouvel article 56*ter* en projet du Code pénal. Cette disposition prévoit que, dans le cas de récidive, le juge pourra interdire à la personne morale condamnée, l'exercice d'une activité relevant de l'objet social de la personne morale ou ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements de la personne morale pour un délai d'un an à dix ans.

Par interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social de la personne morale il convient d'entendre également la cessation de l'activité ou de l'exploitation.

Ces peines subsidiaires ne pourront être prononcées par le juge qu'en cas de récidive. Ces peines sont facultatives et sont prononcées pour une certaine durée, notamment pour un délai d'un an à dix ans. Les effets de la peine débiteront dès que la condamnation est devenue définitive (article 56*ter*, § 2 en projet Code pénal). L'infraction à l'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social de la personne morale et l'infraction à la fermeture sont punies d'une amende de

Vooreerst moet worden onderlijnd dat de nieuwe maatregel de tendensen volgt op internationaal vlak en beantwoordt onder meer aan de aanbevelingen die in het rapport van de OESO inzake de bestrijding van corruptie van buitenlandse ambtenaren in internationale zakelijke transacties, zijn geformuleerd.

Bovendien moet worden benadrukt dat het nieuwe artikel 36*bis* van het Strafwetboek wel degelijk rekening houdt met de ernst van een dergelijke maatregel voor een onderneming. De bepaling voorziet dat de rechter een uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten *kan* uitspreken, voor zover de rechtspersoon is veroordeeld tot een geldboete van meer dan 12.000 euro. Het betreft derhalve een mogelijkheid waarover de rechter beschikt, geen sanctie die automatisch voortvloeit uit een veroordeling. Bovendien dient de rechtspersoon een veroordeling van 12.000 euro te hebben opgelopen, vooraleer de nieuwe sanctie kan worden opgelegd. De sanctie kan variëren van een jaar tot tien jaar.

Teneinde tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Raad van State in haar advies nr. 40.319/2 vervalt het derde lid van het ontworpen artikel 36*bis* van het Strafwetboek. Bovendien wordt de nieuwe straf van uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten, ingevoegd in de opsomming van artikel 7*bis* van het Strafwetboek van de straffen toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen.

In dit verband moet eveneens gewezen worden op het nieuw ontworpen artikel 56*ter* van het Strafwetboek. Deze bepaling voorziet dat de rechter, in geval van herhaling, tegen de rechtspersoon die wordt veroordeeld, het verbod kan uitspreken om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon of de sluiting kan bevelen van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon voor een termijn van een jaar tot tien jaar.

Onder het verbod om een werkzaamheid te verrichten, die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon moet ook het stopzetten van de exploitatie worden begrepen.

Deze bijkomende straffen zullen enkel toepasbaar zijn in geval van herhaling. Deze straffen zijn facultatief en worden uitgesproken voor een bepaalde duur, met name voor een termijn van een jaar tot tien jaar. De gevolgen van de straf nemen een aanvang zodra de veroordeling definitief is (ontworpen artikel 56*ter*, § 2 Strafwetboek). De overtreding van het verbod een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon en de

500 à 48 000 euros. La marge entre les peines prévues est importante de manière à donner au juge un large pouvoir d'appréciation pour la fixation de la peine (article 56<sup>ter</sup>, § 3 en projet du Code pénal).

Dans son avis n° 40.319/2 du 17 mai 2006, le Conseil d'État demande que la mesure prévue à l'article 56<sup>ter</sup> du Code pénal soit expressément justifiée au regard du principe de proportionnalité.

Tout d'abord, la mesure interdisant à une personne morale d'exercer une activité ou lui imposant de fermer un ou plusieurs établissements est toujours facultative, jamais obligatoire. C'est au juge du fond qu'il appartiendra de juger, sur la base des éléments concrets du dossier soumis à son appréciation, si l'imposition de cette sanction est ou non recommandée. De plus, étant donné qu'il doit toujours s'agir d'une récidive, cette mesure ne pourra être ordonnée que si la personne morale a déjà été condamnée antérieurement.

Le gouvernement souligne en outre que cette mesure ne pourra être appliquée que si la personne morale a déjà été condamnée pour une infraction grave. En effet, avant que l'on puisse parler de récidive légale dans le chef d'une personne morale, celle-ci doit, conformément à l'article 56<sup>bis</sup>, § 1<sup>er</sup>, avoir été condamnée à une amende d'au moins 24 000 euros. Conformément aux règles de conversion contenues à l'article 41<sup>bis</sup> en projet, une amende de 24 000 euros correspond à un emprisonnement de 12 mois.

Dans les cas de récidive spéciale également, cette mesure est justifiée au regard du principe de proportionnalité. En effet, le fait de savoir s'il est recommandé de prononcer une telle interdiction si la personne morale n'a pas tiré les leçons de sa condamnation antérieure sur la base de la même législation est laissé à l'appréciation du juge. Dès lors, la sanction interdisant l'exercice d'une activité spécifique ou imposant la fermeture d'un établissement déterminé dépend des circonstances concrètes du dossier et est proportionnelle à l'infraction commise.

En ce qui concerne la publication ou la diffusion de la décision judiciaire, il doit être précisé qu'il doit s'agir d'une publicité donnée à l'égard de tous les citoyens. Il ne pourrait s'agir d'une obligation pour la personne morale de faire parvenir la décision, par exemple par mail, à tous ses clients.

overtreding van de sluiting worden gestraft met een geldboete van 500 tot 48.000 euro. De marge tussen de voorziene straffen is ruim zodat de rechter bij de straftoemeting over een ruime appreciatiebevoegdheid kan beschikken (ontworpen artikel 56<sup>ter</sup>, § 3 Strafwetboek).

De Raad van State vraagt in haar advies nr. 40.319/2 van 17 mei 2006 om uitdrukkelijk de in artikel 56<sup>ter</sup> Strafwetboek voorziene maatregel te wettigen vanuit het oogpunt van het evenredigheidsbeginsel.

Eerst en vooral is het zo dat de maatregel om een rechtspersoon te verbieden een werkzaamheid te verrichten of om één of meer inrichtingen te sluiten, steeds facultatief en nooit verplicht is. Het is de rechter ten gronde die zal moeten oordelen op basis van de concrete gegevens van het dossier dat aan zijn oordeel wordt voorgelegd, of het al dan niet aangewezen is om deze sanctie op te leggen. Daarenboven kan deze maatregel enkel bevolen worden wanneer de rechtspersoon reeds eerder veroordeeld werd aangezien er steeds sprake moet zijn van herhaling.

De regering wijst er bovendien op dat deze maatregel slechts zal kunnen toegepast worden in geval de rechtspersoon al eerder werd veroordeeld voor een ernstig misdrijf. Immers vooraleer er sprake kan zijn in hoofde van een rechtspersoon van wettelijke herhaling, moet deze rechtspersoon overeenkomstig artikel 56<sup>bis</sup>, § 1, in ontwerp minimaal zijn veroordeeld tot een geldboete van 24.000 euro. Conform de omzettingsregels vervat in artikel 41<sup>bis</sup> in ontwerp komt een boete van 24.000 euro overeen met een gevangenisstraf van 12 maanden.

Ook in de gevallen van bijzondere herhaling is deze maatregel gewettigd vanuit het evenredigheidsbeginsel. Immers het wordt aan het oordeel van de rechter overgelaten of het aangewezen is om een dergelijk verbod uit te spreken ingeval de rechtspersoon geen lessen heeft getrokken uit haar eerdere veroordeling op basis van dezelfde wetgeving. De sanctie om een bepaalde werkzaamheid niet meer te mogen uitoefenen of een bepaalde inrichting te moeten sluiten, is dan ook afhankelijk van de concrete omstandigheden van het dossier, evenredig met de begane overtrekking.

Met betrekking tot de bekendmaking of verspreiding van de rechterlijke beslissing moet worden gepreciseerd dat het om een publiciteit moet gaan ten aanzien van alle burgers. Het kan niet bestaan in de verplichting voor de rechtspersoon om de beslissing, bijvoorbeeld per mail, over te maken aan haar klanten.

## COMMENTAIRE DES ARTICLES

Article 1<sup>er</sup>

Cet article définit la base constitutionnelle de compétence.

Il a été décidé de qualifier le projet de loi dans son ensemble comme une matière visée à l'article 77 de la Constitution. Les attributions de compétence au président du tribunal de première instance et au tribunal de commerce, prévues à l'article 2 en projet du Titre préliminaire du Code de procédure pénale, relèvent de l'organisation des cours et tribunaux visée à l'article 77, alinéa 1<sup>er</sup>, 1<sup>o</sup>, de la Constitution. Les autres dispositions semblent, il est vrai, régler des matières visées à l'article 78 de la Constitution. Toutefois, afin de préserver l'unité du texte, il a été décidé de qualifier l'ensemble du projet de loi comme une matière visée à l'article 77 de la Constitution, ce qui favorisera indubitablement la transparence et la clarté de la réglementation.

## Art. 2

Cette disposition prévoit l'insertion à l'article 587 du Code judiciaire de la compétence du président du tribunal de première instance de désigner un mandataire *ad hoc*.

## Art. 3

Cette disposition prévoit l'insertion à l'article 589 du Code judiciaire de la compétence du président du tribunal de commerce de désigner un mandataire *ad hoc*.

## Art. 4

L'article 5 du Code pénal, qui établit le principe de la responsabilité pénale des personnes morales, est adapté.

Les arguments qui sont à la base de la réforme proposée ont déjà été examinés dans la partie générale.

Comme il a été indiqué plus haut, l'alinéa 2 de l'article 5 du Code pénal est abrogé.

## ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

## Artikel 1

Dit artikel bepaalt de constitutionele bevoegdheidsgrondslag.

Er wordt voor geopteerd om het wetsontwerp in zijn geheel te kwalificeren als een aangelegenheid bedoeld in artikel 77 van de Grondwet. De opdrachten van bevoegdheid aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg en de rechtbank van koophandel, zoals voorzien in het ontworpen artikel 2 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, vallen onder de organisatie van de hoven en rechtbanken, zoals bedoeld in artikel 77, eerste lid, 1<sup>o</sup>, van de Grondwet. De andere bepalingen lijken weliswaar aangelegenheden, als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet te regelen. Teneinde de eenheid van de tekst van het wetsontwerp te vrijwaren, wordt evenwel geopteerd voor een kwalificatie van het geheel van het wetsontwerp als een aangelegenheid bedoeld in artikel 77 van de Grondwet, hetgeen ongetwijfeld de overzichtelijkheid en de begrijpelijkheid van de regeling zal ten goede komen.

## Art. 2

Deze bepaling voorziet de invoeging in artikel 587 van het Gerechtelijk Wetboek van de bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg tot de aanwijzing van een lasthebber *ad hoc*.

## Art. 3

Deze bepaling voorziet de invoeging in artikel 589 van het Gerechtelijk Wetboek van de bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van koophandel tot de aanwijzing van een lasthebber *ad hoc*.

## Art. 4

Het artikel 5 van het Strafwetboek, dat het principe van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen vastlegt, wordt aangepast.

De argumenten die aan de grondslag liggen voor de voorgestelde hervorming zijn reeds besproken in het algemeen gedeelte.

Zoals hiervoren werd aangegeven wordt het tweede lid van het artikel 5 van het Strafwetboek opgeheven.

Si une infraction est commise par une personne morale, les poursuites pénales peuvent être intentées soit contre cette personne morale, soit contre ceux qui ont ordonné l'infraction et ceux qui ont exécuté de fait le comportement interdit, soit contre les personnes précitées conjointement.

Cette option est dictée par la nécessité de disposer dans la loi même d'un texte clair qui adhère au principe et aux objectifs établis le 4 mai 1999 par le législateur, qui a ancré le principe de la responsabilité pénale des personnes morales dans la législation interne.

#### Art. 5

Cet article ajoute l'exclusion de participer à des marchés publics, prévue au nouvel article 36*bis* du Code pénal, à l'énumération des peines applicables aux infractions commises par des personnes morales, visée à l'article 7*bis* du Code pénal.

#### Art. 6

Cette disposition ajoute une nouvelle peine subsidiaire possible à l'encontre de personnes morales, à savoir l'exclusion de participer à des marchés publics.

#### Art. 7

Cette disposition prévoit une peine subsidiaire qui peut être prononcée à l'encontre de personnes morales, à savoir la publication de la condamnation. Elle en fixe les modalités d'exécution.

#### Art. 8

Cet article adapte le mécanisme de conversion qui permet de prévoir des équivalents à la peine privative de liberté.

Le minimum absolu de l'amende applicable aux personnes morales est constitué par la somme (ou le coefficient, à savoir le nombre de mois d'emprisonnement) de 500 euros, mais l'amende ne peut être inférieure à l'amende minimum applicable aux personnes physiques. La somme (ou le coefficient, à savoir le nombre de

Indien een misdrijf wordt gepleegd door een rechtspersoon, kan de strafvervolgning worden ingesteld hetzij tegen die rechtspersoon, hetzij tegen diegenen die tot het misdrijf opdracht hebben gegeven en tegen diegenen die feitelijke uitvoering hebben gegeven aan de verboden gedraging, hetzij tegen de voormelde personen samen.

Deze optie is ingegeven door de nood aan een duidelijke formulering in de wet zelf, die nauw aansluit bij het uitgangspunt en de doelstellingen van de wetgever van 4 mei 1999, die het principe van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen heeft verankerd in de interne wetgeving.

#### Art. 5

Dit artikel voegt de uitsluiting van deelname aan overheidsopdrachten, zoals voorzien in het nieuwe artikel 36*bis* van het Strafwetboek, toe aan de opsomming van artikel 7*bis* van het Strafwetboek van de straffen toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen.

#### Art. 6

Deze bepaling voorziet de invoeging van een nieuwe bijkomende straf die ten aanzien van rechtspersonen kan worden uitgesproken, met name de uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten.

#### Art. 7

Deze bepaling preciseert een bijkomende straf die ten aanzien van rechtspersonen kan worden uitgesproken, met name de bekendmaking van de veroordeling. De uitvoeringsmodaliteiten van de straf worden vastgelegd.

#### Art. 8

In dit artikel wordt het conversiemechanisme, waarbij in equivalenten voor de vrijheidsstraf wordt voorzien, aangepast.

Het absolute minimum van de geldboete die toepasbaar is op rechtspersonen is de som (of de coëfficiënt, namelijk het aantal maanden gevangenisstraf) van 500 euro, zonder dat dit lager mag zijn dan de minimumgeldboete die geldt voor de natuurlijke personen. De som (of de coëfficiënt, namelijk het aantal maanden of

mois ou d'années d'emprisonnement) de 2 000 euros constitue le maximum absolu de l'amende applicable aux personnes morales, mais l'amende ne peut être inférieure au double de l'amende maximum applicable à une personne physique.

#### Art. 9

Cette disposition prévoit un mécanisme de conversion en ce qui concerne l'application, à l'égard des personnes morales, des articles 54, 55 et 56 du Code pénal relatifs à la récidive. Le mécanisme de conversion s'applique également lorsqu'une loi particulière prévoit le régime de récidive associé à une condamnation antérieure à un emprisonnement.

#### Art. 10

Cet article prévoit que, dans le cas de récidive, le juge pourra interdire à la personne morale condamnée l'exercice d'une activité relevant de l'objet social de la personne morale ou ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements de la personne morale pour un délai d'un an à dix ans.

#### Art. 11

Cet article vise à adapter l'article 2 du Titre préliminaire du Code de procédure pénale.

Il détermine la procédure de désignation d'un mandataire *ad hoc* et son rôle vis-à-vis de la personne morale, pour autant qu'un conflit d'intérêts se produise dans le cas où tant la personne morale que la personne physique habilitée à représenter la personne morale sont poursuivies conjointement.

#### Art. 12

Cet article vise à mettre le système de conversion de l'article 18*bis* de la loi du 29 juin 1964 relative à la suspension, au sursis et à la probation en conformité avec l'article 14, §§ 1<sup>er</sup> et 1<sup>er bis</sup>, telles qu'insérées par l'article 9 de la loi du 22 mars 1999 modifiant la loi du 29 juin 1964.

jaren gevangenisstraf) van 2.000 euro vormt het absolute maximum van de geldboete toepasbaar op rechtspersonen, zonder dat dit bedrag lager mag zijn dan het dubbele van de maximumgeldboete voor een natuurlijke persoon.

#### Art. 9

Deze bepaling voorziet een conversiemechanisme voor wat betreft de toepassing van de artikelen 54, 55 en 56 van het Strafwetboek inzake de herhaling ten aanzien van rechtspersonen. Het conversiemechanisme is eveneens van toepassing ingeval een bijzondere wet het stelsel van herhaling voorziet dat gekoppeld is aan een voorafgaande veroordeling tot een gevangenisstraf.

#### Art. 10

Dit artikel voorziet dat de rechter in geval van herhaling tegen de rechtspersoon die wordt veroordeeld een verbod kan uitspreken om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon of de sluiting kan bevelen van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon voor een termijn van een jaar tot tien jaar.

#### Art. 11

Dit artikel strekt tot aanpassing van artikel 2 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering.

De procedure tot aanstelling van een lasthebber *ad hoc* en zijn rol ten aanzien van de rechtspersoon, voor zover zich een belangenconflict voordoet ingeval zowel de rechtspersoon als de natuurlijke persoon die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, samen vervolgd worden, worden gedefinieerd.

#### Art. 12

Dit artikel beoogt het conversiesysteem van artikel 18*bis* van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie in overeenstemming te brengen met artikel 14, § 1 en § 1*bis*, ingevoerd door artikel 9 van de wet van 22 maart 1999 tot wijziging van de wet van 29 juni 1964.

Afin de répondre aux remarques du Conseil d'État dans son avis n° 40.319/2, la formulation des dispositions visées par cet article est adaptée.

Telle est la portée du projet de loi que le gouvernement soumet à Votre approbation.

*La ministre de la Justice,*

Laurette ONKELINX

Teneinde tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Raad van State in haar advies nr. 40.319/2, wordt de formulering van de door dit artikel geviseerde bepalingen aangepast.

Ziedaar de strekking van het ontwerp van wet dat de regering aan uw beraadslaging voorlegt.

*De minister van Justitie,*

Laurette ONKELINX

**AVANT-PROJET DE LOI I**

soumis à l'avis du Conseil d'État

**Avant-projet de loi portant modifiant la loi du  
4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale  
des personnes morales****CHAPITRE PREMIER****Disposition générale****Article 1<sup>er</sup>**

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

**CHAPITRE 2****Disposition modifiant le Code pénal****Art. 2**

A l'article 5 du Code pénal, rétabli par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 avril 2002, sont apportées les modifications suivantes:

1° le premier alinéa est remplacé par la disposition suivante:

«Les infractions peuvent être commises par des personnes physiques et de personnes morales.»;

2° l'alinéa 2 est abrogé.

**Art. 3**

Un article 36*bis*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 36*bis*. — L'exclusion de la participation aux marchés publics pourra être prononcée par le juge, pour un délai d'un an à dix ans lorsque la personne morale a été condamnée à une amende de plus de douze mille euros.

Le Service Public Fédéral Chancellerie du premier ministre est informée de cette décision.

Cette décision d'exclusion ne pourra toutefois porter préjudice à la faculté laissée aux pouvoirs adjudicateurs ou aux entités adjudicatrices, en cas d'exigence impératives d'intérêt général, de ne pas exclure de telles personnes morales de certains marchés.»

**VOORONTWERP VAN WET I**

onderworpen aan het advies van de Raad van State

**Voorontwerp van wet tot wijziging van de wet van  
4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke  
verantwoordelijkheid van rechtspersonen****HOOFDSTUK 1****Algemene bepaling****Artikel 1**

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

**HOOFDSTUK 2****Bepaling tot wijziging van het Strafwetboek****Art. 2**

In artikel 5 van het Strafwetboek, opnieuw opgenomen bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 april 2002, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° het eerste lid wordt vervangen als volgt:

«Misdriven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en rechtspersonen.»;

2° het tweede lid wordt opgeheven.

**Art. 3**

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 36*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 36*bis*. — De uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten kan door de rechter worden uitgesproken voor een termijn van een jaar tot tien jaar wanneer de rechtspersoon is veroordeeld tot een geldboete van meer dan twaalfduizend euro.

De Federale Overheidsdienst Kanselarij van de eerste minister wordt in kennis gesteld van deze beslissing.

Deze uitsluitingsbeslissing zal echter geen afbreuk kunnen doen aan de mogelijkheid waarover de opdrachtgevende overheden of de opdrachtgevende entiteiten beschikken om, in geval van dwingende vereisten van algemeen nut, dergelijke rechtspersonen niet uit te sluiten van bepaalde overheidsopdrachten.»

## Art. 4

L'article 37*bis* du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 37*bis*. — Le juge pourra ordonner que la décision de condamnation soit publiée intégralement ou par extrait, dans les journaux qu'il désigne ou par tout autre moyen de communication ou affichée durant un délai déterminé dans les lieux qu'il indique, le tout aux frais du condamné.».

## Art. 5

L'article 41*bis* du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 juin 2000, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 41*bis*. — § 1<sup>er</sup>. Les amendes applicables aux infractions commises par les personnes morales sont:

En matière criminelle et correctionnelle:

- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté à perpétuité: une amende de deux cent quarante mille euros à sept cent vingt mille euros;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté et une amende, ou l'une de ces peines seulement: une amende minimale de cinq cents euros, le cas échéant, multipliés par le nombre de mois correspondant au minimum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au minimum de l'amende prévue pour le fait; le maximum s'élève à deux mille euros, le cas échéant, multipliés par le nombre de mois correspondant au maximum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au double du maximum de l'amende prévue pour le fait;
- lorsque la loi ne prévoit pour le fait qu'une amende: le minimum et le maximum sont ceux prévus par la loi pour le fait;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté de moins d'un mois: une amende minimale de cinq cents euros.

En matière de police:

- une amende de vingt-cinq euros à deux cent cinquante euros.

§ 2. La peine prévue au § 1<sup>er</sup> est déterminée après application des dispositions du livre premier.».

## Art. 6

Un article 56*bis*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 56*bis*. — § 1<sup>er</sup>. Pour l'application des articles 54, 55 et 56 aux personnes morales, les niveaux de peines doivent se lire comme suit:

- 1° une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle;

## Art. 4

Artikel 37*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 37*bis*. — De rechter kan bevelen dat de beslissing houdende veroordeling volledig of bij uittreksel bekendgemaakt wordt in de dagbladen die hij aanduidt of door elk ander communicatiemiddel, of door aan- plakking gedurende een bepaalde termijn in de door hem aangeduide plaatsen, alles op kosten van de veroordeelde.».

## Art. 5

Artikel 41*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 juni 2000, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 41*bis*. — § 1. De geldboeten toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen, zijn:

In criminele en correctionele zaken:

- wanneer de wet op het feit levenslange vrijheidsstraf stelt: geldboete van tweehonderdveertig duizend euro tot zevenhonderdveertig duizend euro;
- wanneer de wet op het feit vrijheidsstraf en geldboete stelt, of een van de straffen alleen: geldboete van minimum vijfhonderd euro vermenigvuldigd, in voorkomend geval, met het getal van de maanden van de minimumvrijheidsstraf, doch niet lager dan de minimumgeldboete op het feit gesteld; met als maximum tweeduizend euro, in voorkomend geval, vermenigvuldigd met het getal van de maanden van de maximumvrijheidsstraf, doch niet lager dan het dubbele van de maximumgeldboete op het feit gesteld;
- wanneer de wet op het feit enkel geldboete stelt: geldboete met minimum en maximum als door de wet op het feit gesteld
- wanneer de wet op het feit een vrijheidsstraf van minder dan een maand stelt: geldboete van minimum vijfhonderd euro.

In politiezaken:

- geldboete van vijftientig euro tot tweehonderdvijftig euro.

§ 2. De straf bedoeld in § 1 wordt bepaald na toepassing van de bepalingen van boek I.».

## Art. 6

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 56*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 56*bis*. — § 1. Voor de toepassing van de artikelen 54, 55 en 56 op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

- 1° een geldboete van meer dan honderdveertig duizend euro in plaats van een criminele straf;

2° une amende de plus de vingt-quatre mille euros au lieu d'un emprisonnement d'un an au moins.

§ 2. Si, dans des lois pénales particulières, le principe de récidive dépend d'une condamnation antérieure à un emprisonnement, le principe de la récidive dépend pour les personnes morales d'une condamnation antérieure à une amende de deux mille euros à multiplier par le nombre de mois d'emprisonnement.».

#### Art. 7

Un article 56ter, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 56ter. — § 1<sup>er</sup>. Dans le cas de récidive, le juge pourra interdire à la personne morale condamnée, l'exercice d'une activité relevant de l'objet social de la personne morale ou ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements de la personne morale pour un délai d'un an à dix ans.

§ 2. Les peines prononcées en application du § 1<sup>er</sup> prendront cours le jour où la condamnation aura acquis force de chose jugée.

§ 3. Toute infraction à la disposition du jugement ou de l'arrêt qui prononce une interdiction ou une fermeture en application du § 1<sup>er</sup> est punie d'une amende de cinq cents à quarante-huit mille euros.».

### CHAPITRE 3

#### Disposition modifiant le Titre préliminaire du Code de procédure pénale

#### Art. 8

L'article 2bis du Titre préliminaire du Code de procédure pénale, inséré par la loi du 4 mai 1999, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 2bis. — Lorsque les poursuites contre une personne morale et contre la personne habilitée à la représenter sont engagées pour des mêmes faits ou des faits connexes, la personne morale est représentée par toute autre personne bénéficiant d'une délégation de pouvoir à cet effet. A défaut, le Président du tribunal de première instance ou, pour autant que la personne morale est un commerçant, le Président du tribunal de commerce, désigne, sur réquisition du ministère public ou sur requête écrite du co-inculpé ou de la partie civile, dans les cinq jours sur le vu de la réquisition ou la requête, un mandataire ad hoc pour représenter la personne morale dans les actes de procédure et veiller à ce qu'elle puisse assurer sa défense de manière indépendante par rapport à la personne habilitée à la représenter qui est également poursuivie. Le Président du tribunal de commerce ou le Président du tribunal de 1<sup>ère</sup> instance statue sur tous les incidents ayant un rapport avec cette désignation

2° een geldboete van meer dan vierentwintigduizend euro in plaats van een gevangenisstraf van ten minste een jaar.

§ 2. Indien door bijzondere strafwetten het stelsel van herhaling wordt afhankelijk gesteld van een voorafgaande veroordeling tot een gevangenisstraf wordt voor de rechtspersonen het stelsel van de herhaling afhankelijk gesteld van een voorafgaande veroordeling tot een geldboete van tweeduizend euro te vermenigvuldigen met het aantal maanden gevangenisstraf.».

#### Art. 7

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 56ter ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 56ter. — § 1. In geval van herhaling, kan de rechter tegen de rechtspersoon die wordt veroordeeld, het verbod uitspreken om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon of de sluiting bevelen van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon voor een termijn van een jaar tot tien jaar.

§ 2. De straffen uitgesproken in toepassing van § 1 gaan in de dag dat de veroordeling kracht van gewijsde heeft gekregen.

§ 3. Elke overtreding op de beschikking van het vonnis of het arrest waarbij een verbod of een sluiting wordt opgelegd bij toepassing van § 1 wordt gestraft met een geldboete van vijfhonderd tot achtenveertigduizend euro.».

### HOOFDSTUK 3

#### Bepaling tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering

#### Art. 8

Artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 2bis. — Ingeval de straffvordering tegen een rechtspersoon en tegen degene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, wordt ingesteld wegens dezelfde of samenhangende feiten, wordt de rechtspersoon vertegenwoordigd door elke andere persoon die daartoe over een delegatie beschikt. Bij gebreke hieraan wijst de Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of, voor zover de rechtspersoon een handelaar is, de Voorzitter van de rechtbank van koophandel, op vordering van het openbaar ministerie of op schriftelijk verzoek van de medebeklaagde of van de burgerlijke partij, binnen de vijf dagen na de kennisneming van de vordering of het verzoek, een lasthebber ad hoc aan om de rechtspersoon te vertegenwoordigen bij proceshandelingen en ervoor te zorgen dat deze in alle onafhankelijkheid haar verdediging kan voeren ten aanzien van diegene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen en die eveneens wordt vervolgd. De Voorzitter

et taxe les frais et honoraires du mandataire ad hoc à charge de la personne morale. Ses décisions ne sont pas susceptibles d'appel ou d'opposition. La tierce opposition est possible.».

#### CHAPITRE 4

##### Disposition modifiant la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation

###### Art. 9

L'article 18*bis* de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 juin 2000, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 18*bis*. — Pour l'application de la présente loi aux personnes morales, les niveaux de peine prévus doivent se lire comme suit:

1° à l'article 3, alinéa 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, douze mille euros au lieu de six mois, et cent vingt mille euros au lieu de cinq ans;

2° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, vingt-quatre mille euros au lieu de douze mois, et cent vingt mille euros au lieu de cinq ans;

3° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 4: douze mille euros au lieu de peines six mois;

4° à l'article 13, § 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, et deux mille euros au lieu d'un mois;

5° à l'article 13, § 4, alinéa 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu de cinq ans;

6° à l'article 14, § 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, et douze mille euros au lieu de six mois;

7° à l'article 14, § 1<sup>er bis</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>: deux mille euros au lieu d'un mois au moins et douze mille euros au lieu de six mois.».

van de rechtbank van koophandel of de Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg doet uitspraak over alle incidenten die verband houden met deze aanwijzing en taxeert de onkosten en honoraria van de lasthebber ad hoc ten laste van de rechtspersoon. Er staat geen hoger beroep of verzet open tegen zijn beslissingen. Derdenverzet is mogelijk.».

#### HOOFDSTUK 4

##### Bepaling tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie

###### Art. 9

Artikel 18*bis* van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 juni 2000, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 18*bis*. — Voor de toepassing van deze wet op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

1° in artikel 3, eerste lid: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, twaalfduizend euro in plaats van zes maanden en honderdtwintigduizend euro in plaats van vijf jaar;

2° in artikel 8, § 1, eerste lid: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, vierentwintigduizend euro in plaats van twaalf maanden, en honderdtwintigduizend euro in plaats van vijf jaar;

3° in artikel 8, § 1, vierde lid: twaalfduizend euro in plaats van zes maanden;

4° in artikel 13, § 1: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, en tweeduizend euro in plaats van een maand;

5° in artikel 13, § 4, eerste lid: honderdtwintigduizend euro in plaats van vijf jaar;

6° in artikel 14, § 1: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, en twaalfduizend euro in plaats van zes maanden;

7° in artikel 14, § 1*bis*, eerste lid: tweeduizend euro in plaats van een maand en twaalfduizend euro in plaats van zes maanden.».

## AVIS DU CONSEIL D'ÉTAT N° 40.319/2

Le CONSEIL D'ÉTAT, section de législation, deuxième chambre, saisi par la vice-première ministre et ministre de la Justice, le 25 avril 2006, d'une demande d'avis, dans un délai de trente jours, sur un avant-projet de loi «modifiant la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales», a donné le 17 mai 2006 l'avis suivant:

Comme la demande d'avis est introduite sur la base de l'article 84, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, 1°, des lois coordonnées sur le Conseil d'État, tel qu'il est remplacé par la loi du 2 avril 2003, la section de législation limite son examen au fondement juridique de l'avant-projet, à la compétence de l'auteur de l'acte ainsi qu'à l'accomplissement des formalités préalables, conformément à l'article 84, § 3, des lois coordonnées précitées.

Sur ces trois points, l'avant-projet appelle les observations ci-après.

### Fondement juridique

#### Dispositif

#### Article 1<sup>er</sup>

Il y a lieu de se reporter à l'observation sur l'article 8 de l'avant-projet.

### Article 2

1. Concernant le remplacement de l'article 5, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code pénal, la section de législation du Conseil d'État réitère certaines des observations générales formulées dans son avis L. 26.796/2, donné le 5 octobre 1998 sur un projet de loi «instaurant la responsabilité pénale des personnes morales», notamment les observations suivantes:

«L'idée à laquelle le projet emprunte son inspiration est celle selon laquelle la personne morale étant une collectivité d'individus agissant à travers elle ou pour elle, et qui, au regard de très nombreuses règles juridiques, est la titulaire d'importantes obligations en matière administrative, sociale, fiscale ou économique, doit, comme les autres personnes juridiques, assumer ces obligations sous le contrôle et la contrainte que font peser sur ses comportements les règles du droit pénal.

Toutefois, l'intention des auteurs du projet n'est, à coup sûr, pas de bouleverser les constantes du droit pénal lorsqu'il s'applique aux personnes morales. Les premières lignes du premier point de l'exposé des motifs le précisent soigneusement. On y lit que:

## ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE Nr. 40.319/2

De RAAD VAN STATE, afdeling wetgeving, tweede kamer, op 25 april 2006 door de vice-eersteminister en minister van Justitie verzocht haar, binnen een termijn van dertig dagen, van advies te dienen over een voorontwerp van wet «tot wijziging van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen», heeft op 17 mei 2006 het volgende advies gegeven:

Aangezien de adviesaanvraag ingediend is op basis van artikel 84, § 1, eerste lid, 1°, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, zoals het is vervangen bij de wet van 2 april 2003, beperkt de afdeling wetgeving overeenkomstig artikel 84, § 3, van de voornoemde gecoördineerde wetten haar onderzoek tot de rechtsgrond van het voorontwerp, de bevoegdheid van de steller van de handeling en de te vervullen voorafgaande vormvereisten.

Wat die drie punten betreft, geeft het voorontwerp aanleiding tot de volgende opmerkingen.

### Rechtsgrond

#### Dispositief

#### Artikel 1

Zie de opmerking over artikel 8 van het voorontwerp.

### Artikel 2

1. In verband met de vervanging van artikel 5, eerste lid, van het Strafwetboek herhaalt de afdeling wetgeving van de Raad van State sommige algemene opmerkingen uit haar advies L. 26.796/2 van 5 oktober 1998 over een ontwerp van wet «tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen», in het bijzonder de volgende opmerkingen:

«Het ontwerp is gebaseerd op de idee dat, aangezien een rechtspersoon een groep van individuen is die via die rechtspersoon of voor die rechtspersoon handelen en die, ten aanzien van een zeer groot aantal rechtsregels, belangrijke verplichtingen dient na te komen in administratieve, sociale, fiscale of economische zaken, die rechtspersoon, net als de overige personen naar recht, die verplichtingen moet nakomen onder het toezicht en de dwang die ten aanzien van zijn gedragingen gelden krachtens de strafrechtelijke regels.

De stellers van het ontwerp beogen zeker niet de vaste regels van het strafrecht ingrijpend te veranderen in zoverre het van toepassing is op rechtspersonen. Op de eerste regels van het eerste punt van de memorie van toelichting wordt dit nauwkeurig aangegeven. Er staat te lezen:

«L'article 2 inscrit en droit belge le principe de la responsabilité pénale des personnes morales. La philosophie qui a été suivie dans ce contexte consiste à assimiler, dans la plus large mesure, les personnes morales aux personnes physiques.»

Cette position implique que le raisonnement pénal qui conduit à l'imputabilité de l'infraction à son auteur ne soit pas fondamentalement transformé. La responsabilité pénale doit, selon les auteurs du projet, rester, pour les personnes morales, ce qu'elle est pour les personnes physiques, une responsabilité subjective. Le raisonnement suivi par un tribunal pour condamner une personne morale devra donc, en principe, partir de l'acte incriminé par la loi pour en identifier l'auteur, et pouvoir, en raison de l'état de la conscience de ce dernier, le déclarer pénalement responsable de son acte et, enfin, lui infliger une peine.

Du point de vue matériel comme du point de vue dit «moral», il est cependant impossible de négliger le fait que la personne morale n'a pas de réalité matérielle et que ses activités, quelles qu'elles soient, supposent nécessairement l'intervention d'un ou plusieurs individus. C'est pourquoi, il est inévitable que le principe établi par le projet soit assorti des précisions rendues nécessaires par cette intervention inévitable d'une personne physique dans un raisonnement qui doit conduire à la condamnation d'une personne qui ne l'est pas.

#### I.1. L'imputation matérielle ou légale

L'article 2 du projet indique que les infractions qui peuvent entraîner la condamnation d'une personne morale sont celles qui ont été commises «en vue de la réalisation de son objet, de promouvoir son intérêt ou pour son compte»; mais le même texte ne précise rien sur la question de savoir par qui l'acte matériel incriminé doit avoir été accompli pour que la responsabilité pénale de la personne morale soit engagée. Cette lacune doit être comblée.

En effet, il convient de garder à l'esprit qu'une infraction pénale est, en principe, imputable à l'auteur du fait matériel créateur de l'état d'infraction. Le fait, comme l'écrit le professeur Legros, désigne l'agent. Il existe toutefois des exceptions à ce principe de l'imputabilité matérielle car la loi pénale peut, dans l'énoncé même de l'incrimination qu'elle porte, imputer le fait, non à celui qui réalise matériellement le fait infractionnel, mais à une autre personne que la loi considère comme étant en faute. Ce n'est alors plus le fait qui désigne l'agent, c'est la loi même qui détache la faute punissable du comportement qui la révèle matériellement.

S'agissant de régler le raisonnement pénal lorsqu'il doit pouvoir aboutir à punir une personne morale, il faut l'envisager distinctement selon qu'il s'agit d'infractions matériellement ou, au contraire, légalement imputables.

Même si ce second cas constitue théoriquement l'exception, il convient de l'examiner car le législateur procède souvent

«Artikel 2 van het wetsontwerp voert in het Belgisch recht de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen in. De basisfilosofie hierbij is dat in de mate van het mogelijke rechtspersonen worden geassimileerd met natuurlijke personen.»

Deze zienswijze houdt in dat de strafrechtelijke redenering die tot toerekenbaarheid van het strafbare feit aan de dader ervan leidt, niet grondig gewijzigd wordt. Volgens de stellers van het ontwerp moet de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen dezelfde zijn als die welke voor natuurlijke personen geldt, namelijk een subjectieve verantwoordelijkheid. In de redenering die een rechtbank volgt om een rechtspersoon te veroordelen, zal ze dus in principe moeten uitgaan van de door de wet strafbaar gestelde handeling om de dader ervan te kunnen identificeren, hem op grond van zijn staat van bewustzijn strafrechtelijk verantwoordelijk te kunnen stellen voor zijn daad en hem ten slotte een straf te kunnen opleggen.

Zowel uit materieel oogpunt als uit het zogenaamde «morele» oogpunt kan evenwel niet voorbijgegaan worden aan het feit dat rechtspersonen in stoffelijk opzicht niet bestaan en dat hun activiteiten, welke ook, noodzakelijkerwijs het optreden van een of meer individuen impliceren. Het door het ontwerp vastgelegde beginsel behoort dan ook zo te worden verduidelijkt als nodig is ten gevolge van de onvermijdelijke rol die natuurlijke personen spelen in een redenering die moet leiden tot veroordeling van een persoon die zulks niet is.

#### I.1. Materiële of wettelijke toerekening

In artikel 2 van het ontwerp wordt aangegeven dat strafbare feiten die aanleiding kunnen geven tot veroordeling van een rechtspersoon, die zijn welke «ter verwezenlijking van zijn doel, ter waarneming van zijn belang of voor zijn rekening werden gepleegd»; in die tekst is echter niet gepreciseerd wie de strafbaar gestelde materiële handeling gepleegd moet hebben wil de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gesteld. Deze leemte moet worden aangevuld.

Men dient er immers oog voor te hebben dat een strafbaar feit in principe toerekenbaar is aan de dader van het materiële feit dat aanleiding geeft tot het strafbare feit. Zoals professor Legros schrijft, wijst het feit de dader aan. Er bestaan evenwel uitzonderingen op dat principe van materiële toerekenbaarheid, omdat volgens de bepalingen van het strafrecht inzake strafbaarstelling, het feit toegerekend kan worden aan een andere, door de wet schuldig geachte persoon, buiten degene die materieel het strafbare feit pleegt. In dat geval wijst het feit niet meer de dader aan, maar wordt krachtens de wet zelf de strafbare schuld losgemaakt van het gedrag dat op het materiële bestaan van de schuld wijst.

Om de strafrechtelijke redenering vast te leggen die ertoe moet leiden dat een rechtspersoon gestraft kan worden, moet er een onderscheid gemaakt worden naargelang het gaat om strafbare feiten die materieel, dan wel wettelijk kunnen worden toegerekend.

Al vormt dat tweede geval in theorie de uitzondering, het behoort te worden onderzocht omdat de wetgever dikwijls met

à des imputations légales lorsqu'il organise une répression, craignant qu'une règle soit dépourvue de tout effet s'il n'oblige pas une personne précise à veiller à son application. Cette personne, vu la qualité qui est la sienne (propriétaire, employeur, chef d'entreprise, etc.) et donc le rôle qu'elle joue, est ainsi chargée d'un devoir important puisqu'il est pénalement sanctionné. Cette personne se trouve souvent être aujourd'hui une personne morale, c'est donc elle que la loi rend personnellement et pénalement responsable de l'exécution du devoir dont elle a la charge. Le juge appliquera facilement une telle loi; il constatera directement que l'auteur légal que le texte désigne abstraitement se trouve être, dans le cas d'espèce, une personne morale et il la tiendra pour coupable de l'infraction qui lui est reprochée. Cette personne étant celle que la loi désigne comme l'agent ne pourra échapper aux poursuites que par la justification.

En revanche, lorsqu'il s'agit d'infractions pénales pures, c'est-à-dire celles où, conformément au principe, la responsabilité pénale pèse sur la personne qui a accompli matériellement un acte que la loi incrimine, le tribunal devra nécessairement, après avoir constaté le fait de la commission de l'acte interdit, chercher à identifier l'auteur de l'infraction à partir du fait de l'accomplissement de cet acte. Cette recherche le mènera inévitablement vers une personne physique, car seule une personne physique peut accomplir matériellement un acte, la nature immatérielle de la personne morale l'empêchant fatalement de faire quelqu'acte matériel que ce soit.

Pour imputer cet acte à une personne morale il faut donc que le juge ajoute un raisonnement de plus à celui qu'il fait ordinairement. Il devra, après avoir constaté que telle personne physique a bien effectivement accompli l'acte matériel incriminé, vérifier que cette personne a accompli son acte alors qu'elle incarnait une personne morale ou, pour être plus précis, que cette personne physique s'était faite, au moment de son action, l'instrument de celle d'une personne morale. À cette condition, l'acte accompli par la personne physique peut être considéré comme n'étant plus ou n'étant plus seulement le sien mais celui de la personne morale même.

Les conditions dans lesquelles le juge devra considérer que cette instrumentalisation de la personne physique a eu lieu forment, on le voit, un élément essentiel de l'imputabilité matérielle d'une infraction pénale pure à une personne morale. Elles constituent l'essentiel de ce que l'exposé des motifs (point 1.2, alinéa 2) de la loi en projet appelle «le lien intrinsèque» entre le fait infractionnel et la personne morale.

Le texte de l'article 5, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code pénal, en projet (article 2 du projet), ne fournit au juge aucune indication sur la façon dont il devra raisonner sur ce lien. Cette épineuse question se trouve ainsi entièrement abandonnée par l'auteur du projet, qui la considère comme une question de fait, à l'appréciation du juge du fond. Il appartient donc au juge d'affirmer ou de nier, cas par cas, le «lien intrinsèque» qui constitue le pivot du système consistant à affirmer la responsabilité pénale des personnes morales pour toutes les infractions sans les distinguer

wettelijke toerekening werkt wanneer hij regels geeft voor bestraffing, uit vrees dat een regel geen gevolg heeft als hij niet aan een bepaalde persoon de taak opdraagt toe te zien op de toepassing ervan. Gezien zijn hoedanigheid (eigenaar, werkgever, bedrijfsleider, enz.) en dus de rol die hij speelt, wordt die persoon bijgevolg belast met een belangrijke taak, aangezien hij straffen kan oplopen. Die persoon blijkt tegenwoordig dikwijls een rechtspersoon te zijn, zodat die rechtspersoon door de wet persoonlijk en strafrechtelijk verantwoordelijk gesteld wordt naar aanleiding van het uitvoeren van de taak waarmee hij belast is. De rechter zal gemakkelijk zulk een wet toepassen; hij zal onmiddellijk constateren dat de wettelijke dader die in de wet abstract aangegeven wordt, in casu een rechtspersoon blijkt te zijn en zal hem schuldig achten aan het strafbare feit dat hem ten laste gelegd wordt. Aangezien die persoon diegene is die in de wet als dader aangewezen wordt, zal hij alleen door zich te verantwoorden kunnen ontsnappen aan vervolging.

Wanneer het daarentegen om zuivere strafbare feiten gaat, namelijk die waarbij in principe strafrechtelijk verantwoordelijk is, de persoon die materieel een handeling gesteld heeft die door de wet strafbaar wordt gesteld, zal de rechtbank noodzakelijkerwijs, na te hebben vastgesteld dat de verboden handeling gesteld is, moeten pogen de dader van het strafbare feit te vinden uitgaande van het feit dat die handeling gesteld is. De rechtbank zal bij dat zoeken onvermijdelijk terecht komen bij een natuurlijk persoon; alleen een natuurlijk persoon kan immers materieel een handeling stellen, omdat door de immateriële aard van een rechtspersoon die persoon onmogelijk enige materiële handeling kan stellen.

Om die handeling aan een rechtspersoon te kunnen toerekenen, moet de rechter dus de redenering aanvullen die hij gewoonlijk volgt. Na te hebben vastgesteld dat deze of gene natuurlijke persoon de strafbaar gestelde materiële handeling gesteld heeft, zal hij moeten nagaan of die persoon die handeling gesteld heeft toen hij een rechtspersoon belichaamde, dan wel, om meer precies te zijn, of die natuurlijke persoon, op het ogenblik dat hij gehandeld heeft, opgetreden is als een werktuig van die rechtspersoon. Onder die voorwaarde kan de door de natuurlijke persoon gestelde handeling geacht worden niet meer of niet meer alleen - door hem, maar door de rechtspersoon zelf gesteld te zijn.

De omstandigheden waarin de rechter er van uit zal dienen te gaan dat de natuurlijke persoon tot een werktuig van een rechtspersoon is geworden, vormen dus duidelijk een hoofdbestanddeel van de materiële toerekenbaarheid van een zuiver strafbaar feit aan een rechtspersoon. Die omstandigheden vormen het wezen van wat in de memorie van toelichting (punt 1.2, tweede alinea) op de ontworpen wet «de intrinsieke band» tussen het strafrechtelijk feit en de rechtspersoon wordt genoemd.

De tekst van het ontworpen artikel 5, eerste lid, van het Strafwetboek (artikel 2 van het ontwerp) biedt de rechter geen enkele aanwijzing omtrent de wijze waarop hij over die band zal moeten redeneren. De steller van het ontwerp gaat volledig aan die netelige kwestie voorbij en beschouwt ze als een feitelijke kwestie, waarover de feitenrechter te oordelen heeft. Het staat dus aan de rechter om geval voor geval te oordelen of er al dan niet sprake is van de «intrinsieke band», die de spil van de regeling vormt die erin bestaat rechtspersonen strafrechtelijk

entre elles, notamment, sans avoir égard au type d'imputabilité, matérielle ou légale, que la loi pénale établit.

Le même exposé des motifs laisse penser que l'intention des auteurs du projet est d'étendre aussi loin que possible le cercle des personnes physiques dont l'activité peut être imputée à la personne morale. Il cite non seulement les administrateurs mais aussi les employés. Les délégués du ministre confirment cette intention d'étendre largement la responsabilité pénale des personnes morales; ils ont déclaré à l'auditeur rapporteur qu'il fallait envisager des hypothèses (par exemple des cas de corruption, d'escroquerie ou d'abus de confiance) où pourraient être imputés à une personne morale des actes accomplis par des «tiers», entendant sans doute par là des personnes qui ne sont ni ses organes, ni ses représentants, ni ses mandataires, ni ses préposés. Une personne morale serait ainsi tenue pour l'auteur d'une infraction grave par le seul fait qu'elle a été «com-mise en vue de promouvoir son intérêt ou pour son compte». C'est le profit tiré par la personne morale de l'infraction «com-mise» qui pourrait la désigner comme l'auteur auquel elle peut être matériellement imputée. La personne morale serait ainsi mise hors d'état d'apprécier à tout moment quelles sont exactement les personnes physiques par les actes desquelles elle pourrait se trouver engagée pénalement.

Une telle imprécision de l'article 5, alinéa 1<sup>er</sup>, ne peut être admise. S'il n'y était pas remédié, la loi en projet contreviendrait aussi bien à la Constitution qu'aux engagements internationaux de la Belgique.

En effet, les articles 12, alinéa 2, et 14 de la Constitution selon lesquels, d'une part,

«nul ne peut être poursuivi que dans les cas prévus par la loi»

et, d'autre part,

«nulle peine ne peut être établie ni appliquée qu'en vertu de la loi»,

donnent pour base au droit pénal belge le principe dit de «la légalité».

Ce principe est écrit pour le pouvoir qui fait la loi autant que pour celui qui l'applique car il trace les domaines respectifs d'action de l'un et de l'autre en matière pénale. Le pouvoir législatif est tenu de faire des règles que le pouvoir judiciaire doit, pour sa part, appliquer en en respectant les termes. Le seul moyen de garantir cette rigoureuse répartition des pouvoirs – et, par suite, de conjurer tout risque d'arbitraire de la part des juges –, est de rédiger les lois pénales de la façon la plus précise. Le pouvoir législatif viderait de sa substance le principe constitutionnel de légalité s'il se bornait à poser des règles pénales ne donnant aux juges que de vagues directives, car il les obligerait ainsi du même coup à compléter les règles applicables pour les

aansprakelijk te stellen voor alle strafbare feiten, zonder tussen die strafbare feiten een onderscheid te maken en inzonderheid zonder rekening te houden met de soort toerekenbaarheid, materiële of wettelijke, die door de strafwet wordt ingesteld.

Dezelfde memorie van toelichting wekt de indruk dat de bedoeling van de stellers van het ontwerp erin bestaat de kring van natuurlijke personen wier daden aan een rechtspersoon toegerekend kunnen worden, zo ruim mogelijk te maken. In de memorie van toelichting is niet alleen sprake van bedienden maar ook van werknemers. De gemachtigden van de minister bevestigen die bedoeling om de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen ruim uit te breiden; aan de auditeur-rapporteur hebben zij verklaard dat acht geslagen behoort te worden op gevallen (bijvoorbeeld gevallen van corruptie, oplichting of misbruik van vertrouwen) waarin handelingen van «derden» aan een rechtspersoon toegerekend kunnen worden, waarbij met «derden» wellicht personen worden bedoeld die noch een orgaan, noch een vertegenwoordiger, noch een mandataris, noch een aangestelde van de rechtspersoon zijn. Een rechtspersoon zou aldus gehouden worden voor de dader van een zwaar strafbaar feit om de enige reden dat dit feit «ter waarneming van zijn belang of voor zijn rekening» is gepleegd. Op basis van het voordeel dat de rechtspersoon uit het «gepleegde» strafbare feit haalt, zou hij kunnen worden aangewezen als de dader aan wie dat feit materieel kan worden toegerekend. Aldus zou het voor de rechtspersoon onmogelijk gemaakt worden om te allen tijde in te schatten voor de daden van precies welke natuurlijke personen hij strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gesteld.

Dat artikel 5, eerste lid, zo onnauwkeurig is gesteld, kan niet worden aanvaard. Zolang die onnauwkeurigheid niet wordt weg-gewerkt, is de ontworpen wet strijdig met de Grondwet en met de internationale verbintenissen van België.

De artikelen 12, tweede lid, en 14 van de Grondwet, volgens welke

«niemand kan worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt»

en

«geen straf kan worden ingevoerd of toegepast dan krachtens de wet»,

maken van het zogeheten «wettigheidsbeginsel» immers de basis van het Belgische strafrecht.

Dat beginsel is neergeschreven voor zowel de macht die de wet maakt als voor de macht die de wet toepast, aangezien het hun respectieve werkterrein op strafrechtelijk gebied vastlegt. De wetgevende macht heeft tot taak regels te maken die de rechterlijke macht moet toepassen met naleving van de bewoordingen ervan. De enige manier om deze strikte verdeling van de bevoegdheden te garanderen en bijgevolg elk risico van willekeur vanwege de rechters af te wenden – bestaat erin de strafwetten zo precies mogelijk te stellen. De wetgevende macht zou het grondwettelijk wettigheidsbeginsel uithollen, mocht zij zich ertoe bepalen strafrechtelijke regels vast te stellen waarin aan de rechters alleen vage richtlijnen worden gegeven,

rendre susceptibles d'être effectivement appliquées. Une peine décidée par un juge dans ces conditions ne serait plus seulement infligée en vertu de la loi mais en vertu de la loi et aussi d'une autre règle que le juge aurait dû y ajouter pour arriver à l'appliquer.

Le principe de légalité emporte qu'en matière pénale, c'est, pour le pouvoir législatif, une obligation constitutionnelle, et non une simple obligation générale de prudence, de disposer par des règles précises.

La Cour européenne des droits de l'homme a, pour sa part, jugé que la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales établit implicitement par son article 7, un principe identique à celui de la Constitution belge, et lui a attribué la même conséquence quant à la nécessaire précision de l'énoncé légal en matière pénale. Il s'agit pour la Cour de protéger l'individu contre les surprises que l'application de la loi pourrait lui réserver. Elle a, en effet, considéré dans son arrêt *Kokkinakis contre Grèce*, du 25 mai 1993 que cet article 7 «... consacre aussi, de manière plus générale, le principe de la légalité des délits et des peines et celui qui commande de ne pas appliquer la loi pénale de manière extensive au détriment de l'accusé, notamment par analogie; il en résulte, ajoute le même arrêt, qu'une infraction doit être clairement définie par la loi».

Un arrêt antérieur de la même Cour, l'arrêt *Malone contre Royaume Uni*, du 2 août 1984 avait déjà précisé pour sa part «... qu'on ne peut considérer comme une loi qu'une norme énoncée avec suffisamment de précision pour permettre à un citoyen de régler sa conduite; en s'entourant au besoin de conseils éclairés, il doit être à même de prévoir à un degré raisonnable, dans les circonstances de la cause, les conséquences de nature à dériver d'un acte déterminé».

C'est donc autant pour respecter le principe constitutionnel des articles 12 et 14 que pour satisfaire aux engagements internationaux de la Belgique que le texte de l'article 5, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code pénal, en projet, doit être revu et complété.

Le texte en projet ne s'exposerait pas à la même critique, s'il précisait, d'une part, quelles sont les infractions à propos desquelles les personnes morales peuvent être condamnées, et d'autre part, quelles sont les personnes qui, agissant seules ou collectivement, peuvent engager la responsabilité d'une personne morale.

Le législateur pourrait ainsi choisir parmi les lois pénales et les infractions qu'elles créent, celles où il estime que la responsabilité pénale d'une personne morale doit pouvoir être engagée. Il est sans doute particulièrement judicieux de le prévoir pour les infractions où la loi procède elle-même à l'imputation et repousse donc l'imputabilité matérielle. L'un des domaines privilégiés de telles imputations légales est celui de la législation préventive des accidents du travail ou encore celui de la législation antipollution. En imposant aux entreprises qui sont

aangezien zij de rechters zodoende zou nopen de toepasselijke regels aan te vullen om ze daadwerkelijk toepasbaar te maken. Een straf waartoe een rechter in die omstandigheden zou besluiten, zou niet meer worden opgelegd krachtens de wet, maar krachtens de wet én een andere regel die de rechter aan de wet heeft moeten toevoegen om deze te kunnen toepassen.

Het wettigheidsbeginsel brengt met zich dat het voor de wetgevende macht in strafzaken een grondwettelijke verplichting en niet een loutere algemene verplichting van zorgvuldig beleid is met precieze regels te werken.

Het Europees Hof voor de rechten van de mens heeft zijnerzijds geoordeeld dat artikel 7 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden stilzwijgend een identiek beginsel als dat van de Belgische Grondwet stelt en heeft daaraan dezelfde gevolgtrekking verbonden in verband met de noodzakelijke nauwkeurigheid van de wettelijke bepalingen in strafzaken. Op die wijze wil het Hof het individu beschermen tegen verrassingen die de toepassing van de wet voor hem zou kunnen inhouden. Het Hof heeft in zijn arrest *Kokkinakis tegen Griekenland* van 25 mei 1993 geoordeeld dat dat artikel 7 ook meer in het algemeen het beginsel huldigt dat strafbare feiten en straffen bij de wet omschreven moeten zijn, alsook het beginsel dat de strafwet niet op uitbreidende wijze ten nadele van de beklaagde, inzonderheid bij analogie, mag worden toegepast. Steeds volgens dat arrest moet een strafbaar feit duidelijk in de wet worden bepaald.

In het arrest *Malone* tegen het Verenigd Koninkrijk d.d. 2 augustus 1984, dat dus van oudere datum is, had hetzelfde Hof zijnerzijds reeds gesteld dat alleen een rechtsregel die voldoende duidelijk geformuleerd is opdat de burger zijn gedrag daarop kan afstemmen als een wet kan worden beschouwd. De burger moet, zo nodig op basis van verlichte adviezen, in staat zijn om zich in de gegeven omstandigheden een redelijk beeld te schetsen van de gevolgen die een bepaalde handeling kan hebben.

De tekst van het ontworpen artikel 5, eerste lid, van het Strafwetboek moet bijgevolg worden herzien en aangevuld, zowel ter voldoening aan het grondwettelijk beginsel van de artikelen 12 en 14 als aan de internationale verbintenissen van België.

De ontworpen tekst zou niet blootstaan aan dezelfde kritiek als daarin enerzijds zou worden aangegeven voor welke strafbare feiten rechtspersonen veroordeeld kunnen worden en anderzijds, voor het afzonderlijk of collegiaal handelen van welke personen een rechtspersoon aansprakelijk kan worden gesteld.

Zo zou de wetgever uit de strafwetten en uit de daarbij ingestelde strafbare feiten die kunnen kiezen waarvan hij meent dat een rechtspersoon daarvoor strafrechtelijk verantwoordelijk moet kunnen worden gesteld. Wellicht zou het zeer zinvol zijn zulks te doen voor de strafbare feiten waarvoor de wet zelf de toerekening regelt en dus in de weg staat aan de materiële toerekening. Een van de domeinen waarop zulke wettelijke toerekeningen het meest voor de hand liggen, is dat van de wetgeving ter voorkoming van arbeidsongevallen of dat van de

souvent des personnes morales, de veiller au respect de prescriptions précises, elles leur imposent un devoir d'organisation. Les rendre pénalement responsables de l'exécution de ce devoir est le moyen le plus adéquat de parvenir à l'organisation espérée. Or, comme il a été dit cidessus, c'est dans les cas de telles imputations que le raisonnement du juge est le plus simple parce qu'il peut se passer de l'examen des circonstances concrètes de la commission de l'acte incriminé et des liens existants entre l'auteur de cet acte et l'auteur légal de l'infraction.

Pour les autres cas, ceux où l'imputabilité est matérielle, la loi en projet doit préciser les personnes dont l'action engage la responsabilité pénale de la personne morale. En les désignant, il ne faut pas perdre de vue que des organes, par exemple, peuvent être soit des individus, soit des collègues et qu'il est même relativement courant de parler d'organes de fait.

## 1.2. L'élément intentionnel ou moral

C'est d'ailleurs en considération de personnes occupant dans l'organisation de la personne morale une position précisée a priori que l'exposé des motifs envisage l'imputabilité de l'infraction du point de vue de l'élément intentionnel ou encore moral.

Il ne le fait toutefois pas sans une telle ambiguïté que le sens du texte du projet en devient gravement incertain.

En effet, on lit à l'alinéa 2 du point 1.3 de cet exposé des motifs que:

«Le principe général du droit pénal selon lequel l'élément intentionnel est un élément constitutif de tout crime et de tout délit s'applique également à la personne morale. Il va de soi cependant que cet élément intentionnel devra être apprécié en tenant compte notamment des caractéristiques propres que présente une personne morale. Il devra être établi soit que la réalisation de l'infraction découle d'une décision intentionnelle prise au sein de la personne morale, soit qu'elle résulte, par un lien de causalité déterminé, d'une négligence au sein de la personne morale. On vise par exemple l'hypothèse où une organisation interne déficiente de la personne morale, des mesures de sécurité insuffisantes ou des restrictions budgétaires déraisonnables ont créé les conditions qui ont permis la réalisation de l'infraction.»

Néanmoins, à l'alinéa suivant du même point 1.3, l'exposé des motifs poursuit en affirmant que:

«Pour apprécier l'élément moral dans le chef de la personne morale, le juge doit se baser sur le comportement des personnes ayant une fonction dirigeante au sein de la personne morale. Ces personnes doivent au moins avoir eu connaissance de l'intention de commettre l'infraction et y avoir consenti ou

wetgeving ter bestrijding van milieuvervuiling. Door ondernemingen, die vaak rechtspersonen zijn, ertoe te verplichten precieze voorschriften in acht te nemen, wordt door zodanige toerekeningen aan die ondernemingen een organisatieverplichting opgelegd. Die ondernemingen strafrechtelijk aansprakelijk maken voor de naleving van die verplichting is het geschikte middel om tot de verhoopte organisatie te komen. Zoals hiervoren reeds gezegd is, is de redenering van de rechter bij zulke toerekeningen echter het eenvoudigst, omdat hij geen onderzoek behoeft te wijden aan de concrete omstandigheden waarin de strafbaar gestelde handeling is gesteld en aan de banden die bestaan tussen de steller van die handeling en de wettelijke dader van het strafbare feit.

Voor de overige gevallen, waarin de toerekenbaarheid materieel is, behoort de ontworpen wet aan te geven voor de daden van welke personen de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gesteld. Bij het aanwijzen van die personen mag niet uit het oog worden verloren dat het orgaan van een rechtspersoon bijvoorbeeld een individu of een college kan zijn en dat er zelfs vrij courant sprake is van een feitelijk orgaan.

## 1.2. Intentioneel element of moreel bestanddeel

In de memorie van toelichting wordt de toerekenbaarheid van het strafbare feit vanuit het oogpunt van het intentionele element of nog het morele bestanddeel trouwens benaderd door te verwijzen naar personen die in de organisatie van de rechtspersoon een vooraf gepreciseerde positie bekleden.

De memorie van toelichting is op dat punt echter zo dubbelzinnig dat de strekking van het ontwerp er zeer onduidelijk door wordt.

In de tweede alinea van punt 1.3. van de memorie van toelichting staat immers het volgende te lezen:

«Het algemeen principe van het strafrecht volgens hetwelk een intentioneel element een constitutief bestanddeel van iedere misdaad en van ieder wanbedrijf is, is eveneens van toepassing op de rechtspersoon. Het spreekt echter vanzelf dat dit schuldelement beoordeeld zal moeten worden rekening houdend met de kenmerken die eigen zijn aan een rechtspersoon. Aangetoond zal moeten worden hetzij dat het misdrijf voortkomt uit een opzettelijke beslissing genomen binnen de rechtspersoon, hetzij dat er een nalatigheid is op het niveau van de rechtspersoon die in causaal verband staat met het misdrijf. Men beoogt bijvoorbeeld de hypothese waar een gebrekkige interne organisatie van de rechtspersoon, onvoldoende veiligheidsmaatregelen of onredelijke budgettaire beperkingen de voorwaarden gecreëerd hebben die het misdrijf mogelijk hebben gemaakt.»

In de volgende alinea van datzelfde punt 1.3. van de memorie van toelichting staat echter het volgende vermeld:

«Wil men het wilselement in hoofde van de rechtspersoon beoordelen, dan zal de rechter moeten peilen naar de houding van de leidinggevende personen binnen de rechtspersoon. Zij moeten minstens kennis hebben gehad van het voornemen om het misdrijf te plegen en daarmee hebben ingestemd dan wel

bien avoir incité elles-mêmes à la commission de l'infraction. Dans le cas d'infractions non intentionnelles, elles doivent avoir eu connaissance du risque de la réalisation de l'infraction et avoir négligé de prendre les mesures pour éviter celles-ci. Si la loi requiert un dol spécial comme élément constitutif, il sera nécessaire d'établir que celui-ci est également présent dans le chef des personnes ayant des fonctions dirigeantes».

Ces deux explications ne sont évidemment pas en harmonie; elles contrastent même dangereusement. Alors que dans le premier passage cité, il est affirmé que l'élément moral doit être envisagé globalement en considérant l'ensemble de la personne morale en tant que représentation unitaire de l'ensemble des volontés individuelles, dans le second passage, au contraire, il est affirmé que l'élément moral doit être vérifié sur une catégorie particulière de personnes physiques, celles occupant une place assez élevée dans l'organigramme de la personne morale.

Une telle antinomie jette sur le sens du texte en projet un trouble d'autant plus profond que la concision en est extrême et que, comme il a déjà été signalé ci-dessus, l'exposé des motifs au point 1.2 laisse penser que l'intention est d'étendre loin le cercle des personnes dont le comportement peut donner lieu à la responsabilité de la personne morale.

L'importance des enjeux de la réforme autant que le respect du principe de la légalité des incriminations et des peines impose au législateur de déterminer clairement dans le texte de la loi les conditions d'imputabilité des infractions aux personnes morales sous tous ses aspects. Il ne peut être question de considérer que ce sont là des questions de fait qui peuvent être laissées à l'appréciation des juges du fond. Les axes du raisonnement du juge doivent être tracés par le texte.

Le flou que le texte et l'exposé des motifs laissent planer sur la façon d'imputer une infraction à une personne morale s'étend – comme il est fatal – à la question dite du concours des responsabilités.

(...) <sup>(1)</sup> »

2. Dans la mesure où l'article 2 de l'avant-projet remplace l'alinéa 1<sup>er</sup> de l'article 5 du Code pénal par une disposition encore plus succincte («Les infractions peuvent être commises par des personnes physiques et des personnes morales»), les observations qui viennent d'être rappelées ont encore plus de pertinence.

(<sup>1</sup>) Voir la loi d'assentiment du 9 juin 1999. Voir également, pour ce qui concerne l'adoption en droit interne, de certaines dispositions nécessaires à la transposition de la Convention, la loi du 10 février 1999 sur la répression de la corruption et l'avis 26.442/4, donné le 5 janvier 1998, par la section de législation du Conseil d'État, sur l'avant-projet de loi devenu la loi précitée (Doc. parl., Sénat, session 1997-1998, n° 1-107/5).

zelf hebben aangedrongen op het plegen van het misdrijf. In geval van onopzettelijke misdrijven moeten zij kennis hebben gehad van het risico voor het plegen van het misdrijf en nalatig geweest zijn met het nemen van maatregelen om het misdrijf te voorkomen. Indien de wet een bijzonder opzet als constitutief bestanddeel vereist, zal moeten worden bewezen dat dit ook aanwezig was in hoofde van de leidinggevende personen.».

Die beide verklaringen zijn uiteraard niet gelijkkluidend; ze staan zelfs in schril contrast. In de eerste geciteerde passage wordt gesteld dat het morele bestanddeel in zijn totaliteit moet worden gezien op basis van de rechtspersoon in zijn geheel als eenheid die de som van de individuele wilsuitingen vertegenwoordigt. In de tweede geciteerde passage, daarentegen, wordt gesteld dat het morele bestanddeel moet worden nagegaan bij een specifieke categorie van natuurlijke personen, namelijk bij degenen die in het organigram van de rechtspersoon een vrij hoge plaats bekleden.

Zulk een tegenstrijdigheid maakt de bedoeling van de ontworpen regeling des te moeilijker te achterhalen daar de tekst uiterst beknopt is en, zoals hiervoren reeds is opgemerkt, punt 1.2. van de memorie van toelichting de indruk wekt dat het de bedoeling is de kring van personen wier gedrag tot verantwoordelijkheid van de rechtspersoon leiden kan, ver uit te breiden.

Wegens de grote belangen die bij de hervorming op het spel staan en wegens de noodzakelijke naleving van het beginsel van de wettelijkheid van toerekeningen en straffen, dient de wetgever in de tekst van de wet duidelijk aan te geven wat de onderscheiden aspecten zijn van de voorwaarden waarop strafbare feiten aan rechtspersonen toegerekend kunnen worden. Die kwesties mogen geenszins worden beschouwd als feitelijke kwesties die ter beoordeling aan de feitenrechter kunnen worden overgelaten. In de tekst zelf moeten de hoofdlijnen voor de redenering van de rechter worden aangegeven.

De onduidelijkheid die de tekst en de memorie van toelichting laten heersen over de wijze waarop een strafbaar feit aan een rechtspersoon toegerekend wordt, heerst onvermijdelijk ook over de zogenaamde samenloop van verantwoordelijkheid.

(...) <sup>(1)</sup> »

2. Daar artikel 5, eerste lid, van het Strafwetboek bij artikel 2 van het voorontwerp wordt vervangen door een nog kortere bepaling («Misdrijven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en rechtspersonen») worden de zojuist aangehaalde opmerkingen nog relevanter.

(<sup>1</sup>) Zie de goedkeuringswet van 9 juni 1999. Zie ook, wat betreft het uitvaardigen in het interne recht van sommige bepalingen die nodig zijn voor de omzetting van het Verdrag, de wet van 10 februari 1999 betreffende de bestraffing van corruptie en advies 26.442/4, dat de afdeling wetgeving van de Raad van State op 5 januari 1998 heeft uitgebracht over het voorontwerp van wet dat ontstaan heeft gegeven aan de voornoemde wet (Gedr. St., Senaat, zitting 1997-1998, nr. 1-107/5).

L'exposé des motifs indique à cet égard que si:

«(...) le projet de loi ne reprend pas les critères d'incrimination prévus actuellement, cette option s'inspire de la nécessité d'une formulation claire dans la loi elle-même». Il n'en reste pas moins qu'une telle volonté de «clarification», d'inspiration à ce point «minimaliste», traduirait plutôt l'abandon de toute conception tant soit peu claire quant à l'imputation des infractions aux personnes morales dans le silence de la loi pénale, et irait par conséquent totalement à l'encontre des principes, notamment celui de légalité, sur lesquels les juges pénaux doivent fonder leur action et les personnes, tant physiques que morales, régler les leurs.

Après avoir rappelé qu'en adoptant les dispositions actuelles de l'article 5, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code pénal, le législateur s'est efforcé «de mentionner dans la loi même, les critères permettant d'imputer matériellement une infraction à une personne morale», l'exposé des motifs affirme que:

«Cette option est en contradiction avec l'idée de base à l'origine de l'introduction de la responsabilité pénale des personnes morales dans le droit pénal belge. Selon cette idée, les personnes morales doivent être assimilées autant que possible aux personnes physiques. Si le mécanisme d'incrimination est décrit pour les personnes morales et non pour les personnes physiques, il peut en être déduit que les mécanismes sont différents. L'objectif était pourtant de promouvoir l'équivalence.»

Ce raisonnement perd de vue qu'en réalité, l'infraction pénale n'a pu être commise par une personne morale que parce que une ou plusieurs personnes physiques – dont l'identification peut se révéler en l'espèce extrêmement malaisée, voire en fin de compte impossible – ont accompli certains actes ou ont omis d'en accomplir d'autres qui rentraient dans leurs missions.

Comme les «mécanismes» d'imputation dans le chef d'une personne morale ou dans celui d'une personne physique sont effectivement et nécessairement différents, ainsi que l'explique de manière circonstanciée l'avis précité, ce serait verser dans la fiction – qui plus est, non assumée comme telle – que de les réputer semblables, en abandonnant ainsi aux juges pénaux, au mépris de la plus élémentaire des sécurités juridiques, le soin de déterminer, au cas par cas lorsque la loi n'y pourvoit pas elle-même par des règles spécifiques, la manière la mieux appropriée à leur estime d'assurer en fait et en droit «l'équivalence» qu'il s'agirait de promouvoir de la sorte.

En supprimant la précision que les actes incriminés doivent présenter un lien intrinsèque avec l'activité de la personne morale ou avoir été accomplis pour son compte, l'avant-projet de loi abandonne à la conscience des juges pénaux le soin d'éviter qu'à l'avenir, la responsabilité de la personne morale ne soit engagée pour des faits commis par des personnes physiques ayant un lien avec elle quand celles-ci n'auraient fait que

In de memorie van toelichting wordt in dat verband het volgende gesteld:

«(...) in het wetsontwerp (wordt) geopteerd voor het weglaten van de thans voorziene toerekeningscriteria. Deze optie is ingegeven door de nood aan een duidelijke formulering in de wet zelf.» Dat neemt niet weg dat zulk een wil tot «verduidelijking», waar een zodanig «minimalistische» formulering aan ten grondslag ligt, veeleer wijst op het laten varen van iedere, hoe dan ook weinig duidelijke opvatting omtrent de toerekening van strafbare feiten aan rechtspersonen als in de strafwet niets bepaald is, en bijgevolg volkomen indruist tegen de beginselen, inzonderheid het wettelijkheidsbeginsel, waarop strafrechters hun handelen moeten grondvesten en waarnaar personen, zowel natuurlijke personen als rechtspersonen, zich moeten gedragen.

In de memorie van toelichting wordt er nogmaals op gewezen dat de wetgever, door de huidige bepalingen van artikel 5, eerste lid, van het Strafwetboek uit te vaardigen, ernaar gestreefd heeft «de criteria die de materiële toerekening van een misdrijf aan een rechtspersoon mogelijk maken, op te nemen in de wet zelf». Daarna wordt in de memorie van toelichting het volgende gesteld:

«Deze optie is in strijd met de basisidee die ten grondslag ligt aan de invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersonen in het Belgisch strafrecht, met name dat de rechtspersonen zoveel mogelijk met de natuurlijke personen moeten worden gelijkgesteld. Als het mechanisme van de toerekenbaarheid voor de rechtspersonen wordt omschreven en niet voor de natuurlijke personen, kan daaruit worden afgeleid dat de mechanismen verschillend zijn, terwijl het de bedoeling was de gelijkstelling te bevorderen.»

In die redenering wordt uit het oog verloren dat het strafbaar feit in werkelijkheid slechts door een rechtspersoon is kunnen worden gepleegd, omdat één of meer natuurlijke personen die in voorkomend geval bijzonder moeilijk te identificeren kunnen zijn, tenslotte zelfs onmogelijk, bepaalde handelingen hebben gesteld of andere handelingen, die tot hun taken behoorden, niet hebben gesteld.

Aangezien de mechanismen van de toerekenbaarheid voor een rechtspersoon of voor een natuurlijk persoon werkelijk én noodzakelijkerwijs verschillend zijn, zoals in het voormelde advies uitvoerig wordt uitgelegd, zou men in bovendien niet als zodanig aanvaarde - fictie vervallen als men die mechanismen als gelijk zou beschouwen en als men aldus de strafrechters, in weerwil van de meest elementaire vorm van rechtszekerheid, zou laten bepalen geval voor geval wanneer de wet daar niet zelf in voorziet via specifieke regels wat volgens hen de beste manier is om in feite en in rechte de «gelijkstelling» te waarborgen die zo zou moeten worden bevorderd.

Door weglating van de precisering dat er een intrinsiek verband tussen de strafbare handelingen en de werkzaamheid van de rechtspersoon moet bestaan of dat de strafbare handelingen «voor zijn rekening» moeten zijn gesteld, laat het voorontwerp van wet het aan het plichtsgevoel van de strafrechters over te voorkomen dat een rechtspersoon voortaan aanprakelijk wordt gesteld voor feiten die gepleegd zijn door natuurlijke

profiter du cadre juridique ou matériel de la personne morale pour commettre des infractions dans leur propre intérêt ou pour leur compte.

Une telle imprécision ne peut être admise.

3. En abrogeant l'alinéa 2 de l'article 5 du Code pénal actuel, l'avant-projet s'en remet à la libre appréciation du juge pénal pour décider d'appliquer ou non en l'espèce le concours des responsabilités entre la personne physique et la personne morale. Ce faisant, l'avant-projet apporte une solution radicale aux difficultés suscitées par l'application de la règle actuelle. Toutefois, l'application pure et simple aux personnes morales des règles relatives au concours rend d'autant plus nécessaire de fixer des règles précises en matière d'imputabilité, ainsi qu'il vient d'être exposé dans l'observation n°2 ci-dessus.

### Article 3

1. L'article 36*bis* en projet introduit une nouvelle peine à l'encontre d'une personne morale: l'exclusion de la participation aux marchés publics.

L'exposé des motifs ne fournit aucune explication quant à la raison de l'introduction de cette nouvelle mesure. De même, il est muet quant à l'articulation de cette peine avec d'autres mesures déjà existantes dans la législation actuellement en vigueur<sup>(2)</sup>. Enfin, l'exposé des motifs ne justifie pas, au regard du principe de proportionnalité des peines, la gravité de la peine retenue – l'exclusion de la participation aux marchés publics, fût-ce pour un délai d'un an, peut en effet constituer une mesure d'une importance capitale pour une entreprise – par rapport à la gravité de l'infraction – toute infraction entraînant une amende d'au moins 12.500 euros.

L'exposé des motifs doit être complété en ce qui concerne les trois questions évoquées ci-dessus.

2. Les peines applicables aux infractions commises par les personnes morales sont énumérées à l'article 7*bis* du Code pénal, inséré par l'article 4 de la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales. Ainsi en va-t-il notamment des peines dont les conditions d'application sont déterminées par les articles 35 à 37*bis* du même code, qui en forment le livre premier, chapitre II, section 5, sous-section 2, intitulée «Des peines communes aux crimes et aux délits applicables aux personnes morales».

Comme l'article 3 de l'avant-projet prévoit l'insertion dans cette sous-section d'un article 36*bis* établissant une nouvelle peine, à savoir l'exclusion de la participation aux marchés publics pour une durée d'un an à dix ans, celle-ci doit donc également être mentionnée dans l'article 7*bis* du Code pénal et l'avant-projet être par conséquent complété d'une disposition l'y insérant à cet effet.

<sup>(2)</sup> <http://www.oecd.org/dataoecd/58/51/35462014.pdf>.

personen met wie hij een band heeft, wanneer die personen slechts gebruik hebben gemaakt van het juridische kader of het materiële kader van de rechtspersoon om strafbare feiten te plegen in hun eigen belang of «voor hun rekening».

Die vaagheid kan niet worden aanvaard.

3. Doordat het huidige tweede lid van artikel 5 van het Strafwetboek in het voorontwerp wordt opgeheven, wordt het aan de beoordelingsvrijheid van de strafrechter overgelaten om te beslissen of in het onderhavige geval al dan niet sprake is van samenloop van verantwoordelijkheden tussen de natuurlijke persoon en de rechtspersoon. Daardoor biedt het voorontwerp een radicale oplossing voor de moeilijkheden die zijn ontstaan door de toepassing van de huidige regel. Als de regels betreffende de samenloop zonder meer ook gelden voor rechtspersonen, is het echter des te noodzakelijker om nauwkeurige regels inzake toerekenbaarheid te bepalen, zoals zojuist is uiteengezet in opmerking nr. 2 hierboven.

### Artikel 3

1. Bij het ontworpen artikel 36*bis* wordt een nieuwe straf voor rechtspersonen ingevoerd: uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten.

In de memorie van toelichting wordt helemaal niet uitgelegd waarom die nieuwe maatregel wordt ingevoerd. Zo wordt daarin evenmin iets gezegd over de afstemming van die straf op andere, reeds bestaande maatregelen in de thans geldende wetgeving<sup>(2)</sup>. Tot slot bevat de memorie van toelichting geen wettiging, in het licht van het principe van de evenredigheid van de straffen, van de strafmaat uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten, al was het maar voor één jaar, kan immers een zeer belangrijke maatregel zijn voor een onderneming – ten opzichte van de ernst van het strafbaar feit, waarbij elk strafbaar feit een boete van op zijn minst 12.500 euro meebrengt.

De memorie van toelichting moet in verband met de drie bovengenoemde kwesties worden aangevuld.

2. De straffen toepasselijk op strafbare feiten gepleegd door rechtspersonen worden opgesomd in artikel 7*bis* van het Strafwetboek, ingevoegd bij artikel 4 van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen. Dat geldt onder meer voor de straffen waarvan de toepassingsvoorwaarden worden bepaald bij de artikelen 35 tot 37*bis* van dat Wetboek, die daarvan boek I, hoofdstuk II, afdeling V, onderafdeling II, met als opschrift «Straffen aan misdaden en wanbedrijven gemeen, toepasselijk op rechtspersonen» vormen.

Aangezien artikel 3 van het voorontwerp voorziet in de invoeging, in die onderafdeling, van een artikel 36*bis* waarbij een nieuwe straf wordt ingesteld, namelijk uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten voor een termijn van één jaar tot tien jaar, moet die nieuwe straf dus ook worden vermeld in artikel 7*bis* van het Strafwetboek en moet het voorontwerp bijgevolg worden aangevuld met een bepaling waarbij die nieuwe straf daartoe daarin wordt ingevoegd.

<sup>(2)</sup> <http://www.oecd.org/dataoecd/58/51/35462014.pdf>.

3. L'alinéa 3 permet aux pouvoirs adjudicateurs ou aux entités adjudicatrices de ne pas exclure certaines personnes morales de certains marchés pour des raisons liées à des exigences impératives d'intérêt général, alors qu'un juge a prononcé cette exclusion. Une telle règle est contraire au principe de la séparation des pouvoirs, car elle permettrait à une autorité administrative d'écarter une décision judiciaire.

L'alinéa 3 doit, dès lors, être omis.

#### Article 7

L'article 7 permet au juge d'interdire à la personne morale l'exercice d'une activité ou d'ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements lui appartenant et ce, en cas de récidive, c'est-à-dire dès lors qu'une première amende supérieure à 24.000 euros a été infligée ou en cas de récidive spéciale. Il appartient à l'auteur de l'avantprojet de justifier dans l'exposé des motifs cette mesure au regard du principe de proportionnalité.

#### Article 8

Les attributions que l'article 2*bis* en projet transfèrent au président du tribunal de première instance ou du tribunal de commerce doivent également être mentionnées dans la troisième partie, titre premier, chapitre II, section 2, du Code judiciaire, dans les dispositions pertinentes réglant les compétences d'attribution des présidents des tribunaux de première instance et de commerce, qui doivent dès lors être adaptées en ce sens.

Ces attributions de compétence relèvent de l'organisation des cours et tribunaux visée à l'article 77, alinéa 1<sup>er</sup>, 1°, de la Constitution, de sorte que l'article 8 de l'avant-projet, de même que ses dispositions destinées à adapter en conséquence le Code judiciaire comme indiqué ci-avant, règlent une matière visée dans cet article 77.

En revanche, le Conseil d'État ne discerne pas pour quels motifs il en irait de même des autres dispositions de l'avantprojet, qui lui semblent dès lors régler, contrairement à ce qu'indique l'article 1<sup>er</sup> de l'avantprojet, des matières visées à l'article 78 de la Constitution. Il en va notamment ainsi des modifications que l'avantprojet tend à apporter aux dispositions issues de la loi du 4 mai 1999, précitée, dont l'article 1<sup>er</sup> précise qu'elle règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

L'article 1<sup>er</sup> doit donc être adapté en conséquence.

3. Het derde lid biedt de opdrachtgevende overheden of de opdrachtgevende entiteiten de mogelijkheid om bepaalde rechtspersonen niet uit te sluiten van bepaalde overheidsopdrachten om redenen die verband houden met dwingende eisen van algemeen nut, hoewel een rechter die uitsluiting heeft opgelegd. Zulk een regel is strijdig met het beginsel van de scheiding der machten, omdat hij een administratieve overheid de mogelijkheid zou bieden een rechterlijke beslissing naast zich neer te leggen.

Het derde lid moet dus vervallen.

#### Artikel 7

Artikel 7 biedt de rechter de mogelijkheid om de rechtspersoon te verbieden een werkzaamheid te verrichten of om het sluiten te gelasten van één of meer van zijn inrichtingen, in geval van herhaling, namelijk zodra al een eerste boete van meer dan 24.000 euro is opgelegd of in geval van bijzondere herhaling. De steller van het voorontwerp moet die maatregel in de memorie van toelichting wettigen uit het oogpunt van het evenredigheidsbeginsel.

#### Artikel 8

De bevoegdheden die bij het ontworpen artikel 2*bis* naar de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of van de rechtbank van koophandel worden overgeheveld, moeten ook worden vermeld in deel III, eerste titel, hoofdstuk II, afdeling II, van het Gerechtelijk Wetboek, in de relevante bepalingen waarbij de volstreckte bevoegdheden van de voorzitters van de rechtbanken van eerste aanleg en van koophandel worden geregeld, die bijgevolg in die zin moeten worden aangepast.

Die opdrachten van bevoegdheid vallen onder de organisatie van de hoven en rechtbanken bedoeld in artikel 77, eerste lid, 1°, van de Grondwet, zodat artikel 8 van het voorontwerp, alsook de bepalingen ervan die tot doel hebben het Gerechtelijk Wetboek dienovereenkomstig zoals hierboven vermeld aan te passen, een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet regelen.

Daarentegen is het de Raad van State niet duidelijk waarom dat ook zou gelden voor de andere bepalingen van het voorontwerp, die volgens de Raad, in tegenstelling tot wat in artikel 1 van het voorontwerp wordt bepaald, bijgevolg aangelegenheden als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet lijken te regelen. Dat geldt onder meer voor de wijzigingen die het voorontwerp wil aanbrengen in de bepalingen die voortvloeien uit de voormelde wet van 4 mei 1999, waarvan artikel 1 bepaalt dat ze een aangelegenheid regelt als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Artikel 1 moet dus dienovereenkomstig worden aangepast.

Article 9

L'article en projet serait mieux rédigé comme suit:

«Art. 18*bis*. Pour l'application de la présente loi aux personnes morales, les niveaux de peine prévus doivent se lire comme suit:

1° à l'article 3, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, une amende de plus de douze mille euros au lieu d'un emprisonnement principal de plus de six mois et une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'un emprisonnement correctionnel supérieur à cinq ans ou une peine plus grave;

2° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, une amende de plus de vingt-quatre mille euros au lieu d'un emprisonnement principal de plus de douze mois et une amende ne dépassant pas cent vingt mille euros au lieu d'une ou plusieurs peines ne dépassant pas cinq ans;

3° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 4: les amendes ne dépassant pas douze mille euros au lieu des peines d'emprisonnement ne dépassant pas six mois;

4° à l'article 13, § 1<sup>er</sup>: une amende de plus cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle et une amende d'au moins deux mille euros au lieu d'un emprisonnement principal d'au moins un mois;

5° à l'article 13, § 4, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende ne dépassant pas cent vingt mille euros au lieu d'une peine d'emprisonnement principal ne dépassant pas cinq ans;

6° à l'article 14, § 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle et une amende de plus de douze mille euros au lieu d'un emprisonnement principal de plus de six mois;

7° à l'article 14, § 1<sup>er</sup>*bis*, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende d'au moins deux mille euros au lieu d'un emprisonnement principal effectif d'un mois au moins et une amende d'au plus douze mille euros au lieu d'un emprisonnement principal effectif de six mois au plus.»

Artikel 9

Het ontworpen artikel zou beter als volgt worden gesteld:

«Art. 18*bis*. Voor de toepassing van deze wet op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

1° in artikel 3, eerste lid: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, een geldboete van meer dan twaalfduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden en een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een correctionele gevangenisstraf van meer dan vijf jaar of een zwaardere straf;

2° in artikel 8, § 1, eerste lid: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, een geldboete van meer dan vierentwintigduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van meer dan twaalf maanden en een geldboete van niet meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van één of meer straffen die niet meer dan vijf jaar bedragen;

3° in artikel 8, § 1, vierde lid: geldboeten van niet meer dan twaalfduizend euro in plaats van gevangenisstraffen die niet meer bedragen dan zes maanden;

4° in artikel 13, § 1: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf en een geldboete van op zijn minst tweeduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van op zijn minst één maand;

5° in artikel 13, § 4, eerste lid: een geldboete van niet meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van niet meer dan vijf jaar;

6° in artikel 14, § 1: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf en een geldboete van meer dan twaalfduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden;

7° in artikel 14, § 1*bis*, eerste lid: een geldboete van op zijn minst tweeduizend euro in plaats van een effectieve hoofdgevangenisstraf van op zijn minst één maand en een geldboete van ten hoogste twaalfduizend euro in plaats van een effectieve hoofdgevangenisstraf van ten hoogste zes maanden.»

L'auteur de l'avant-projet s'assurera toutefois que cette formulation plus précise de la transposition aux personnes morales des dispositions visées correspond en tous points exactement à ses intentions.

La chambre était composée de

Messieurs

Y. KREINS,

J. JAUMOTTE,

président de chambre,

Madame

M. BAGUET,

conseillers d'État,

Messieurs

H. BOSLY,

G. KEUTGEN,

assesseurs de la section  
de législation,

Madame

B. VIGNERON,

greffière

Le rapport a été présenté par M. J.-L. PAQUET, premier auditeur.

LA GREFFIÈRE,

LE PRÉSIDENT,

B. VIGNERON

Y. KREINS

De steller van het voorontwerp moet zich echter ervan vergewissen of die nauwkeuriger formulering van de doortrekking van de bedoelde bepalingen tot rechtspersonen op alle punten exact aan zijn bedoelingen beantwoordt.

De kamer was samengesteld uit

de Heren

Y. KREINS,

J. JAUMOTTE,

kamervoorzitter,

Mevrouw

M. BAGUET,

staatsraden,

de Heren

H. BOSLY,

G. KEUTGEN,

assessoren van de  
afdeling wetgeving,

Mevrouw

B. VIGNERON,

griffier

Het verslag werd uitgebracht door de heer J.-L. PAQUET, eerste auditeur.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de heer H. J. JAUMOTTE.

DE GRIFFIER,

DE VOORZITTER,

B. VIGNERON

Y. KREINS

**AVANT-PROJET DE LOI II**

soutmis à l'avis du Conseil d'État

**Avant-projet de loi portant modifiant la loi du  
4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale  
des personnes morales**

**CHAPITRE PREMIER****Disposition générale****Article 1<sup>er</sup>**

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

**CHAPITRE 2****Disposition modifiant le Code pénal****Art. 2**

A l'article 5 du Code pénal, rétabli par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 avril 2002, sont apportées les modifications suivantes:

1° le deuxième alinéa est remplacé par la disposition suivante:

«Les infractions peuvent être commises par des personnes physiques et de personnes morales.»;

**Art. 3**

Un article 36*bis*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 36*bis*. — L'exclusion de la participation aux marchés publics pourra être prononcée par le juge, pour un délai d'un an à dix ans lorsque la personne morale a été condamnée à une amende de plus de douze mille euros.

Le Service Public Fédéral Chancellerie du premier ministre est informée de cette décision.

Cette décision d'exclusion ne pourra toutefois porter préjudice à la faculté laissée aux pouvoirs adjudicateurs ou aux entités adjudicatrices, en cas d'exigence impératives d'intérêt général, de ne pas exclure de telles personnes morales de certains marchés.»

**VOORONTWERP VAN WET II**

onderworpen aan het advies van de Raad van State

**Voorontwerp van wet tot wijziging van de wet van  
4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke  
verantwoordelijkheid van rechtspersonen**

**HOOFDSTUK 1****Algemene bepaling****Artikel 1**

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

**HOOFDSTUK 2****Bepaling tot wijziging van het Strafwetboek****Art. 2**

In artikel 5 van het Strafwetboek, opnieuw opgenomen bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 april 2002, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° het tweede lid wordt vervangen als volgt:

«Misdrijven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en rechtspersonen.»;

**Art. 3**

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 36*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 36*bis*. — De uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten kan door de rechter worden uitgesproken voor een termijn van een jaar tot tien jaar wanneer de rechtspersoon is veroordeeld tot een geldboete van meer dan twaalfduizend euro.

De Federale Overheidsdienst Kanselarij van de eerste-minister wordt in kennis gesteld van deze beslissing.

Deze uitsluitingsbeslissing zal echter geen afbreuk kunnen doen aan de mogelijkheid waarover de opdrachtgevende overheden of de opdrachtgevende entiteiten beschikken om, in geval van dwingende vereisten van algemeen nut, dergelijke rechtspersonen niet uit te sluiten van bepaalde overheidsopdrachten.»

## Art. 4

L'article 37*bis* du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 37*bis*. — Le juge pourra ordonner que la décision de condamnation soit publiée intégralement ou par extrait, dans les journaux qu'il désigne ou par tout autre moyen de communication ou affichée durant un délai déterminé dans les lieux qu'il indique, le tout aux frais du condamné.».

## Art. 5

L'article 41*bis* du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 juin 2000, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 41*bis*. — § 1<sup>er</sup>. Les amendes applicables aux infractions commises par les personnes morales sont:

En matière criminelle et correctionnelle:

- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté à perpétuité: une amende de deux cent quarante mille euros à sept cent vingt mille euros;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté et une amende, ou l'une de ces peines seulement: une amende minimale de cinq cents euros, le cas échéant, multipliés par le nombre de mois correspondant au minimum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au minimum de l'amende prévue pour le fait; le maximum s'élève à deux mille euros, le cas échéant, multipliés par le nombre de mois correspondant au maximum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au double du maximum de l'amende prévue pour le fait;
- lorsque la loi ne prévoit pour le fait qu'une amende: le minimum et le maximum sont ceux prévus par la loi pour le fait;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté de moins d'un mois: une amende minimale de cinq cents euros.

En matière de police:

- une amende de vingt-cinq euros à deux cent cinquante euros.

§ 2. La peine prévue au § 1<sup>er</sup> est déterminée après application des dispositions du livre premier.».

## Art. 6

Un article 56*bis*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 56*bis*. — § 1<sup>er</sup>. Pour l'application des articles 54, 55 et 56 aux personnes morales, les niveaux de peines doivent se lire comme suit:

## Art. 4

Artikel 37*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 37*bis*. — De rechter kan bevelen dat de beslissing houdende veroordeling volledig of bij uittreksel bekendgemaakt wordt in de dagbladen die hij aanduidt of door elk ander communicatiemiddel, of door aanplakking gedurende een bepaalde termijn in de door hem aangeduide plaatsen, alles op kosten van de veroordeelde.».

## Art. 5

Artikel 41*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 juni 2000, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 41*bis*. — § 1. De geldboeten toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen, zijn:

In criminele en correctionele zaken:

- wanneer de wet op het feit levenslange vrijheidsstraf stelt: geldboete van tweehonderdveertig duizend euro tot zeventighonderdveertigduizend euro;
- wanneer de wet op het feit vrijheidsstraf en geldboete stelt, of een van de straffen alleen: geldboete van minimum vijfhonderd euro vermenigvuldigd, in voorkomend geval, met het getal van de maanden van de minimumvrijheidsstraf, doch niet lager dan de minimumgeldboete op het feit gesteld; met als maximum tweeduizend euro, in voorkomend geval, vermenigvuldigd met het getal van de maanden van de maximumvrijheidsstraf, doch niet lager dan het dubbele van de maximumgeldboete op het feit gesteld;
- wanneer de wet op het feit enkel geldboete stelt: geldboete met minimum en maximum als door de wet op het feit gesteld
- wanneer de wet op het feit een vrijheidsstraf van minder dan een maand stelt: geldboete van minimum vijfhonderd euro.

In politiezaken:

- geldboete van vijftientwintig euro tot tweehonderdvijftig euro.

§ 2. De straf bedoeld in § 1 wordt bepaald na toepassing van de bepalingen van boek I.».

## Art. 6

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 56*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 56*bis*. — § 1. Voor de toepassing van de artikelen 54, 55 en 56 op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

1° une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle;

2° une amende de plus de vingt-quatre mille euros au lieu d'un emprisonnement d'un an au moins.

§ 2. Si, dans des lois pénales particulières, le principe de récidive dépend d'une condamnation antérieure à un emprisonnement, le principe de la récidive dépend pour les personnes morales d'une condamnation antérieure à une amende de deux mille euros à multiplier par le nombre de mois d'emprisonnement.».

#### Art. 7

Un article 56*ter*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 56*ter*. — § 1<sup>er</sup>. Dans le cas de récidive, le juge pourra interdire à la personne morale condamnée, l'exercice d'une activité relevant de l'objet social de la personne morale ou ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements de la personne morale pour un délai d'un an à dix ans.

§ 2. Les peines prononcées en application du § 1<sup>er</sup> prendront cours le jour où la condamnation aura acquis force de chose jugée.

§ 3. Toute infraction à la disposition du jugement ou de l'arrêt qui prononce une interdiction ou une fermeture en application du § 1<sup>er</sup> est punie d'une amende de cinq cents à quarante-huit mille euros.».

### CHAPITRE 3

#### Disposition modifiant le Titre préliminaire du Code de procédure pénale

#### Art. 8

L'article 2*bis* du Titre préliminaire du Code de procédure pénale, inséré par la loi du 4 mai 1999, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 2*bis*. — Lorsque les poursuites contre une personne morale et contre la personne habilitée à la représenter sont engagées pour des mêmes faits ou des faits connexes, la personne morale est représentée par toute autre personne bénéficiant d'une délégation de pouvoir à cet effet. A défaut, le Président du tribunal de première instance ou, pour autant que la personne morale est un commerçant, le Président du tribunal de commerce, désigne, sur réquisition du ministère public ou sur requête écrite du co-inculpé ou de la partie civile, dans les cinq jours sur le vu de la réquisition ou la requête, un mandataire ad hoc pour représenter la personne morale dans les actes de procédure et veiller à ce qu'elle puisse assurer sa défense de manière indépendante par rapport à la personne habilitée à la représenter qui est également poursuivie. Le Président du tribunal

1° een geldboete van meer dan hondertwintigduizend euro in plaats van een criminele straf;

2° een geldboete van meer dan vierentwintigduizend euro in plaats van een gevangenisstraf van ten minste een jaar.

§ 2. Indien door bijzondere strafwetten het stelsel van herhaling wordt afhankelijk gesteld van een voorafgaande veroordeling tot een gevangenisstraf wordt voor de rechtspersonen het stelsel van de herhaling afhankelijk gesteld van een voorafgaande veroordeling tot een geldboete van tweeduizend euro te vermenigvuldigen met het aantal maanden gevangenisstraf.».

#### Art. 7

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 56*ter* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 56*ter*. — § 1. In geval van herhaling, kan de rechter tegen de rechtspersoon die wordt veroordeeld, het verbod uitspreken om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon of de sluiting bevelen van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon voor een termijn van een jaar tot tien jaar.

§ 2. De straffen uitgesproken in toepassing van § 1 gaan in de dag dat de veroordeling kracht van gewijsde heeft gekregen.

§ 3. Elke overtreding op de beschikking van het vonnis of het arrest waarbij een verbod of een sluiting wordt opgelegd bij toepassing van § 1 wordt gestraft met een geldboete van vijfhonderd tot achtenveertigduizend euro.».

### HOOFDSTUK 3

#### Bepaling tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering

#### Art. 8

Artikel 2*bis* van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 2*bis*. — Ingeval de straffvordering tegen een rechtspersoon en tegen degene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, wordt ingesteld wegens dezelfde of samenhangende feiten, wordt de rechtspersoon vertegenwoordigd door elke andere persoon die daartoe over een delegatie beschikt. Bij gebreke hieraan wijst de Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of, voor zover de rechtspersoon een handelaar is, de Voorzitter van de rechtbank van koophandel, op vordering van het openbaar ministerie of op schriftelijk verzoek van de medebeklaagde of van de burgerlijke partij, binnen de vijf dagen na de kennisneming van de vordering of het verzoek, een lasthebber ad hoc aan om de rechtspersoon te vertegenwoordigen bij proceshandelingen en ervoor te zorgen dat deze in alle onafhankelijkheid haar verdediging kan voeren ten

(<sup>3</sup>) Voir notamment le point 178, I. et m., du Rapport (phase 2), concernant la nécessité d'amender les dispositions relatives à la

(<sup>3</sup>) Zie onder meer punt 178, I. en m., van het Rapport (fase 2), betreffende de noodzaak om de bepalingen betreffende de

de commerce ou le Président du tribunal de 1<sup>ère</sup> instance statue sur tous les incidents ayant un rapport avec cette désignation et taxe les frais et honoraires du mandataire ad hoc à charge de la personne morale. Ses décisions ne sont pas susceptibles d'appel ou d'opposition. La tierce opposition est possible.».

#### CHAPITRE 4

##### Disposition modifiant la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation

###### Art. 9

L'article 18*bis* de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 juin 2000, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 18*bis*. — Pour l'application de la présente loi aux personnes morales, les niveaux de peine prévus doivent se lire comme suit:

1° à l'article 3, alinéa 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, douze mille euros au lieu de six mois, et cent vingt mille euros au lieu de cinq ans;

2° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, vingt-quatre mille euros au lieu de douze mois, et cent vingt mille euros au lieu de cinq ans;

3° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 4: douze mille euros au lieu de peines six mois;

4° à l'article 13, § 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, et deux mille euros au lieu d'un mois;

5° à l'article 13, § 4, alinéa 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu de cinq ans;

6° à l'article 14, § 1<sup>er</sup>: cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, et douze mille euros au lieu de six mois;

7° à l'article 14, § 1<sup>er</sup>*bis*, alinéa 1<sup>er</sup>: deux mille euros au lieu d'un mois au moins et douze mille euros au lieu de six mois.».

aanzien van diegene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen en die eveneens wordt vervolgd. De Voorzitter van de rechtbank van koophandel of de Voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg doet uitspraak over alle incidenten die verband houden met deze aanwijzing en taxeert de onkosten en honoraria van de lasthebber ad hoc ten laste van de rechtspersoon. Er staat geen hoger beroep of verzet open tegen zijn beslissingen. Derdenverzet is mogelijk.».

#### HOOFDSTUK 4

##### Bepaling tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie

###### Art. 9

Artikel 18*bis* van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 juni 2000, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 18*bis*. — Voor de toepassing van deze wet op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

1° in artikel 3, eerste lid: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, twaalfduizend euro in plaats van zes maanden en honderdtwintigduizend euro in plaats van vijf jaar;

2° in artikel 8, § 1, eerste lid: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, vierentwintigduizend euro in plaats van twaalf maanden, en honderdtwintigduizend euro in plaats van vijf jaar;

3° in artikel 8, § 1, vierde lid: g twaalfduizend euro in plaats van zes maanden;

4° in artikel 13, § 1: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, en tweeduizend euro in plaats van een maand;

5° in artikel 13, § 4, eerste lid: honderdtwintigduizend euro in plaats van vijf jaar;

6° in artikel 14, § 1: honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, en twaalfduizend euro in plaats van zes maanden;

7° in artikel 14, § 1*bis*, eerste lid: tweeduizend euro in plaats van een maand en twaalfduizend euro in plaats van zes maanden.».

## AVIS DU CONSEIL D'ÉTAT N° 40.597/2

Le CONSEIL D'ÉTAT, section de législation, deuxième chambre, saisi par la Vice-Première Ministre et Ministre de la Justice, le 30 mai 2006, d'une demande d'avis, dans un délai de trente jours, sur un avant-projet de loi «modifiant la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales», a donné le 6 juin 2006 l'avis suivant:

Comme la demande d'avis est introduite sur la base de l'article 84, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>o</sup>, des lois coordonnées sur le Conseil d'État, tel qu'il est remplacé par la loi du 2 avril 2003, la section de législation limite son examen au fondement juridique de l'avant-projet, à la compétence de l'auteur de l'acte ainsi qu'à l'accomplissement des formalités préalables, conformément à l'article 84, § 3, des lois coordonnées précitées.

Sur ces trois points, l'avant-projet appelle les observations ci-après.

### Rétroactes

Le 24 avril 2006, la ministre de la Justice a soumis à l'avis du Conseil d'État, dans un délai ne dépassant pas un mois, un avant-projet de loi «modifiant la loi du 4 mai 1999 sur la responsabilité pénale des personnes morales». Cet avant-projet a fait l'objet d'une délibération du Conseil des ministres du 3 mars 2006.

Le 17 mai 2006, le Conseil d'État a donné l'avis 40.319/2 sur l'avant-projet précité.

Le lendemain de cet avis, le 18 mai 2006, la ministre de la Justice a transmis «suite à (sa) demande d'avis du 25 avril 2006», une notification du Conseil des ministres qui annule et remplace la notification du 31 mars 2006, ainsi que le texte de l'avant-projet de loi adapté à la modification convenue prévoyant, «le maintien du 1<sup>er</sup> alinéa de l'article 5 du code pénal».

Dans une lettre du 29 mai 2006, la ministre de la Justice précise que:

«Par un courrier du 18 mai 2006, je vous demandais de bien vouloir examiner une nouvelle version de l'avant-projet de loi modifiant la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales.

En réalité seuls les articles 2 et 3 de cet avant-projet de loi sont distincts de la première version de l'avant-projet de loi qui vous a été transmise le 24 avril dernier.

Je souhaiterais dès lors que l'avis de la section de législation puisse être donné sur ces deux nouvelles dispositions en application de l'article 84, alinéa 1<sup>er</sup>, 1<sup>o</sup>, des lois coordonnées sur le Conseil d'État.»

## ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE Nr. 40.597/2

De RAAD VAN STATE, afdeling wetgeving, tweede kamer, op 30 mei 2006 door de Vice-Eerste Minister en Minister van Justitie verzocht haar, binnen een termijn van dertig dagen, van advies te dienen over een voorontwerp van wet «tot wijziging van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen», heeft op 6 juni 2006 het volgende advies gegeven:

Aangezien de adviesaanvraag is ingediend op basis van artikel 84, § 1, eerste lid, 1<sup>o</sup>, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, zoals het is vervangen bij de wet van 2 april 2003, beperkt de afdeling wetgeving overeenkomstig artikel 84, § 3, van de voornoemde gecoördineerde wetten, haar onderzoek tot de rechtsgrond van het voorontwerp, de bevoegdheid van de steller van de handeling en de te vervullen voorafgaande vormvereisten.

Wat deze drie punten betreft, geeft het voorontwerp aanleiding tot de volgende opmerkingen.

### Voorgeschiedenis

Op 24 april 2006 heeft de minister van Justitie een voorontwerp van wet «tot wijziging van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen» ter fine van advies voorgelegd aan de Raad van State, afdeling wetgeving, met het verzoek dat het advies verstrekt wordt binnen een termijn van ten hoogste één maand. Over dit voorontwerp is op 3 maart 2006 overleg gepleegd in de Ministerraad.

Op 17 mei 2006 heeft de Raad van State advies 40.319/2 uitgebracht over het voormelde voorontwerp.

De dag na het uitbrengen van dit advies, op 18 mei 2006, heeft de minister van Justitie «suite à (sa) demande d'avis du 25 avril 2006», een notificatie van de Ministerraad toegezonden die de notificatie van 31 maart 2006 tenietdoet en vervangt, alsmede de tekst van het voorontwerp, aangepast aan de overeengekomen wijziging die voorziet in «le maintien du 1<sup>er</sup> alinéa de l'article 5 du code pénal».

In een brief van 29 mei 2006 preciseert de minister van Justitie het volgende:

«Par un courrier du 18 mai 2006, je vous demandais de bien vouloir examiner une nouvelle version de l'avant-projet de loi modifiant la loi du 4 mai 1999 instaurant la responsabilité pénale des personnes morales.

En réalité seuls les articles 2 et 3 de cet avant-projet de loi sont distincts de la première version de l'avant-projet de loi qui vous a été transmise le 24 avril dernier.

Je souhaiterais dès lors que l'avis de la section de législation puisse être donné sur ces deux nouvelles dispositions en application de l'article 84, alinéa 1<sup>er</sup>, 1<sup>o</sup>, des lois coordonnées sur le Conseil d'État.»

### Observation préalable

Dans son avis 40.381/2, donné le 29 mai 2006, sur un avant-projet de loi «adaptant la législation en matière de lutte contre la corruption», la section de législation a formulé l'observation préalable suivante:

#### «Observation préalable

Comme l'indique l'exposé des motifs et comme le précise son article 2, l'avant-projet de loi tend à assurer la transposition en droit belge de certaines recommandations formulées par le Groupe de travail «Corruption dans les transactions commerciales internationales» de l'Organisation de coopération et de développement économiques (OCDE), dénommé ci-après «Groupe de travail OCDE», dans son Rapport (phase 2) de 2005, ci-après dénommé «Rapport (phase 2)», sur l'application par la Belgique de la Convention sur la lutte contre la corruption d'agents publics étrangers dans les transactions commerciales internationales, faite à Paris le 17 décembre 1997 <sup>(1)</sup>. C'est donc en ayant égard à ce Rapport (phase 2) <sup>(2)</sup> de même qu'aux recommandations qui y sont formulées et auxquelles l'exposé des motifs se réfère à diverses reprises, qu'il y a lieu d'examiner la portée des dispositions de l'avant-projet de loi.

Il convient également de relever que les recommandations du Groupe de travail OCDE portent encore sur d'autres points que ceux expressément abordés par l'avant-projet de loi présentement examiné<sup>(3)</sup>. Il ne serait donc pas inutile de préciser dans l'exposé des motifs les autres initiatives que la Belgique aurait prises ou envisagerait de prendre afin de rencontrer également ces recommandations.»

Il convient donc que l'auteur de l'avant-projet de loi examine la nécessité d'amender ou non l'avant-projet en fonction des recommandations formulées par le Groupe de travail OCDE en vue de modifier les dispositions nationales relatives à la responsabilité des personnes morales. L'exposé des motifs devrait à tout le moins être complété afin d'indiquer la suite qu'il a été jugé utile de réserver à ces recommandations.

<sup>(1)</sup> Voir la loi d'assentiment du 9 juin 1999. Voir également, pour ce qui concerne l'adoption en droit interne, de certaines dispositions nécessaires à la transposition de la Convention, la loi du 10 février 1999 sur la répression de la corruption et l'avis 26.442/4, donné le 5 janvier 1998, par la section de législation du Conseil d'État, sur l'avant-projet de loi devenu la loi précitée (Doc. parl., Sénat, session 1997-1998, n° 1-107/5).

<sup>(2)</sup> <http://www.oecd.org/dataoecd/58/51/35462014.pdf>.

<sup>(3)</sup> Voir notamment le point 178, I. et m., du Rapport (phase 2), concernant la nécessité d'amender les dispositions relatives à la responsabilité des personnes morales et aux procédures nationales d'exécution d'une entraide judiciaire dans le domaine de la corruption d'agents publics étrangers.

### Voorafgaande opmerking

De afdeling wetgeving heeft in haar advies 40.381/2, gegeven op 29 mei 2006 over een voorontwerp van wet «tot aanpassing van de wetgeving inzake de bestrijding van omkoping» de volgende voorafgaande opmerking gemaakt:

#### «Voorafgaande opmerking

Zoals vermeld in de memorie van toelichting en in artikel 2 van het voorontwerp, strekt het voorontwerp tot de omzetting in het Belgische recht van sommige aanbevelingen van de werkgroep «corruptie in internationale handelstransacties» van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), hierna te noemen «OESO-werkgroep», gedaan in zijn Rapport (fase 2) van 2005, hierna te noemen «Rapport (fase 2)», over de toepassing door België van het Verdrag inzake de bestrijding van corruptie van buitenlandse ambtenaren in internationale zakelijke transacties, gedaan te Parijs op 17 december 1997 <sup>(1)</sup>. De strekking van de bepalingen van het ontwerp van wet moet dan ook onderzocht worden in het licht van dat Rapport (fase 2) <sup>(2)</sup>, en in het licht van de aanbevelingen die daarin worden gedaan, en waarnaar in de memorie van toelichting herhaaldelijk wordt verwezen.

Er dient ook op gewezen te worden dat de aanbevelingen van de OESO-werkgroep nog op andere punten betrekking hebben dan die welke uitdrukkelijk aan bod komen in het voorliggende voorontwerp van wet<sup>(3)</sup>. Het zou dus goed zijn in de memorie van toelichting de overige initiatieven te vermelden die België genomen zou hebben of van plan is te nemen om ook aan die aanbevelingen tegemoet te komen.»

De steller van het voorontwerp van wet dient dus te onderzoeken of al dan niet de noodzaak bestaat om het voorontwerp te amenderen op grond van de door de OESO-werkgroep geformuleerde aanbevelingen met het oog op de wijziging van de nationale bepalingen betreffende de verantwoordelijkheid van rechtspersonen. De memorie van toelichting zou op zijn minst moeten worden aangevuld om aan te geven welk gevolg men geraden heeft geacht te geven aan die aanbevelingen.

<sup>(1)</sup> Zie de goedkeuringswet van 9 juni 1999. Zie ook, wat betreft het uitvoerdigen in het interne recht van sommige bepalingen die nodig zijn voor de omzetting van het Verdrag, de wet van 10 februari 1999 betreffende de bestraffing van corruptie en advies 26.442/4, dat de afdeling wetgeving van de Raad van State op 5 januari 1998 heeft uitgebracht over het voorontwerp van wet dat ontstaan heeft gegeven aan de voornoemde wet (Gedr. St., Senaat, zitting 1997-1998, nr. 1-107/5).

<sup>(2)</sup> <http://www.oecd.org/dataoecd/58/51/35462014.pdf>.

<sup>(3)</sup> Zie onder meer punt 178, I. en m., van het Rapport (fase 2), betreffende de noodzaak om de bepalingen te wijzigen inzake de aansprakelijkheid van rechtspersonen en betreffende de nationale procedures voor het verstrekken van rechtshulp bij corruptie van buitenlandse ambtenaren.

Examen de l'avant-projetDispositifArticle 2 (nouveau)

1. L'article 2 de l'avant-projet de loi sur lequel le Conseil d'État a donné son avis 40.319/2 disposait:

«Art. 2. À l'article 5 du Code pénal, rétabli par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 avril 2002, sont apportées les modifications suivantes:

1° le premier alinéa est remplacé par la disposition suivante:

«Les infractions peuvent être commises par des personnes physiques et des personnes morales.»;

2° l'alinéa 2 est abrogé.»

2. Selon la notification rectificative de la délibération du Conseil des ministres du 31 mars 2006, l'article 2 est remplacé comme suit:

«Art. 2. À l'article 5 du Code pénal, rétabli par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 avril 2002, l'alinéa 2 est abrogé»»

3. L'article 2 de l'avant-projet présentement examiné prévoit:

«Art. 2. À l'article 5 du Code pénal, rétabli par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 avril 2002, sont apportées les modifications suivantes:

1° le deuxième alinéa est remplacé par la disposition suivante:

«Les infractions peuvent être commises par des personnes physiques et des personnes morales.»»

4. Le Conseil d'État constate qu'il y a une importante divergence entre le texte figurant dans la notification de la délibération du Conseil des ministres et le texte de l'avant-projet qui lui est soumis.

Le Conseil d'État suppose que c'est le texte reproduit dans la notification de la délibération du Conseil des ministres qui doit être examiné.

Ce texte diffère de celui qui a fait l'objet de l'avis 40.319/2 en ce qu'il ne modifie pas l'alinéa 1<sup>er</sup> de l'article 5 du Code pénal, mais qu'il se borne, comme le faisait d'ailleurs le premier avant-projet, à abroger l'alinéa 2.

L'observation que le Conseil d'État avait formulée à ce sujet dans son avis 40.319/2 était fondée sur la combinaison de l'abrogation de l'alinéa 2 et de la modification de l'alinéa 1<sup>er</sup>. Cette dernière étant abandonnée, l'abrogation de l'alinéa 2 n'appelle plus d'observation de la part du Conseil d'État.

Onderzoek van het voorontwerpDispositiefArtikel 2 (nieuw)

1. Artikel 2 van het voorontwerp van wet waarover de Raad van State advies 40.319/2 heeft uitgebracht, luidde als volgt:

«Art. 2 In artikel 5 van het Strafwetboek, opnieuw opgenomen bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 april 2002, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° het eerste lid wordt vervangen als volgt:

«Misdrijven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en rechtspersonen.»;

2° het tweede lid wordt opgeheven.»

2. Volgens de rectificerende notificatie van het overleg in de Ministerraad van 31 maart 2006 wordt artikel 2 vervangen als volgt:

«Art. 2 In artikel 5 van het Strafwetboek, opnieuw opgenomen bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 april 2002, wordt het tweede lid opgeheven».

3. Artikel 2 van het voorliggende voorontwerp bepaalt:

«Art. 2 In artikel 5 van het Strafwetboek, opnieuw opgenomen bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 april 2002, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° het tweede lid wordt vervangen als volgt:

«Misdrijven kunnen worden gepleegd door natuurlijke personen en rechtspersonen.»»

4. De Raad van State stelt vast dat de tekst die voorkomt in de notificatie van het overleg in de Ministerraad sterk afwijkt van de tekst van het hem voorgelegde voorontwerp.

De Raad van State gaat ervan uit dat het de tekst is die wordt weergegeven in de notificatie van het overleg in de Ministerraad die moet worden onderzocht.

Deze tekst verschilt van die waarover advies 40.319/2 is uitgebracht in zoverre hij het eerste lid van artikel 5 van het Strafwetboek niet wijzigt, maar zich ertoe bepaalt, zoals overigens in het eerste voorontwerp, het tweede lid op te heffen.

De opmerking die de Raad van State in dat verband had gemaakt in zijn advies 40.319/2, steunde op de combinatie van de opheffing van het tweede lid en de wijziging van het eerste lid. Aangezien wordt afgezien van de laatstgenoemde wijziging, geeft de opheffing van het tweede lid geen aanleiding meer tot een opmerking van de Raad van State.

Article 3 (nouveau)

Cette disposition est identique à celle de l'article 3 de l'avant-projet examiné sous le numéro 40.319/2. Le Conseil d'État a par conséquent épuisé sa compétence en ce qui concerne cet article qui a fait l'objet de plusieurs observations dans l'avis précité.

La chambre était composée de

Messieurs

Y. KREINS, président de chambre,

J. JAUMOTTE,

Mesdames

M. BAGUET, conseillers d'État,

A.-C. VAN GEERSDAELE, greffière

Le rapport a été présenté par M. J.-L. PAQUET, premier auditeur.

LA GREFFIÈRE,

LE PRÉSIDENT,

A.-C. VAN GEERSDAELE

Y. KREINS

Artikel 3 (nieuw)

Deze bepaling is dezelfde als die van artikel 3 van het voorontwerp van wet dat is onderzocht onder het nummer 40.319/2. De Raad van State heeft bijgevolg zijn bevoegdheid opgebruikt om advies te verlenen over dat artikel, waaromtrent in het voormelde advies verscheidene opmerkingen zijn gemaakt.

De kamer was samengesteld uit

de Heren

Y. KREINS, kamervoorzitter,

J. JAUMOTTE,

De dames

M. BAGUET, staatsraden,

A.-C. VAN GEERSDAELE, griffier

Het verslag werd uitgebracht door de heer J.-L. PAQUET, eerste auditeur.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de heer H. J. JAUMOTTE.

DE GRIFFIER,

DE VOORZITTER,

A.-C. VAN GEERSDAELE

Y. KREINS

**PROJET DE LOI**

ALBERT II, ROI DES BELGES,

*A tous, présents et à venir,*

SALUT.

sur la proposition de Notre ministre de la Justice,

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS:

Notre ministre de la Justice est chargée de présenter en Notre nom aux Chambres législatives et de déposer à la Chambre des représentants le projet de loi dont la teneur suit:

**CHAPITRE PREMIER****Disposition générale****Article 1<sup>er</sup>**

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

**CHAPITRE 2****Dispositions modifiant le Code Judiciaire****Art. 2**

L'article 587, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code judiciaire est complété comme suit:

«15° sur les demandes de désignation d'un mandataire *ad hoc*, conformément à l'article 2*bis* du titre préliminaire du Code de procédure pénale.».

**Art. 3**

L'article 589 du même Code est complété comme suit:

«17° à l'article 2*bis* du titre préliminaire du Code de procédure pénale concernant la désignation d'un mandataire *ad hoc*.».

**WETSONTWERP**

ALBERT II, KONING DER BELGEN,

*Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen,*

ONZE GROET.

op de voordracht van Onze minister van Justitie,

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ:

Onze minister van Justitie is ermee belast het wetsontwerp, waarvan de tekst hierna volgt, in Onze naam aan de Wetgevende Kamers voor te leggen en bij de Kamer van volksvertegenwoordigers in te dienen:

**HOOFDSTUK 1****Algemene bepaling****Artikel 1**

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

**HOOFDSTUK 2****Bepalingen tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek****Art. 2**

Artikel 587, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek wordt aangevuld als volgt:

«15° over de vorderingen tot aanwijzing van een lasthebber *ad hoc* overeenkomstig artikel 2*bis* van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering.».

**Art. 3**

Artikel 589 van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld als volgt:

«17° in artikel 2*bis* van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering tot aanwijzing van een lasthebber *ad hoc*.».

## CHAPITRE 3

**Dispositions modifiant le Code pénal**

## Art. 4

L'article 5, alinéa 2, du Code pénal, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 avril 2002, est abrogé.

## Art. 5

L'article 7*bis*, alinéa 3, du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999, est complété comme suit:

«5° l'exclusion de participer à des marchés publics.».

## Art. 6

Un article 36*bis*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 36*bis*. — L'exclusion de la participation aux marchés publics pourra être prononcée par le juge, pour un délai d'un an à dix ans lorsque la personne morale a été condamnée à une amende de plus de douze mille euros.

Le Service Public Fédéral Chancellerie du premier ministre est informée de cette décision. «.

## Art. 7

L'article 37*bis* du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 37*bis*. — Le juge pourra ordonner que la décision de condamnation soit publiée intégralement ou par extrait, dans les journaux qu'il désigne ou par tout autre moyen de communication ou affichée durant un délai déterminé dans les lieux qu'il indique, le tout aux frais du condamné.».

## HOOFDSTUK 3

**Bepalingen tot wijziging van het Strafwetboek**

## Art. 4

Artikel 5, tweede lid, van het Strafwetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 april 2002, wordt opgeheven.

## Art. 5

Artikel 7*bis*, derde lid, van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt aangevuld als volgt:

«5° uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten.».

## Art. 6

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 36*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 36*bis*. — De uitsluiting van deelneming aan overheidsopdrachten kan door de rechter worden uitgesproken voor een termijn van een jaar tot tien jaar wanneer de rechtspersoon is veroordeeld tot een geldboete van meer dan twaalfduizend euro.

De Federale Overheidsdienst Kanselarij van de eerste minister wordt in kennis gesteld van deze beslissing.».

## Art. 7

Artikel 37*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 37*bis*. — De rechter kan bevelen dat de beslissing houdende veroordeling volledig of bij uittreksel bekendgemaakt wordt in de dagbladen die hij aanduidt of door elk ander communicatiemiddel, of door aanplakking gedurende een bepaalde termijn in de door hem aangeduide plaatsen, alles op kosten van de veroordeelde.».

## Art. 8

L'article 41*bis* du même Code, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 juin 2000, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 41*bis*. — § 1<sup>er</sup>. Les amendes applicables aux infractions commises par les personnes morales sont:

En matière criminelle et correctionnelle:

- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté à perpétuité: une amende de deux cent quarante mille euros à sept cent vingt mille euros;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté et une amende, ou l'une de ces peines seulement: une amende minimale de cinq cents euros, le cas échéant, multipliés par le nombre de mois correspondant au minimum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au minimum de l'amende prévue pour le fait; le maximum s'élève à deux mille euros, le cas échéant, multipliés par le nombre de mois correspondant au maximum de la peine privative de liberté, et sans pouvoir être inférieure au double du maximum de l'amende prévue pour le fait;
- lorsque la loi ne prévoit pour le fait qu'une amende: le minimum et le maximum sont ceux prévus par la loi pour le fait;
- lorsque la loi prévoit pour le fait une peine privative de liberté de moins d'un mois: une amende minimale de cinq cents euros.

En matière de police:

- une amende de vingt-cinq euros à deux cent cinquante euros.

§ 2. La peine prévue au § 1<sup>er</sup> est déterminée après application des dispositions du livre premier.»

## Art. 9

Un article 56*bis*, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 56*bis*. — §1<sup>er</sup>. Pour l'application des articles 54, 55 et 56 aux personnes morales, les niveaux de peines doivent se lire comme suit:

- 1° une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle;
- 2° une amende de plus de vingt-quatre mille euros au lieu d'un emprisonnement d'un an au moins.

## Art. 8

Artikel 41*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 juni 2000, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 41*bis*. — § 1. De geldboeten toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen, zijn:

In criminele en correctionele zaken:

- wanneer de wet op het feit levenslange vrijheidsstraf stelt: geldboete van tweehonderdveertig duizend euro tot zevenhonderdveertig duizend euro;
- wanneer de wet op het feit vrijheidsstraf en geldboete stelt, of een van de straffen alleen: geldboete van minimum vijfhonderd euro vermenigvuldigd, in voorkomend geval, met het getal van de maanden van de minimumvrijheidsstraf, doch niet lager dan de minimumgeldboete op het feit gesteld; met als maximum tweeduizend euro, in voorkomend geval, vermenigvuldigd met het getal van de maanden van de maximumvrijheidsstraf, doch niet lager dan het dubbele van de maximumgeldboete op het feit gesteld;
- wanneer de wet op het feit enkel geldboete stelt: geldboete met minimum en maximum als door de wet op het feit gesteld
- wanneer de wet op het feit een vrijheidsstraf van minder dan een maand stelt: geldboete van minimum vijfhonderd euro.

In politiezaken:

- geldboete van vijftientwintig euro tot tweehonderdvijftig euro.

§ 2. De straf bedoeld in § 1 wordt bepaald na toepassing van de bepalingen van boek I.»

## Art. 9

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 56*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 56*bis*. — §1. Voor de toepassing van de artikelen 54, 55 en 56 op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

- 1° een geldboete van meer dan honderdveertigduizend euro in plaats van een criminele straf;
- 2° een geldboete van meer dan vierentwintigduizend euro in plaats van een gevangenisstraf van ten minste een jaar.

§ 2. Si, dans des lois pénales particulières, le principe de récidive dépend d'une condamnation antérieure à un emprisonnement, le principe de la récidive dépend pour les personnes morales d'une condamnation antérieure à une amende de deux mille euros à multiplier par le nombre de mois d'emprisonnement.».

#### Art. 10

Un article 56ter, rédigé comme suit, est inséré dans le même Code:

«Art. 56ter. — § 1<sup>er</sup>. Dans le cas de récidive, le juge pourra interdire à la personne morale condamnée, l'exercice d'une activité relevant de l'objet social de la personne morale ou ordonner la fermeture d'un ou de plusieurs établissements de la personne morale pour un délai d'un an à dix ans.

§ 2. Les peines prononcées en application du § 1<sup>er</sup> prendront cours le jour où la condamnation aura acquis force de chose jugée.

§ 3. Toute infraction à la disposition du jugement ou de l'arrêt qui prononce une interdiction ou une fermeture en application du § 1<sup>er</sup> est punie d'une amende de cinq cents à quarante-huit mille euros.».

### CHAPITRE 4

#### Disposition modifiant le Titre préliminaire du Code de procédure pénale

#### Art. 11

L'article 2bis du Titre préliminaire du Code de procédure pénale, inséré par la loi du 4 mai 1999, est remplacé par la disposition suivante:

«Art. 2bis. — Lorsque les poursuites contre une personne morale et contre la personne habilitée à la représenter sont engagées pour des mêmes faits ou des faits connexes, la personne morale est représentée par toute autre personne bénéficiant d'une délégation de pouvoir à cet effet. A défaut, le président du tribunal de première instance ou, pour autant que la personne morale est un commerçant, le président du tribunal de commerce, désigne, sur réquisition du ministère public ou sur requête écrite du co-inculpé ou de la partie

§ 2. Indien door bijzondere strafwetten het stelsel van herhaling wordt afhankelijk gesteld van een voorafgaande veroordeling tot een gevangenisstraf wordt voor de rechtspersonen het stelsel van de herhaling afhankelijk gesteld van een voorafgaande veroordeling tot een geldboete van tweeduizend euro te vermenigvuldigen met het aantal maanden gevangenisstraf.».

#### Art. 10

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 56ter ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 56ter. — § 1. In geval van herhaling, kan de rechter tegen de rechtspersoon die wordt veroordeeld, het verbod uitspreken om een werkzaamheid te verrichten die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon of de sluiting bevelen van een of meer inrichtingen van de rechtspersoon voor een termijn van een jaar tot tien jaar.

§2. De straffen uitgesproken in toepassing van § 1 gaan in de dag dat de veroordeling kracht van gewijsde heeft gekregen.

§ 3. Elke overtreding op de beschikking van het vonnis of het arrest waarbij een verbod of een sluiting wordt opgelegd bij toepassing van § 1 wordt gestraft met een geldboete van vijfhonderd tot achtenveertigduizend euro.».

### HOOFDSTUK 4

#### Bepaling tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering

#### Art. 11

Artikel 2bis van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art. 2bis. — Ingeval de strafvordering tegen een rechtspersoon en tegen degene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen, wordt ingesteld wegens dezelfde of samenhangende feiten, wordt de rechtspersoon vertegenwoordigd door elke andere persoon die daartoe over een delegatie beschikt. Bij gebreke hieraan wijst de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg of, voor zover de rechtspersoon een handelaar is, de voorzitter van de rechtbank van koop-handel, op vordering van het openbaar ministerie of op

civile, dans les cinq jours sur le vu de la réquisition ou la requête, un mandataire *ad hoc* pour représenter la personne morale dans les actes de procédure et veiller à ce qu'elle puisse assurer sa défense de manière indépendante par rapport à la personne habilitée à la représenter qui est également poursuivie. Le président du tribunal de commerce ou le président du tribunal de première instance statue sur tous les incidents ayant un rapport avec cette désignation et taxe les frais et honoraires du mandataire *ad hoc* à charge de la personne morale. Ses décisions ne sont pas susceptibles d'appel ou d'opposition. La tierce opposition est possible.».

## CHAPITRE 5

### Disposition modifiant la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation

#### Art. 12

L'article 18*bis* de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation, inséré par la loi du 4 mai 1999 et modifié par la loi du 26 juin 2000, est remplacé par la disposition suivante:

«Art.18*bis*. — Pour l'application de la présente loi aux personnes morales, les niveaux de peine prévus doivent se lire comme suit:

1° à l'article 3, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, une amende de plus de douze mille euros au lieu d'un emprisonnement principal de plus de six mois et une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'un emprisonnement correctionnel principal de plus de cinq ans ou d'une peine plus grave;

2° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle, une amende de plus de vingt-quatre mille euros au lieu d'un emprisonnement principal de plus de douze mois et une amende ne dépassant pas cent vingt mille euros au lieu d'une ou plusieurs peines ne dépassant pas cinq ans;

3° à l'article 8, § 1<sup>er</sup>, alinéa 4: des amendes ne dépassant pas douze mille euros au lieu de peines d'emprisonnement ne dépassant pas six mois;

schriftelijk verzoek van de medebeklaagde of van de burgerlijke partij, binnen de vijf dagen na de kennisgeving van de vordering of het verzoek, een lasthebber *ad hoc* aan om de rechtspersoon te vertegenwoordigen bij proceshandelingen en ervoor te zorgen dat deze in alle onafhankelijkheid haar verdediging kan voeren ten aanzien van diegene die bevoegd is om de rechtspersoon te vertegenwoordigen en die eveneens wordt vervolgd. De voorzitter van de rechtbank van koophandel of de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg doet uitspraak over alle incidenten die verband houden met deze aanwijzing en taxeert de onkosten en honoraria van de lasthebber *ad hoc* ten laste van de rechtspersoon. Er staat geen hoger beroep of verzet open tegen zijn beslissingen. Derdenverzet is mogelijk.».

## HOOFDSTUK 5

### Bepaling tot wijziging van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie

#### Art. 12

Artikel 18*bis* van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, ingevoegd bij de wet van 4 mei 1999 en gewijzigd bij de wet van 26 juni 2000, wordt vervangen door de volgende bepaling:

«Art.18*bis*. — Voor de toepassing van deze wet op rechtspersonen worden de bepaalde strafdrempels gelezen als volgt:

1° in artikel 3, eerste lid: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, een geldboete van meer dan twaalfduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden en een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een hoofdstraf van meer dan vijf jaar correctionele gevangenisstraf of een zwaardere straf;

2° in artikel 8, § 1, eerste lid: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminele straf, een geldboete van meer dan vierentwintigduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van meer dan twaalf maanden en een geldboete van niet meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een of meer straffen van niet meer dan vijf jaar;

3° in artikel 8, § 1, vierde lid: geldboeten van niet meer dan twaalfduizend euro in plaats van gevangenisstraffen die zes maanden niet te boven gaan;

4° à l'article 13, § 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle et une amende d'au moins deux mille euros au lieu d'un emprisonnement principal d'au moins un mois;

5° à l'article 13, § 4, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende ne dépassant pas cent vingt mille euros au lieu d'un emprisonnement principal ne dépassant pas cinq ans;

6° à l'article 14, § 1<sup>er</sup>: une amende de plus de cent vingt mille euros au lieu d'une peine criminelle et une amende de plus de douze mille euros au lieu d'un emprisonnement principal de plus de six mois;

7° à l'article 14, § 1<sup>er bis</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>: une amende d'au moins deux mille euros au lieu d'un emprisonnement principal effectif d'un mois au moins et une amende d'au plus douze mille euros au lieu d'un emprisonnement principal effectif de six mois au plus.».

Donné à Bruxelles, le 11 février 2007

**ALBERT**

PAR LE ROI:

*La ministre de la Justice,*

Laurette ONKELINX

4° in artikel 13, § 1: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminële straf en een geldboete van ten minste tweeduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van ten minste een maand;

5° in artikel 13, § 4, eerste lid: een geldboete van niet meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf die vijf jaar niet te boven gaat;

6° in artikel 14, § 1: een geldboete van meer dan honderdtwintigduizend euro in plaats van een criminële straf en een geldboete van meer dan twaalfduizend euro in plaats van een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden;

7° in artikel 14, § 1 *bis*, eerste lid: een geldboete van ten minste tweeduizend euro in plaats van een effectieve hoofdgevangenisstraf van ten minste een maand en een geldboete van ten hoogste twaalfduizend euro in plaats van een effectieve hoofdgevangenisstraf van ten hoogste zes maanden.».

Gegeven te Brussel, 11 februari 2007

**ALBERT**

VAN KONINGSWEGE:

*De minister van Justitie,*

Laurette ONKELINX